

Kärsimysten teillä

Kirjoittanut

Anton Huotari

Turku, Ammattilaisten Kirjap.-O.-Y. 1905.

I.

Renki-Jussi lepäsi piippuaan imeskellen, kädet ryntäiden alle taivutettuina renkituvan pitkällä penkillä ja ajatteli. Silloin tällöin pullahti hänen suustaan sakeita, mahorkan ja „nurkantakaisten“ sekotukselle haisevia savupilviä, jotka silloin aina hetkeksi kätkiivät Jussin karkeatukkaisen pään kokonaan sisäänsä. Sieramet leveinä nautti Jussi visakoppaisensa antamista, kitkerän väkevälle lemuavista savuista. Ja omittuisen tyytymyksen tunteen tunsii hän siinä lojuessaan ruumistaan hivelevän. — On se sentään hyvä, että renkikin edes sunnuntaina saa lepuuttaa luitaan, ajatteli hän. Mutta kyllä ne viikon raatamisen perästä ovatkin sen tarpeessa. Nouseppas joka aamu jo neljältä ja sitten tee työtä minkä enemmän ennätät kello puoli-yhdeksään illalla — kahta ruokatuntia lukuunottamatta — niin kylläpä se tuntuukin lihaksissa. Ei silloin pahaa tee jos hiukkaseen saapikin viikon päästä levätä. Hyvinpä se nyt tuntuukin raukasevan . . .

Jussin silmät painuivat kiinni ja piippukin sai samua. Kun hampaatkin herposivat sen luuvartta pu-

ristamasta, sai se itsekseen pudota kolahtaa penkille. Piipun putoamisesta syntynyt kolahdus havautti kuitenkin Jussia sen verran, että silmät avaantuivat, mutta kun ruumista raukasi ja silmiä painosti aina voimakkaammin, niin painautui hän vaan paremmin penkille, unen suloista tenhovoimaa nauttiakseen. Ja hetken perästä kuului penkiltä vaan Jussin tasainen hengitys.

Kauan ei kuitenkaan saanut Jussi rauhassa nukkua, sillä piika-Kaisa lennähti sellaisella ryskeellä tupaan, että sikeimmässäkin unessa makaavan olisi pitänyt siihen herätä. Piiat olivat näet saaneet päivällisten jälestä tehtävät puhdistustyöt tehdyksi ja siitä ilosta kai lähtivät kilpaa juoksemaan kuin kirmailevat varsat renkitupaa kohden. Kaisa pääsi kilpailussa voittajaksi ja näin ryntäsi kuin takaa-ajettu otus tuvan ovesta sisään, oven samalla lyödessä kovan kolahduksen seinään ja toisten palvelijain rynnätessä hänen kintereillään.

— Mokomat siinä — urahtaa Jussi melun johdosta unestaan heräten — ette voi ihmisiksi kulkea, kun kaadatte koko talon! Ei edes anneta levätä silloinkaan, kun talon puolesta olisi valta.

— Nuku yöllä, niin ei tarvitse päiviä siinä vetelehtiä.

— Kylläpä se taitaa itsestäsikin yhtä hyvälle lepo maistua, ilman pistelemättä. Ja kyllä sen yösydämen mielellään nukkuu sittenkin, vaikka sunnuntaina ottaakin hiukkasen ruokalepoa, virkkoi Jussi puolustellen.

Joutui siihen rymyyn hovin rouvakin, joka sattumalta kyökissä ollen oli sattunut tuon melun kuulemaan. Ja ankarin sanoin nuhteli hän „noita kelvottomia“, jotka eivät sen paremmin osaa vapaa-aikaansa ja vielä lisäksi pyhäpäivää käyttää.

Vaiti ja nolostuneen näköisinä ottivat tytöt torat vastaan ja lähtivät kukin omalle tielleen samallaisella mielellä kuin pahanteosta tavatut lapset. Ja rouva sisälle mentyään päivitteli sitä velvollisuuksien painavaa taakkaa, jonka jumala on asettanut niiden hartioille, kenellä on paljon palvelijoita; niitä kun täytyy koettaa kasvattaa hyvälle tavoille kuin mitäkin lapsia ja vieläpä ovat he kuin pahoja metsäläisiä.

Vaan samaan aikaan, kun rouva noita ajatuksiin tulkitsi sisällä, ajattelivat palvelijat itsekseen, että palvelijan kai pitäisi olla kuin puupala: ei tuntea mi-

tään; ei iloa enempää kuin suruakaan, ei potkimista, ei hyväilyä; työtä vaan pitäisi osata tehdä ja sitä mitä enemmän, sitä parempi. Se kai olisi oikea ihannepalvelija, joka tyydyttäisi palveltavain mielet.

Jussikin mielti samaa asiaa. Ikäänkuin anteeksi pyytäen äskeistä moitettaan tytöiltä, alkoi hän puhua:

— Tuon siitä nyt saitte. Ei sitä paljon tarvitse tehdä, kun saa haukkumisia korvilleen että kyllä tuntuu. Huokaisee hiukan kovemmin, niin silloin sitä jo saa. — — Mekomastakin asiasta lähteä nyt vartavasten ihmisiä sättimään! Meidän ehkä pitäisi olla kuin lasinuket. Ehkä siitä säälistää, jos me edes joskuskaan näytämme iloisempaa mieltä. Mahtavat toivoa, että murjottaisimme kuin elukat ja tyyninä vaan odottaisimme, milloin ruoska selkään läiskähtää.

— Mitäpä tässä sitte muuta ollaan kuin elukoita. Tee työtä kuin juhta ja ota haukkumista palkaksi, kun eivät sentään uskalla selkänahkaan ruoskalla koskea — sanoi Jussin puheeseen vastaukseksi Kaisa.

Tämä selitys näytti jokaisesta niin luonnolliselta, ettei kukaan siihen sen enempää jatkanut puhetta. Jussi nousi istualleen ja rupesi askaroimaan tupakka-vehkeidensä kanssa. Tytöt hävisivät mikä minnekin.

Ainoastaan Kaisa jäi jotain puuhailemaan tupaan.

Myhällän katseli Jussi Kaisan täyteläistä vartaloa siinä tupakoiden istuessaan, kun Kaisa liikuskeleli jottain haeskellen tuvan toisella puolen. Jussi kuvitteli mielessään kuinka se olisi somaa jos omaisi vaimon, puuhailisi tuolla tavoin kuin tuo Kaisa tuossa. Kuinka paljon hauskempaa olisikaan olla omana herranaan, kuin nyt yhtämittaa palvella toista ja noudattaa heidän oikkujaan! Soma tyttö tuo Kaisa! Hänen jos saisi-kin vaimokseen, niin hätäkös olisi elellä tuollaisen tekevän ihmisen kanssa. — Ja Jussista alkoi tuntua aina hauskemmalta, siinä tarkastaessaan Kaisaa ja seurattaessa hänen liikkeitään. Tekipä mieli sanoakin jottain Kaisalle, mutta ei löytynyt oikein sopivaa puheen alkua.

— Minne ne toiset miehet ovat menneet? — kysyi viimein Jussi, jotenkin keskustelun alkuun päästäkseen.

— Kyläänpä ne taisi mennä — vastasi tähän Kaisa.
— Eihän ne toiset niin kotona körrötä kuin sinä.

— Kotonapa tuota olet itsekin. Et näytä olevan sen enempää kuin minäkään kärkäs siellä juoksemaan.

— Mitäs minusta. Ei minulla ole sieltä mitään haettavana: Työstä näkyy saavan tarpeensa, ettei enää paljon tee mieli juoksentelemaan. Huvia, jota toiset siellä virkistykseksi työnsä lomaan hakevat, ei minulle ainakaan sieltä lähde. Olenhan kaikkialla, niin yksinäinen, ikäänkuin taivaan lintu.

Jussi miltei heltyi tuosta selityksestä. Senhän hänkin tiesi, ettei maailma ollut mikään riemun maja niille, jotka ovat sen murjottavaksi joutuneet. Oma synkkä kokemuksensa sen hänelle oli kyllin selvästi osoittanut. Samansuuntaisen hän tiesi Kaisankin elämän olleen. Tunsihan hän Kaisan elämänvaiheet tarkalleen. Kun vanhemmat olivat kuolleet hänen vielä aivan pienenä ollessaan ja kun muitakaan sukulaisia ei hänellä ollut, niin joutui hän huutokaupalla myytäväksi vähimmän vaativan hoitoon. Niin sai hän viereksi siellä täällä, monta kovaa kokien, kunnes tuli niin suureksi, että kykeni itse henkensä elättämään ja pääsi pois „armoleipää“ nauttimasta. Ja siitä lähtien oli hän saanut työjuhtana palvella vuodesta toiseen. Sellainen se koruton elämänura oli ollut.

— Niin, kyllähän ne voimat tarvitaan työhön, kun on joutunut tähän asemaan, jossa mekin olemme. Ei

suinkaan tee mieli niitä enää hukkaan kuluttamaan joutavissa juoksuissa — myönsi Jussi, ajatuksissaan istuen. — Mutta eihän sitä sentään sovi ruveta niin toivottomana olemaan ja kuluttamaan sellaisena voimiaan yksinomaan toisten hyväksi.

— Itsesi hyväksikös sinä sitte työtä teet? Kyllä ne taitaa sinunkin työsi kuulua yhtä hyvin toisten hyväksi kuin minunkin. Raihnaisen ruumiin voit saada kyllä palkaksesi. Se kyllä joutaa omaksi hyväksesi, kun siinä ei ole mitään, joka enää kykenisi toisia hyödyttämään. Siinä kaikki tulos työstäsi.

— Mutta minäpä en aijokaan koko ikääni kartuttaa vaan toisille rikkautta työlläni — intti Jussi.

— Mihinkäs siitä pääset? Jos et tee sitä muodossa, niin ainakin toisessa. Vaikka et aikoneekaan aina palvella toista, niin kuitenkin tulet tekemään työtä toisille ja silloin aina tulee se enemmän hyödyttämään toista kuin itseäsi, siitä et mihinkään pääse. Ei työllä meidän oloissa niin rikastu että voisi olla tekemättä toisille työtä ja saisi tehdä sitä niin, että se tuottaisi hiukan enemmän tekijälleen korvausta.

— Lienet kyllä oikeassa, mutta täytyyhän sitä jotain edes toivoa, muutenhan tässä luhistuisi koko-

naan tuon työtaakan alle. Muuten näyttää, että kohdosi pienestä pitäen on sinutkin opettanut katselemaan elämää sen synkältä puolen.

— Valoisaa ja päivänpaisteista puoltaankos se sinulle on osoittanut? — pisti Kaisa taaskin.

— Eipä suinkaan. Kaikkea muuta se on ollut, vaan ei valoisaa, mutta näkyyhän tuota täytyvän kärsiä . . . ja toivoa parempaa.

Siihen se puhe jäikin sillä kertaa. Mutta Kaisan viime huomautuksen johdosta saivat Jussin ajatukset uuden suunnan. Ne kiertyivät hänen tähänastisen elämänsä ympärille, toivat jälleen hereille muiston eletyistä vuosista ja ennen kaikkea monen monta muistoa kärsimyksistä, joita hänen tiellään oli ollutkin niin runsaasti.

Jo maailmaan tulollaan oli Jussi saanut kohdistamaan useimman vastenmielisyytensä häneen. Olihan hän vastoin kirkollista järjestystä tunkeutunut lisäämään ihmisten lukumäärää. „Laillista“ isää ei nimittäin hänellä ollut, kun kirkon suojeleva käsi ei ollut antanut lupaa hänen tulolleen tähän „murheen laaksoon“. Äitinsä sai hän pitää kuitenkin aivan „lailisena“, kun yhteiskunta ei sentään ole vielä niin pit-

källe kehittynyt, että ulkopuolella avioliiton syntyneiltä voitaisiin kieltää myöskin äidin omaaminen.

Syy siihen, ettei Jussi ollut syntynyt kirkon lupamalla tavalla, ei sentään ollut kokonaan hänen vanhemmissaan, vaan sai siitä kantaa osan myöskin — kirkko itse. Jussin isä ei nimittäin sattunut olemaan ollenkaan lukumies, sillä kaikista ponnistuksistaan huolimatta ei hän tahtonut mitenkään päästä aikuisten kirjoihin. Katkismuksen opinkappaleet eivät tahtoneet mahtua mitenkään hänen päähänsä. Mutta rakkaus ei kysy ollenkaan lukutaitoa. Ja sen polttava lieska oli päässyt pujahtamaan tuon Jussin „laittoman“ isän ja Lienan, Jussin äidin, väliin. Turhaan oli Lienakin koettanut ajaa rakastettunsa päähän uskonkappaleita, ne eivät sinne mitenkään näyttäneet jaksavan kotiutua. Vuosikausia oli onneton rakastaja saanut syksyin ja kevään junnata rippikoulussa, mutta aina turhaan. Armopöytää ei vaan hänelle avattu. Tästä syntynyt odotus kai kävi rakastuneille kovin pitkäksi ja niin sai Jussi nähdä päivänvalon luvattoman rakkauden hedelmänä.

Kaiken tämän Jussi tiesi ja myöskin sen, ettei hänen isänsä tullut koskaan hänen äitinsä aviomiehek-

si, sillä vuosia oli kulunut vielä hänenkin syntymän-
sä jälkeen ennenkuin isänsä oli päässyt ripille. Ja täl-
lä välin oli ennättänyt jo häneltä rakkaus Jussin äi-
tiä kohtaan kuolla, josta taas luonnollisesti johtui et-
tei heistä koskaan paria tullut. Jonkun aikaa tämän
jälkeen oli tämä sitte mennyt naimisiin erään toisen
kanssa ja niin jäi Liena kulkemaan yksin elämän tai-
valta ja pitämään huolta pojastaan. Olihan Lienal-
lekin tarjoutunut aviokumppaniksi halullisia, mutta
halveksien oli hän ne kaikki hyljännyt. Sanoi ennen
kärsivänsä kurjuutta kuin myyvänsä itseään, koska
kerran oli kohtalo hänen onnensa rikki musertanut.

Ainaista kärsimystä se olikin sitte elämä ollut. Lie-
na oli koettanut puuhata minkä oli voinut, mutta
puutteista ei koskaan päästy. Usein oli Jussin hiukan
isommaksi tultuaan täytynyt lähteä kerjuupussi olal-
la maailmaa taivaltamaan, äidin ansiot kun eivät tah-
toneet huonompina aikoina mitenkään riittää kah-
den ihmisen hengenpitimiksi. Katkeria nuo tuollai-
set erohetket olivat yhtähyvin äidille kuin pojallekin
ja ikävältä noiden, useinkin moninkertaisesti manat-
tujen palojen nauttiminen tuntui, mutta minkäs sille
voi. Elää kuitenkin täytyi. Monta polkua noilla mat-

koilla oli saanut kokea, monta itkua itkeä. Siitä Jussi vielä nytkin muisti monta erikoistapausta.

Kerrankin oli eräässä pitäjän rikkaimpiin kuuluvassa talossa joutunut talonpojan kanssa käsikähmään. Tuo talonpojan vekara oli nimittäin Jussin tietämättä tarttunut takaapäin tämän rikkinäiseen takkiin ja repäistä kurauttanut takin helmasta kaulukseen asti kahtia. Kaikki tämä oli ollut olevinaan leikkiä. Mutta Jussi ei talvipakkasessa tällaisesta leikistä välittänyt, vaan karkasi vuorostaan pojan kimppuun, aikoen pojasta karkottaa vähemmäksi tuollaista leikkimishalua.

Vaan silloin oli hän äkkiä alkanut tuntea selässään hevospääiskän iskuja, joita talon isäntä omassa arvoisassa persoonassaan hänelle omakätisesti jake li. Itkien oli silloin täytynyt sen enempää ajattelematta lähteä livistämään tiehensä, isännän vielä Jussin juostessakin antaessa hänelle „kiireen voidetta“ ja reväistyn takin molempien liepeiden leyhytellessä ilmassa kuin mitkään siivet. Eväspussikin siinä kiireessä oli taloon unhottunut, mutta isäntä oli toki sentään sen armollisesti viskannut hänen jälkeensä. Ja sen jälkeen ei Jussille enää johtunut mieleenkään pis-

täytyä tuossa talossa.

Samoin muisti hän kuinka kerran toista vuorokautta syömättä oltuaan oli joutunut eräästä herraskartanosta yön selkään ajetuksi, vaikka tilanpuute ei suinkaan olisi estänyt häntä väentuvassa yötään viettämästä. Nöyrästi oli hän rukoillut saada viettää yönsä tuvassa, kun lähimpiin taloihin oli melkoinen matka ja pimeällä pakkasessa kulkeminen sitäkin ikävämpää. Mutta armottomasti oli hän ajettu tielle. Kunnan muka pitää huolehtia köyhistään, he eivät rupea sitä tekemään. Jos muka kerran antaa apua, niin ovat aina vastuksina. Niine hyvineen oli saanut lähteä puolinääntyneenä taivaltamaan lähimpiin ihmisasuntoihin. Oli viimein päässyt hovista parin kilometrin päässä olevaan torppaan, jossa oli saanut yösijan ja hiukan nälän sammukettakin.

Monta samansuuntaista muistoa sukelsi siinä ajattellessa muistojen aarrekkammioista esiin. Kärsimyksiä, niitä sieltä toinen toisensa jälkeen tuli esiin. Valoisampia muistoja tuskin yhtään.

Oli sitä kerran ollut puhetta hänen jättämisestään köyhäinhoidon varaankin, mutta siihen oli hänen äitinsä sekä hän itse pannut niin kovan vastalauseen,

että puhe siitä oli loppunut ainaiseksi. „Ennen vaikka kuolemme“, oli äiti sanonut ja siitä oli Jussikin saanut sen käsityksen, että ennen tekee vaikka mitä, ennenkuin jättäytyy niiden varaan. Ja niin oli pitänyt tulla toimeen milloin mitenkin taisi.

Olihan ne vuodet sitte vähitellen kuluneet ja hän itse varttunut siksi, että oli kyennyt itse ansaitsemaan ruokansa. Kaksitoistavuotisesta asti oli Jussi sitten ansainnutkin leipänsä. Jos työ alussa tuntuikin hänen heikoille voimilleen raskaalta, niin antoi se myöskin tyydytystä. Se kasvatti hänelle jonkunmoisen turvallisuuden tunteen, sillä söihän hän nyt omaa ansaitsemaansa. Kukaan ei enää voisi hänelle sanoa, että hän elää armopaloilla. Kyllähän usein noustessa jo kello neljän aikaan ylös tuntui ruumista niin kovasti raukasevan ja samoin taas iltasilla kymmenen aikaan työstä lakatessa jäsenet tuntuivat jäykiltä, mutta sille ei saanut panna niin suurta painoa, sillä olihan leipä ansaittavana.

Siten oli Jussi vähitellen miehistynyt ja karaistunut kokemuksen kovassa koulussa. Se koulu oli hänestä tehnyt oivallisen työjuhdan ja sehän se työntteettäjain mielestä onkin pääasia työmiesten arvoa

määrätessä. Tämä ominaisuus oli vaikuttanut sen, että talolliset olivat kilvalla tahtoneet saada Jussia palvelukseensa. Antoihan tämäkin tieto jotain tyytyväisyyttä Jussin yksitoikkoiseen elämään. Mutta oli tälläkin ollut varjopuolensa. Parissa talossa, joissa Jussi oli ennen tähän kartanoon tuloaan palvellut, oli käytetty viekasta keinoa, jolla saatiin hänet kytketyksi taloon, joten hänellä oli pakko palvella niissä useampia vuosia, vaikka ei olisi tahtonutkaan. Pitkin vuotta tyrkytettiin nimittäin hänelle palkkaansa etukäteen, joten ennen vuoden loppua se oli kokonaan otettu. Silloin tarjottiin taas jo seuraavan vuoden palkkaa vastaan rahaa ja silloin oli hän varmasti kiinni talossa. Kuka pa sitä ei olisi ottanut rahaa, kun kerran tarjottiin.

Olipa toisessa ennenmainituista taloista käytetty lisäksi vieläkin kavalampaa keinoa. Talossa oli kesti-kievari ja sen varjolla myöskin olutkauppa matkustajia varten. Jussille oli silloin ruvettu hiljaisuudessa tarjoilemaan olutlaseja ja viitattu voivan niitä saada myöskin palkkaansa vastaan, jos silloin tällöin sattuu mieli tekemään. Ja kun tottui, niin tekihän sitä mielellään. Siihenpä se sitten hupenikin palkasta suuri osa ja seuraavan vuoden palkkaan turvautuminen oli siitä

luonnollisena seurauksena. Ei hän tuosta talosta olisi tainnut päästäkään erilleen, ellei tämän Kuuselan kartanon herra olisi häntä siitä irti lunastanut. Ai-noastaan siten pääsi hän muuttamaan tähän hoviin ja saamaan hieman parempaa palkkaakin, kun herra pani arvoa hänen hyvään työkykyynsä. Muutto tähän kartanoon oli myöskin lyhentänyt hiukan työpäivän pituuttakin, mutta kyllä se sittenkin oli niin pitkä, että ehti saamaan työstä iltaan mennessä kyllikseen.

Aikuisten kirjoihin pääsy se oli tehnyt esteitä hänelle, niinkuin isälleenkin aikoinaan. Lukeminen se ei tahtonut oikein luonnistaa. Luontainen taipumus ja ajan puuta taisivat olla siinä haittoina. Milloinpa hän olisi voinut oikein todenteolla lukuja harjottaa, kun piti ainaisenä huolenaan pitää henkensä elättämistä. Ja lyhyillä lepoajoilla ei kuivien „pääkappaleiden“ päänäjäminen tahtonut huvittaa. Pakosta oli kuitenkin ne viimein saatava kalloon mahtumaan, kun ei tehnyt mieli „ruunankumminakaan“ elelemään. Kolmannella kerralla se rippikoulussaolo siksi onnistui, että katsottiin Jussin taito kristinopin-kappaleissa siksi välttäväksi, jotta arvosteltiin hänet kelvolliseksi, seurakunnan täysiarvoiseksi jäseneksi.

Niin juoksi Jussin ajatus tapahtumasta toiseen elämänsä varrella, siinä hänen istuessaan tuvan penkillä. Viimeksi pysähtyi se hänen äitinsä kuolemaan. Siitä oli vaan vuoden verran aikaa. Itse oli Jussi hänet kartanon hevosella kirkkomaahan, viimeiseen lepoonsa saattanut. Elämän raskas taakka se äidin elämän oli niin verrattain aikaisin murtanut. Muistellesaan äidin kärsimyksiä tahtoivat oikein vesikarpalot silmiin kiertyä ja kurkussa *miltei itku* leikitteli. . .

Piika Kaisa huomasi Jussin tulleen kovin totiseksi ja, arvaten syyn siihen, ikäänkuin lohduttaen sanoi:

— Kovinpa sinä siitä miettiväiseksi tulit. Enhän minä sillä sentään mitään pahaa tarkoittanut. Älä tuossa nyt jurota kuin seipään niellyt! Mitäpä siitä, jos saa kärsiäkin. Eihän se itkulla parane, vaikka väliin tekisi mieli sitäkin tekemään. Sentähden sanotaankin vaan, että „surku pois“ sanoi turkulainen.

— Mitäpä minä tuosta niin, mutta kun ajattelee väliin tätä orjan kohtaloa, niin panee se mielen siksi murtumaan, ettei nauramaankaan mieli tee — virkoi Jussi ajatuksissaan ollen.

— Kyllähän se sitäkin on. Minunkin vereni noista äskeisistä toreista kuohahti, että tulin sanoneeksi nuo

sanat, jotka näkyivät saaneen mielesi pahottumaan, mutta en minä sitä tarkoittanut. Kaikki kokenut ihminen se tulee katkeroittuneella mielellä sanoneeksi yhtä ja toista, joka ei aina ole hyväksi mieleksi toiselle. — Kaisa puhui oikeen osaaottavasti Jussille.

— Mitäpä näistä! Aina sitä sattuu sitä ja tätä, joka ei tee toiselle hyvää mieltä. Mutta enhän minä sen vuoksi ajatuksiini vaipunut, voivathan ne väliin itsensäkin pulpahtaa esille. — Jussi ei tahtonut näet lykätä mielipahansa syytä Kaisan niskoille.

Hetkinen istuttiin äänettöminä. Jussi alkoi taas uudestaan täyttää piippuaan ja viritellä siihen tulta. Kaisa selaili almanakkaa, lukien montako viikkoa vielä on palvelusvuodesta jälellä.

— Kyllä se sentään on tämä köyhän kohtalo kurjaa — alkoi Jussi puhumaan. — Ei muuta kuin tee työtä ja rikastuta toisia ja hädin tuskin saa kaikesta tästä vaivasta vatsansa pidetyksi kohtuullisessa kunnossa. Muista vaatimuksista ei saisi ehkä uneksiakaan.

— Mutta vastahan sinä kehuit, ettet aio kaikkea ikääsi tehdä työtä toisten hyväksi. Ja nyt sinä kohta moitit kohtaloasi kuin mikäkin murjottu.

— Eipä tee mieli paljon toivomaan, kun ajattelee

tarkemmin tätä kohtalonsa juoksua.

— Ei pidä ajatella. Antaa ajan juosta. Niin minä koetan, vaikka eihän sitä aina jaksaa niinkään olla. Mutta jos jaksaisi, niin olisi se parasta työntekijälle. Kone kun kone. Se on yhdentekevää, onko se raudasta tai lihasta ja luusta. Työ se kuitenkin on niin työntekijän kuin koneenkin päätehtävä. Sen mukaan niitä arvostellaan.

— Siinä olet oikeassa. Vaan mitäpä siitä ainaisesta valituksesta. Eihän se kohtalo siitä sen paremmaksi kuitenkaan tule.

— Mutta jos me emme tyytyisi sellaiseen kohtaloon, niin entäs sitte? — Kaisa katsoi Jussiin pitkään.

— Mekö kaksi? Mitä se auttaisi? Pakostahan se on tyytyminen; minkäpä sille kohtalolleen tekee.

— En minä tarkoittanut meitä kahta yksinään, mutta yleensä meitä työntekijöitä kaikkia. Kukapa ne työt tekisi, ellemme me? Ei suinkaan herrat ja maatalain omistajat sitä yksin tekisi. Jos me vaan osaisimme vaatia, niin pakkohan se olisi meidänkin saada helpotusta, kun kerran toiset saavat olla helpommalla.

Jussi hätkähti. Yksimielisinä vaatia parempia ehtoja! Ajatus lensi äkkiä läpi hänen aivojensa. Mutta

samassa se sammui.

— Älä puhu tuolla tavalla noin kovaan — sanoi hän Kaisalle. — Sattuu joku kuulemaan ja pääsee herran korville. Paha silloin voi periä. Minkäpä niille tekee. He tekevät kuitenkin niinkuin tahtovat. Kuka sen työväen yksimieliseksi saapi? Turha vaiva uneksia parempia oloja. Kyllä ne työnteettäjät osavat puolensa pitää.

— Minäpä en jaksa sitä uskoa. Jos vaan meissä olisi tarmoa, niin voitto varmaan olisi meidän.

— Mahdollista kyllä. Mutta mahdotonta se on ainakin nyt. Työväkeä kyllä on, ja jos yksi ei tyydy työtä tekemään, niin toisia kyllä löytyy sijaan vaikka tuhansittain.

— Niin, sinä olet mies ja siksi sinä et voi uskoa sitä, minkä nainen uskaa.

Ulkoa kuulunut kulkusten kilinä katkaisi samassa keskustelun. Jussi ja Kaisa riensivät kilvan akkunaan. Tulijat tunnettiin kirkonkylän herrasväeksi. Jussi murmatteli, että „nyt ne vetäytyvät taas siihen passattavaksi“ ja alkoi hankkiutua lähtemään hevos-ta riisumaan. Mutta ennenkuin Jussi ennätti lähteä ulos, lensi tuvan ovi auki ja herra vihaisena huusi:

— Missä hemmetissä ne miehet ovat? Vieraita tulee, eikä ketään mailla ei halmeilla hevosta vastaan ottamassa. Mitä sinä siellä kuhnit Jussi, otahan toki jo sukkelammat jalat allesi!

Juoksujalassa riensi Jussi ulos ja hetken perästä oli hevonen valjaista vapaana seisomassa tallin pilttuussa. — Samassa oli herrasväkikin sisällä. Ja samaan aikaan kuin kahvipannu alkoi kyökissä iloisesti porista, pääsi rouvasväkikin kiinni ensimmäiseen ja mieluisimpaan puheenaineeseensa — moittimaan palvelusväkeään.

II.

Eräänä kesäisenä sunnuntaina pyrki Jussi herran puheille. Hänellä oli tälle tärkeätä asiaa. Jo jonkun aikaa oli tämä asia hänen mieltään painanut, mutta ei ollut saanut sitä kartanon herralle selitetyksi, vaikka monta kertaa oli aikonut sitä tehdä. — Pääsihän sinne herran kamariin viimein, kun oli hetken seisonut oven takana.

— Jaha, mitäs laatua se asia on, josta Jussi tahtoo puhua?

— Niin... se on... tuota... Me on tuon Kaisan kanssa ajateltu...

— Vai niin, jaha, vai olette ajatelleet. — Herran suu vetäysi nauruun.

Jussin oli niin paha olla, että hänen teki mieli pötkimään tiehensä.

— Niin, kyllä minä ymmärrän. Jatka pois vaan — rauhoitti herra, kun huomasi Jussin hämmästyksen.

— Se on sillä tavalla, että minä ja Kaisa olemme aikoneet lyödä elämämme yhteen ja sen vuoksi tulinkysymään, että mitä siitä arvoisa herra ajattelee...

Jussi oikein kumarsi.

— Mitäpä minä siitä. Jokaisen oma asia se on.

— Niin, tuota . . . Herralla kun on maata, niin olemme tuumineet, että eiköhän siitä joutaisi jokin nurkka meidänkin asuttavaksemme.

Herra myhäili ja ajatteli. Hyvä tilaisuus saada kunollinen työmies mökkiläiseksi ja samalla vakinaiseksi työmieheksi taloon. Ja siinähan sitä muokkaantuu torpan viljelyksillä lisää viljelysmaata. Voi ne joskus liittää talon omiin viljelyksiin.

— Siinähan se viljelysmaakin lisääntyisi, jos herra niinkuin suvaitsisi meidät johonkin maatilán nurkalle elämään — lisäsi Jussi ikäänkuin isännän ajatukset ymmärtäen.

— No niin, miksikäs se ei sopisi. Ainahan jotain sopivaa paikkaa löytyy. Vaan voidaanhan siitä joskus toiste tarkemmin puhua ja paikasta sopia. Muuten pidetään asia päätettynä; torpan paikan kyllä saat, ole varma siitä. Mutta kuinka pian aijot sinä sitä tarvita?

— Ensi kekriltähän sitä on ajateltu paiskata ryysyt yhteen.

Samassa tuli talon rouva ovelle ja kysyi herralta jotain „toisella kotimaisella“ kielellä. Herra virk-

koi muutaman sanan vastaukseksi ja Jussin puoleen kääntyen sanoi:

— Se asia on siis selvä. Katsotaan sitte joku kerta paikka ja puhutaan tarkemmin.

Kiitellen poistui Jussi, rouvan jäädessä herralta utelemaan, että mitä asiaa sillä Jussilla nyt oli.

— Vaimon aikoo Jussi ottaa ja sitä varten pyytää nyt torpan paikkaa.

— Herra jesta! Vai vaimon, ja kenenkä? — rouva päivitellen kysyi.

— Älä tuossa sentään ihmeisiisi halkea, eihän tuo niin suuri asia ole.

— Kun *renki* menee naimisiin, niin eikö se ole mielestäsi merkillinen asia. — „Renki“ sanottiin oikein erityisellä äänenpainolla. — Mutta kenenkä hän nai? — tutkasi rouva vieläkin.

— Meidän karjapiian, Kaisan. Mutta hyvinpä sinä näyt tuon sydämellesi ottavan, kun utelet kuin mikäkin rolliakka.

— Rolliakka! Hyi sinua, kun sinä olet raaka! — Vaan kyllä siinäkin tulee pari! Tuskin kahta kämmen-tä enempiä kummallakaan. Ja sillä pitäisi sitte elämää alkaa. Kyllä kunta taaskin saa siitä lisää elätettä-

viä. — Rouvan täytyi rientää kyökkiin ilmoittamaan tätä ihme- uutista.

— Oletteko kuulleet ihmettä — ehätti rouva sano-
maan — kun renki-Jussi ja meidän karja-Kaisa mene-
vät naimisiin! Ja tuosta kun minä en ole kuullut hiis-
kaustakaan ennen. Ovat ne osanneetkin sen salassa
pitää. Eikö teistä kukaan ole sattunut siitä ennen kuu-
lemaan? — Rouva aivan unohti arvonsa tuosta innos-
saan, puhuen palvelijoille kuin vertaisilleen.

— Ei nyt ihmeempää kuulla! — huudahti elähtä-
nyt emännöitsijä, lyöden kätensä yhteen. — Vai nai-
misiin hekin, mokomatkin. — Emännöitsijä oikein vi-
hasi avioliittoa. ja se tapahtui siitä yksinkertaisesta
syystä, ettei hänen kaikista toiveistaan huolimatta ol-
lut onnistunut purjehtia sen onnelliseen satamaan.

Piiat kilvan ihmettelivät uutista, kun näkivät sen
rouvaa niin huvittavan. Ei kukaan sanonut tietäneen-
sä mitään koko asiasta ja yhtenä kummeksittiin, kuin-
ka ne olivat voineet pitää asian niin salassa.

— Mutta sen minä sanon — alkoi taas rouva, —
että kyllä siinäkin tulee lisää kunnan elätettä. Kaksi
tyhjää ihmistä, penikkalauma kasvaa, tietäähän sen,
mikä siitä seuraa.

— Niin, sanokaas, hyvä rouva, muuta. Johan tuon nyt arvaa, mihin se vie — puuttui emännöitsijä puheeseen.

Samassa pujahti Kaisa ovesta sisään. Tullessaan oli hän sattunut kuulemaan viime jakson keskustelusta. Hänen sydämeensä se pisti, mutta hän päätti olla niinkuin ei tietäisikään mistään.

— Kas, siinähan se morsian tuleeikin! Olkoonpa onneksi, koska asiat jo tuntuvat niin pitkällä olevan — ehätti rouva sanomaan.

— Kiitoksia vaan! Mutta mitäpä se köyhä onnella, rikkaillehan se kuuluu.

— Oho, hyvinpä tämä morsian onkin pahalla päällä. Nythän se pitäisi olla hauskin aika.

Palvelijat riensivät lausumaan onnittelujaan. Emännöitsijä ei ennen mainitusta „periaatteellisesta“ syystään voinut sitä tehdä. Nyrpisti vaan nenäänsä, kun kuuli toisten toivotuksiaan lausuvan. Kaisa hieman hämmillään ollen kiitti tovereitaan, samalla kummastellen, että mistä nämä olivat hänen salaisuutensa tietoonsa urkkineet. Arvasi sitten sen herran kautta levinneen, kun Jussi oli hänelle käynyt asiansa selittämässä. Toiselta puolen kuohui hänen verensä sen

äidillisen huolenpidon johdosta, jota rouva ja emännöitsijä tuntuivat osottavan jo hänen olemattomien lapsiensakin suhteen.

— Hyvinpä sinä olet olevinasi nyt, kun paremmastakin — alkoi taaskin rouva Kaisalle puhumaan, — ei kannata muka puhuakaan. Ovat ne tottuneet paremmatkin. Ei tuossa luulisi liioin olevan ylpeilemistä. Kyllä sitä vähemmälläkin nälkää näkemään pääsee. Sitä luullaan, että kyllä se antaa leipääkin se, joka rakkauttakin, mutta usean on tuo usko pettänyt. Eikä se ole mahdotonta sinullekaan. — Rouvaa suuttutti, kun Kaisa pani häneen niin vähän huomiota.

Nyt ei Kaisa jaksanut enää pidättää luontoaan. Hän päätti lausua suorat sanat, kun kerran vartavasten tahdottiin saada suuttumaan. Ja niin hän virkkoi:

— Kovinpa rouvalla on huolta minun toimeentulostani. Enhän tuota vielä ole rukoillut teiltä armopaloja, enempää kuin lapsenikaan, joista kuului äskentäällä jo olevan huolenpitoa. Ja auttakoon luoja, ettei tarvitsisikaan tulla teiltä apua pyytämään. Työlläni minä olen siitä asti, kuin olen kynnelle kyennyt, leipäni ansainnut. En ole leikillä syönyt leipääni tässä-kään talossa. Ja jos terveenä olen, tulen vastakin itse

ruokani ansaitsemaan. — Sen sanottuaan hän lähti.

— Kylläpä on sisua, on! Heti, kun on olevinaan jotain turvan tapaista, ollaan olevinaan kuin paremmatkin. Mutta kyllä se vielä maailmanranta opettaa olemaan hiljempää. Ei nuo ennen palvelijat saaneet pitää tuollaista suuta. Nythän ne näyttävät kohta olevan kopeampia kuin itse herrasväet. Kai pitänee kohta ruveta meidän heitä pokkuroimaan siitä hyvästä, että annamme heille puutteettoman toimeentulon — pauhasi rouva minkä enemmän ennätti ja samaan suuntaan se jatkui siksi, kunnes oli sillä karkottanut kyökistä kaikki palvelijat, paitsi emännöitsijää, joka vielä väliin autti jollakin lauseella rouvan saarna, jotta se tuli sitäkin tehokkaammaksi.

Mutta samaan aikaan, kun rouva piti tuota sunnuntai-riipitystä kyökissä, istuivat Jussi ja Kaisa käsitysten tyhjässä renkituvassa ja muodostelivat tuulentupia tulevaisuudestaan mielikuvitustensa perusteella. Kaisakin oli jo unohtanut närkästyksensä rouvaa kohtaan. He uneksivat kuin lapset yhtenä tulevas-ta elämästään. Ja eihän oltaisikaan rakastuneita, ellei uneksittaisi mitä kauneinta tulevaisuutta. Mielies-sään loivat molemmat kuvan tulevasta kodistaan: Se

olisi tuollainen sievä mökki etelään viettävän mäen kummulla. Siisti tupa ja sen vieressä pikkunen kamari, akkunapuitteet ja ovet punaisiksi maalatut. Sivulla sievä tarhakartano, navetassa kaksi lehmää, joita Kaisa lypsäisi ja kun rainta kädessä tulisi niitä lypsäimestä, tepastelisivat pellavapäät vastaan tuvan ovel-la. . . Jussilla seisoi tallissa liinaharja, jolla hän torpan töitä toimittelisi. Ympäri torpan aukenisivat rehevät pellot, joissa kesäisin iltatuulen puhaltaessa ja auringon heittäessä lämmittäviä säteitään, nuokkuisi keltatähkäinen, täyteläinen vilja. . . Iltasilla hiestyneenä työstä palattuaan pääsisi omassa, kotoisessa kyylyssä hautomaan työssä väsyneitä raajoja. Elämä olisi silloin nautintoa. — Näin molempien ajatukset vierivät samasta asiasta.

— On se somaa, kuinka se kohtalo yhdistää ihmisiä! — sanoi aluksi Kaisa. — Kuka olisi vuosi takaperin osannut uskoa, että meistä vielä tulee pari.

— Onko se sinusta niin ihmeellistä? Eikö meidän elämämme hyvin suuressa määrin ole olleet tähän asti samanlaiset. Olemme molemmat saaneet alusta asti kovaa kokea. Eikö siinä mielestäsi ole jo jonkun verran yhdyssidettä? Kyllä luonto neuvoa, ketkä ovat

tarkoitettut toisiaan varten.

— Muistatko, Jussi, erästä sunnuntaita viime talvena, jolloin samalla tavalla olimme kahden täällä tuvassa? Silloinhan väittelimme köyhän kohtalosta. Sainoin silloin, ettei köyhällä ole toivoa koskaan kohtalonsa parantumisesta. Nyt tuntuu minusta, kuin alkaisin toivoa jotain parempaa.

— Muistan hyvinkin. Ja siitähän se oikeastaan sai alkunsa tämä meidänkin väliemme kehittyminen. Siitä asti aloin katsella sinua niinkuin jotakin itseeni kuuluvaa. Ajatuksesi tuntuivat niin tutuilta minusta kuin omani. Ja se meitä aina enemmän yhdisti, kunnes olemme ehtineet jo näin pitkälle. Sanot alkanee si toivoa. Samaa minäkin olen alkanut entistä enemmän tehdä. Kun ei vaan se pettäisi.

— Eihän köyhä kauas kaadu, kun luudan päältä lattialle. Mitäpä se voi elämä sen huonommaksikaan muuttua, kuin se tähän asti on ollut. Viepä korkeintaan orjuudesta kurjuuteen.

— Ei sentään sitä toivota — puuttui Jussi puheeseen. — Täytyyhän sitä edes toivoa parempaa, vaikkei se toteutuisikaan. Toivoen on kuitenkin hausکمپی elää.

— Niin, koettakaamme luottaa siihen. Ja ennen kaikkea käsivarsiimme.

* * *

Pyhänmiesten päivä oli mennyt. Jussista ja Kaisasta oli ennättänyt tulla aviopuolisot. Torpan paikka oli katsottu erään lepikko-ahon laitaan pienoiselle mäen rinteelle. Toivoja mieli täynnä alkoi Jussi siihen rakennuksia puuhailla. Kaisa väliin häntä töissä autteli. Väliin Jussin täytyi hovin töissä kulkea, kun syötävääkin siinä sivussa oli hankittava, sillä kaksi suuta oli elatusta vaatimassa.

Talvi täytyi oleksia loisina naapuritorpassa. Vaan keväällä voivat aviopuolisot jo iloita oman tuvan valmistumisesta. Ja samaan aikaan, kun nurmi kevään vaikutuksesta alkoi vihannoida, pääsivät Jussi ja Kaisa muuttamaan oman tuvan lämpimään. Tuntui niin hauskalta, kun tiesi olevansa oman kattonsa alla. Oli pa poikki tai pitkin, ei kukaan tulisi muistuttamaan. Saada pistää jalkansa oman pöytänsä alle, se tuotti ikäänkuin jonkunmoisen turvallisuuden tunteen.

Tarpeellisimmat rakennukset saatuaan oli Jussin käytävä käsiksi peltotilkkujen avaamiseen rakennusten ympärille. Täytyihän sitä saada jotain kasva-

maankin. Jos ei ensi kesänä muuta, niin ainakin perunoita. Ei ne tyhjäät seinät elättäisi. Pellon perkkaustyössä sai Kaisakin olla täydessä toimessa. Kun päivän ahkerasti kuokkaa heilutteli, niin kyllä siinä saikin tarpeekseen. Mielellään sen perästä yönsä lepäsi. Mutta toivo antoi voimia ja kiihotti ahertamaan. Kouriin kasvaneet känsät todistivat, ettei se maa leikillä pelloksi muuttunut. Eikä se kaikkiin paikkoihin kuokka yksinään tehonnut, rautakankiakin tarvittiin kivien möhkäreitä tieltä pois irrottaessa. Laajeni se vähitellen kuokkimus ja etemmäs rakennuksista muutti nurmen vihreä kamara, ja ennen pitkää saivat uudistorppalaiset kylvää maahan ensimmäisen viljansa.

Suupuheella oli Jussi tehnyt sopimuksen hovin herran kanssa torppansa viljelemisestä. Talon metsästä sai rakennustarpeet ottaa ja itse huoneensa rakentaa. Pelloksi sai muokata kokonaan saviperäisen ahon, joka oli torpan vierellä. Heinämaata sai raivata hovin niityn rantamaan. Ensimmäisenä kahtena vuonna ei tarvinnut muuta kuin kaksi viikkoa tehdä kartanoon päivätöitä. Sen jälestä oli se lisääntyvä kahdeksi kuukaudeksi päivätöitä. Sellaisena se oli oleva siksi, kunnes katsottaisiin tarpeelliseksi uudestaan asiasta

sopia.

Tyytyväisenä teki Jussi työtä, kun näki puuhansa kaikin puolin onnistuvan. Tulevaisuus häämöitti hänen mielessään kauniina, rauhallisena. Sitä mukaa, kun aika kului, tuli torppa aina täydellisemmäksi niin rakennuksien kuin ympäristönkin suhteen. Elukan ruokaakin oli hommattu ja toivottiin voitavan talveksi ottaa jo lehmäkin, ruokkolehmä tietystikin aluksi. Sitte kun vaurastuttaisiin, voitaisiin ajatella omia elukoita. — Toivekkain mielin katsottiin tulevaisuutta silmiin.

* * *

Syksynpuoleen oli Kaisan asetettava luonnonlain pakosta vuoteeseen. Ei se tauti ollut kuolemaksi, vaan päinvastoin elämäksi. Terve poika ihmiskunnan lukua lisäämässä oli näkyvä tulos tästä taudista.

Sekä isä että äiti olivat iloisia tapahtuman johdosta. Olihan heillä nyt tiedossa uusi toiminnan määrä: työskentely lapsensa onneksi. Kuinka hyvä se heistä olikaan! Kun oli lähettyvillä, niin täytyi vähän väliä käydä sitä katsomassa. Ja kun se itki, oli se kuin soittoa. Ei ollenkaan hermostuttanut, niinkuin vieraiden lasten itku.

— Ei uskoisi, miten tuo lapsi on mielestäni hyvä —
sanoi kerran Jussi Kaisalle.

— Kyllä se niin rakas on, ettei sitä mistään aarteista luovuttaisi. Ei luulisi mitenkään voivan siitä erota.

— Mutta näkyypä tuota täytyvän monenkin erota, vaikka vaikeata kai se on. Vaikka onhan niitä ihmisiä, jotka heistä mielihyvällä eroisivat, jos vaan pääsisivät eroon.

— Niin, voihan niitä olla sellaisiakin. Eikä tuo mahtane oikein hauskalta enää tuntua, jos heitä on kymmenkuntakin, kuten monellakin köyhällä, ja ne vielä kurjuutta näkemässä. Vaan jos kaikki lienevät mielestä rakkaita kuin ensimmäinen, niin eipä luulisi eron mieluiselta tuntuvan.

Kasteessa sai tulokas nimekseen Juho Vilho. Tahdottiin tehdä hänestä sekä isän että isänäidin kaima. Sitäpaitsi kaksi nimeä tuntui komeammalta ja piti hän tuota köyhänkin antaa lapselleen edes sellaista komeutta, joka ei mitään aineellisia varoja kysynyt.

Kaikki huolenpito näytti kohdistuvan ensi aikoina yksinomaan tähän torpan nuorimpaan asukkaaseen. Niin isän kuin äidinkin ainaisena huolenpidon esineenä näytti hän olevan. Jos milloin itkunnirahdus

vaan pojan suusta pääsi, niin kohta olivat äiti ja isä hänen vierellään, milloin vaan molemmat sattuiivat saapuvilla olemaan. — Ja hyvin poika edistyikin.

Vaan silloin kun kaikki toiveet olivat kauneimmillaan, kohtasi Jussia ikävä onnettomuus. Joulun edellä sattui hän hovissa kirvestöissä ollessaan lyömään kirveellä jalkaansa. Eikä haava pieni ollutkaan. Verenvuoto ei kunnollisesti tukkeutunut ennenkuin saatiin hänet kuletetuksi lääkäriin. Hevoskyyti kustannettiin hovin puolesta, mutta muihin kustannuksiin ei ryhdytty. Lääkkeistä sai Jussi itse huolen pitää. Kahdeksan viikkoa sai hän loikoa talven tiukimpana aikana työhön kykenemättömänä. Tämän johdosta sai jo tuntea hiukan puutteen esimakuakin. Se osoitti, ettei niihin hyviin toiveisiin sentään ole niin kovin luotettava, sillä juuri onnellisimpana hetkenä voi kohdata tapaus, joka voi juuriaan myöten vajottaa maan tasalle kaikki hyvät tuulentuvat. Kaisa koetti kyllä vointinsa mukaan tehdä käsitöitä, mutta eivät ne mihinkään riittäneet, kun siinä sivussa oli lapsi hoidettava ja lehmä, joka oli saatu eräältä vanhaltapiialta ruokolle, vaati myöskin tarpeellisen hoidon. Hiukan Jussikin voi valmistella puuastioita kaupaksi, mutta montako

penniä niilläkään sai. Jalka lisäksi haittasi niidenkin valmistelua.

Hovista sentään saatiin kesätyötä vastaan velkaa, jotta pahin puute saatiin kuitenkin poisajetuksi. Sitte kun jalka parani, alkoi alkavan kevään kanssa taas elämä näyttää hieman valoisempaa puoltaan. Mutta monta hikihelmeä sai Jussin otsalta pudota, ennenkuin talvellisen sairauden jäljet olivat poiskuluneet.

III.

Kolmannella vuodella oleva pikku-Juho leikki tuvan lattialla. Vajaan vuoden vanha siskonsa Maiju nukkui kehdoissa. Äiti missä lienee ollut ulkona asioillaan. Isä oli työssään. Juhon oli äiti käskenyt huutamaan sisään äitiä, jos Maiju alkaisi itkeä. Mutta ei ollut tyttö vielä itkenyt, joten Juho oli saanut rauhassa istua ja leikkiä, eikä äitiäkään ollut tarvinnut kutsua tupaan.

Viimein kuitenkin tyttö heräsi ja alkoi itkeä nirsittä. Juho ei malttanut kohta jättää leikkiään sikseen, vaan kun Maiju päästi kovemman porakan, juoksi hän kätkyen luo ja alkoi vointinsa mukaan viihdyttelä tyttöä.

— Älä ikke, äiti kohta tulee titkon luo — leperteli hän.

Kun näistä hänen puuhistaan ei näyttänyt kuitenkaan olevan toivottua tulosta, vaan tyttö yhä enemmän kiihtyi itkemään, välähti Juhon pieniin aivoihin uusi tuuma. Hän ottaa siskon syliinsä, niin äidin ei tarvitse vielä tulla. Niinpä tarttuikin pikkumies keh-

dossa lepäävään Maijuun ja voimaan ponnistaen sai tytön nousemaan ylös. Mutta eihän Juho jaksanut pitää lasta niin, että se olisi viihdyttänyt sitä. Päinvastoin alkoi tämä rimpuilla niin kovin, etteivät Juhon vähät voimat jaksaneetkaan sitä vastustaa ja siinä tuokiossa luiskahti tyttö lattiaan, loukaten pudotesaan oikean kätensä kätkyen jalkaan saaden otsaansa lattiasta aika kolahduksen.

Kahdenkertainen parkuminen alkoi tuvassa. Sekä Maiju että Juho huusivat kilvan: tyttö kivun johdosta, poika pelästyksestä. Itkien alkoi poika sitte juosta ulos äitiä huudellen. Äiti olikin jo kuullut melun ja juoksujalassa riensi tupaa kohden.

— Mikä siellä tuli? — kysyi hän hätääntyneenä Juholta.

Poika ei voinut itkultaan vastata.

— Herra jumala! — siunaili Kaisa. — Tyttö lattialla! Ja millainen kuhmu sillä on otsassa! Voi hyvä isä, mitenkä sille on nyt käynyt. Voi, voi tätä köyhän elämää. Ja käsi sitten! Aivanhan se on mustana ja hervoton. — Kaisa purskahti itkuun.

— Mikä tässä nyt neuvoksi tulee? Älä itke kultaseini! Äiti parantaa terveeksi — puheli Kaisa lasta viih-

dytellen.

— Teitkö sinä Juho hänelle mitään?

— Ei Juho Maijulle mitään tehnyt. Juho otti vaan titkon tyliin, kun titko ikki. Ja titko hypäti — selitti itkunsa seasta Juho.

Kaisan täytyi kyyneleidenkin lomasta naurahtaa tuolle lapsen selitykselle.

— Miksi Juho otti Maijun syliinsä. Ethän sinä jaksa häntä pitää — sanoi äiti toruvalla äänellä. Poika alkoi enemmän itkemään.

— No, älähän nyt itke. Ei äiti toru. Ethän sinä, lapsikulta, vielä mitään ymmärrä.

— Tulekot titko kohta terveeksi? — kysyi poika itkustaan tyyntyen.

— Tulee, tulee. Vaan mene lapsi nyt isää huutamaan pellolta kotiin. Mutta älä vaan lyö varpaitasi kiveen. — Oi, voi, mitenhän tässä lopuksi käynee?

Juho lähti juosta piipertämään ulos.

— Elä vain kaadu ja loukkaa itseäsi! huusi äiti vielä hänelle jälkeen.

Hetken kuluttua tuli Jussi pikku Juhoa taluttaen sisään. Kengät olivat hänellä savessa ja paikatut vaatteet päällään lianharmaat. Kasvot ja kädet oli päivä

ruskeiksi paahtanut. Työn rasitus oli lyönyt jo entistä enemmän leimaansa häneen niinkuin Kaisaankin.

— Mikäs täällä nyt on hätänä?

— Niin, kun jätin tämän tytön nukkumaan kehtoonsa ja itse menin ulos asioitani toimittamaan, niin olikin tämä herännyt ja Juho ottanut syliinsä hänet ja pudottanut lattiaan. Siinä on loukannut kätensä, että se on aivan hervoton ja otsassa aika kuhmu.

— Jätitkin hänet sillä tavalla yksinään. Tietäähän tuon, mikä siitä seuraa.

— Ei Juho Maijua pudottanut, Maiju hypäti — pisti poika väliin.

— Minkäpä tässä tekee? Täytyyhän heitä jättää yksikseenkin, kuinkapas ne työnsä muuten tekisi. Milläpä tähän lastenkatsojan saat, pitäisi se sinun itsesikin tietää. Eihän tässä köyhyydessä tiedä, miten päin sitä pääsee eteenpäin.

— Pitäisihän tuota kuitenkin koettaa pitää tarkemmin silmällä. Ja minkäpä minä köyhyydelle mahdan. Kun ei se eroa, vaikka kuinka puuhaisi yöt ja päivät.

— Enhän minä siitä sinua moitikaan. Tiedänhän minäkin, ettet sinä sille sen enempää voi, mutta pitäisihän sinunkin ajatella, ettet minuakaan onnetto-

muudesta syyttäisi. Luulen minäkin koettaneeni tehdä minkä olen voinut.

Jussi oli saavuttanut jo mielensä tasapainoon, kun virkkoi:

— Niin, tuleehan sitä väliin tässä puutteessa sanomaan yhtä ja toista, joka ei ole toiselle mieleen. Mutta minkäs sille luonnolleen tekee, kun se näiden ainaisten puutteiden ja vastoinikäymisten kanssa tulee niin kärtyiseksi, että vähemmästäkin tulee sanoneeksi sanoja, jotka tarkemmin ajatellessa itseäkin hävettävät. Mutta tiedäthän sinä itsekin, ettei niitä ole sydämelleen otettava.

— Vaikka tietäisin sen, niin koskevat ne sittenkin. Vaan mitäpä siitä sen enempää. Mutta mitä me saadaan tälle raukalle nyt kääreeksi, kun tuo käsi näkyy olevan niin pahan näköinen.

— Onhan sitä puunöljyä vielä tuolla pullon pohjassa. Voidellaan sillä ja pannaan sitte liinasta riepua kääreeksi.

— Mistäpä sinä kunnollista liinariepua otat?

— Aina tuota edes jotain löytynee, kun etsimään ryhtyy. — Jussi sai ottaa tytön syliinsä ja Kaisa ryhtyi etsimään käärettä. Kun muuta ei alkanut löytyä, re-

päsi hän kaistaleen paidasta tuota tarkoitusta varten. Likaista se tosin oli, mutta eihän siinä auttanut sitä katsoa, kun tyttö valitteli yhtämittaa. Viimein saatiin kipeä käsi voidelluksi ja kääriytyksi. Samassa näytti sitä alkavan helpottaakin, sillä tyttö vaikenä valittamasta ja kun oli saanut äidiltään syötävää, nukkui.

Uutta huolta entisen lisäksi tämä onnettomuus tuotti niinhyvin isälle kuin äidillekin. Köyhyys tahtoi vaan aina olla jokapäiväisenä vieraana ja kun siihen vielä muita huolia tuli lisäksi, niin ei se elämä naurattanut. Torppa kysyi paljon ponnistuksia, ja sittekään ei uudismaa tahtonut muuta kuin niukasti korvata vaivat. Sen vuoksi täyttikin isot ajat olla ansio-työssä hovissa. Sen lisäksi oli kokonaista kaksi kuukautta tehtävä veropäiviä ja se oli raskas vero sellaisilta viljelyksiltä. Tulevaisuudelta parasta toivoen puuhasi kuitenkin Jussi ja ilokseen näki hän peltotilkkujen vähitellen suurenevan. Ehkäpä ne kohta rupeaisivatkin vaivat palkitsemaan. Lehmää ei vielä kukaan oltu onnistuttu omituiseksi saamaan. Kaksikin vasikkaa oli jo ehditty aikaiseksi kasvattaa, mutta ne oli täytynyt viedä hoviin velkojen suorittamiseksi. Hevosesta ei tohtinut vielä ajatellakaan.

Neljättä vuotta oli jo torpassa eletty, eikä näyttänyt paljoakaan edistystä tapahtuneen juuri muussa kuin perheen lukumäärässä ja siinä oli edelleenkin lisääntymistä odotettavissa.

* * *

Maijun käsi ei ottanut parantuakseen, paheni vain. Oli käytetty siihen kaikkia ämmien neuvomia lääkkeitä toinen toisensa jälkeen. Poppamummonkin luona oli käytetty, mutta vaikka hän oli lukenut kaikkein tehokkaimmat taikansa lääkkeisiin, ei siitäkään ollut lähtenyt mitään apua. Sen nämä monet hauteet olivat vaikuttaneet, että särkynyt paikka kädessä aukeni ja alkoi mädätä. Käytettiin kaikki keinot sen parantamiseksi, mutta turhaan. Haava vaan paheni.

Vihdoin täytyi ruveta ajattelemaan tytön viemistä lääkärille. Johan sitä oli ennenkin neuvottu ja kehoitettu, mutta ne kun maksavat niin siunatusti, ei oltu uskallettu lähteä sieltä apua hakemaan. Ei se kuulunut katsovankaan ellei heti ole raha näpissä. Mutta kun mistään ei näyttänyt apua tulevan, niin täytyihän sitä saada rahaa sen verran vaikka mistä.

— Kyllä sinun on mentävä tuon tytön kanssa lääkäriin, eihän siitä muuten mitään tule — oli Jussi

eräänä päivänä Kaisalle sanonut. — Kirnuat voita ja menet sen kanssa lauantaina kirkolle ja koetat myydä. Tytön otat mukaasi ja voista saat kai siksi, että pääset lääkäriin. Samalla tiellä voit olla kirkossakin.

— Pitänehän sitä sitäkin koettaa — oli Kaisa siihen sanonut ja sillä se asia oli tullut päätetyksi.

Lauvantaina oli Kaisa matkalla kirkonkylään. Maiju oli hänen sylissään toisen käsivarren varassa, toisella kantoi hän nyyttiä, jossa oli astia vastakirnutua voita ja evästä kirkkomatkaa varten. Pikku-Juho oli viety naapuritorppaan hoidettavaksi, josta hyvästä Kaisa oli luvannut kirkolta tuoda vehnäspullaa torpan lapsille. Naapurin vaimo oli luvannut myöskin käydä Kaisan lehmän lypsämässä. Jussi yksin jäi kotimieheksi.

Raskaalta tuntui Kaisasta taivaltaa lapsi toisella käsivarrella, toisessa raskas nyytti. Vähän väliä täytyi levätä. Kyllähän niitä oli ajajiakin samaan suuntaan, muutamat aivan tyhjillä kieseillä, mutta kaikki näyttivät olevan niin pönäköitä, ettei Kaisa tohtinut edes ajatellakaan pyrkiä heidän kyytiinsä. Täytyi tallustaa vain omin voimin. Sattui kuitenkin viimein ajamaan tuttu torpan mies. Mutta hänellä taas oli sik-

si paljo kuormaa, ettei Kaisa katsonut voivansa häntäkään pyynnöllään vaivata.

— Kylläpä sillä Kaisalla on raskas taakka — virkoi mies kohdalle tultuaan. — Ottaisin kyytiin, mutta minullakin on tässä kuormaa siksi, että en voi ottaa. Mutta tuon nyyttisi voit kyllä antaa tänne.

Kiitellen ojensi Kaisa nyyttinsä miehelle.

— Mihin minä saan tämän jättää kirkolla? — kysäsi mies.

— Jättäkää suntiolle, se on siinä tien varressa, niin ei ole paljon kulettelemista.

Mies ajoi edelleen ja kevennetyllä taakalla pääsi Kaisakin jatkamaan matkaansa sukkelammin.

Voin oli Kaisa jo saanut kirkolla myydyksi ja rahat taskussa riensi hän lääkärin asunnolle. Kadunpuoleisesta ovesta ei päässyt sisään. Täytyi kiertää kyökin puolelle. Tervehdyksen lausuttuaan ja henkeensä vetäistyään hellalla kiehuvien ja paistuvien ruokien su-loista hajua, kysyi hän lääkäriä.

— Ei ole tohtori kotona — vastasi itsetietoisen näköinen kyökkipiika.

— Milloin hän tulee?

— En tiedä varmaan. Ehkä huomenna.

— Missä hän sitte on? Ehkä jossakin sairaan luona?

— Eikä ole. Linnustamassa hän on toisten herrojen kanssa.

Niillä tiedoilla sai Kaisa lähteä talosta pois, etsimään yökortteeria ja odottamaan lääkärin kotiutumista. Pitkältä se odotus tuntui, mutta eihän voinut muutakaan tehdä. Tuskitteleminenkaan ei mitään auttanut, sillä olihan lääkäri linnustusmatkalla.

Sunnuntaina oli Kaisa kirkossa. Ei hän aluksi jaksanut syventyä saarnaa ajattelemaan. Mieli pyöri vaan maallisissa asioissa: sairaassa lapsessaan ja lääkärissä, joka oli „jahdilla“. Mutta kun pappi alkoi puhua kärsimyksistä, joilla Herra rankaisee ja koettelee lapsiaan, niin havahtui Kaisakin tarkemmin sitä kuulemaan. „Kärsimykset ovat Herran piiska“ — saarnasi pappi. „Niitä asettaa hän niiden tielle, jotka eivät tahdo seurata hänen tahtoaan, vaan poikkeavat pois siltä tieltä, joka elämään johtaa. Ja autuas se, joka tämän kurituksen edessä nöyrtyy. Hän on löytävä armon oikeuden sijasta. Myös tahtoo Herra niillä koetella uskoamme, josko se puhdas on. Joka tämän tulikoetuk-

sen napolisematta kestää, hän on korkeimman palkan siitä saava. Mitä merkitseekään maallinen kärsimys, kun siitä *haudan toisella puolen* seuraa ijäinen onni. Mitä on maallinen onni sen rinnalla? Ei muuta kun tomu ja tuhka vaan.“

Näin tuo hengenmies puhui ja Kaisa kuunteli hartaasti, pää kallellaan. Oikein silmät kostuivat. Kyllä niitä olikin hänellä kärsimyksiä ollut ja aina vaan lisää tuli. Lieneekö hän sitte enemmän rikkonut Heransa vastaan kuin muut, kun hänelle noita kärsimyksiä oli niin runsaalla mitalla säilytetty. Kyllä niiden pitäisi ainakin hänen osalleen riittää. Ja eikö niillä rikkailla syntejä lieneekään, kun niitä ei näytä koskaan sillä tavalla koeteltavan kuin köyhiä. Vai lieneekö heillä eri jumala, joka ei koettelekaan sillä tavalla kuin tämä köyhien jumala tekee? Ei ainakaan niiden elämä siltä näytä. — Näissä ajatuksista poistui Kaisa kirkosta.

Menessään kirkosta kortteeripaikkaansa, näki Kaisa kuinka rannasta päin tulla hoippui neljä herrasmiestä vihreäkäänteisissä metsästyspuvuissa, metsästyslaukut kainaloissa ja haulikot selässä. Kaisasta ainakin näytti, ettei hoippuminen johtunut niin-

kään suuresti metsästyksen vaivoista, vaan ehkä pikemmin ilonesteen vaikutuksesta. Kaisa kuuli kuinka eräs heistä sanoi toiselleen, Kaisaa osottaen:

— Kuuleppas sinä, veli, mikäs ankka se tuossa laahustaa? Eikö ammuta?

Kaisa ei tahtonut kuulla heitä sen enempää, vaan kiiruhti edelleen.

Iltapuolella päivää meni Kaisa sitten kysymään, josko lääkäri oli palannut. Jo kuului olevan kotona, mutta väsyneenä oli ruvennut nukkumaan, eikä häntä kuulunut pariin tuntiin saavan herättää. Täytyi mennä siksi aikaa vielä odottamaan. Myöhemmällä palasi hän uudelleen, mutta ei ollut tohtori vieläkään noussut ylös. Jäi sen vuoksi istumaan rappusille, siinä aikaansa kuluttaakseen, kunnes lääkäri heräisi. Jonkun ajan kuluttua kävi taas kysymässä. Kuului jo olevan ylhäällä, mutta hän juo ensin kahvit, ennenkuin voi hänen puheilleen päästä. — Ei tästä odotuksesta taida loppua tullakaan, tuumi Kaisa itsekseen, kun jälleen meni aikaa kuluttaakseen rappusille istuksiin.

Viimein kuitenkin loppui se odotuksen hetki. Kutsuttiin Kaisa sisään. Toista käskyä odottamatta Kaisa

sinne riensikin. Sisälle tultuaan huomasi hän vastasaan olevan yhden äsken tiellä tapaamistaan herrasmiehistä. Se oli nähtävästi lääkäri.

— No, mitäs olisi? — kysyi lääkäri, virallisella katseella tarkastellen Kaisaa lapsineen.

— Tällä tytöllähän se on käsi kipeä — vastasi Kaisa siihen ja alkoi vähennellä tyttäreltään vaatteita.

— Katsotaan, katsotaan — tuumi lääkäri ja kumartui lapsen puoleen. Kaisa tunki hänestä löyhähtävän kasvojaan vasten alkoholin hajun. — Aijai, kun tämä onkin paha. Miten tämä tällaiseksi on päässyt?

— Putosi veljensä sylistä. Siinä loukkaantui. Jälkeenpäin on sitten tullut tuollaiseksi.

— Tämähän on järjetöntä, anteeksiantamatonta. Antaa tuollaiseksi käden mennä. Eikä sille ole hoitoakaan annettu. Joko se kauankin on tällaisena ollut?

— Onhan siitä jo kaksi kuukautta, kun hän putosi. Ei se hoidotta ole ollut. Monenlaisia rohtoja on käytetty, mitä ovat neuvoneet.

— Kaksi kuukautta, ja nyt te vasta tuotte hänet tänne! Ja päälle päätteeksi kaikenmoisilla törvyillä pahennettu kokonaan.

— Mistäpä ne rahat otti köyhä, ja eihän sitä lääkä-

rille ilmaiseksi.

— Aina sitä sen verran saa. Parempiko se on antaa lapsensa tuollaiseksi mennä. Nyt pitäisi se muka parantaa, kun ensin se kaikilla keinoin on tehty mahdollottomaksi. Ei siitä nyt enää sinä ilmoisna ikänä tervettä tule, ikuinen vaivanen.

— Herra isä! Ikuinen vaivanen!

Kaisa tyrskähti täyttä suuta hillittömään, katkeeraan itkuun.

IV.

Tärkeä kokous oli Kuuselan hovin suuressa salissa. Kaikki seutukunnan suurtilalliset olivat kokoontuneet tuumimaan ylen painavasta asiasta.

Oli tulossa uusi maanvuokrauslaki ja se uhkasi jonkun verran rajoittaa maanomistajain valtaa torppariensa suhteen. Vaikka eihän se tosin suurtakaan turvaa antanut uusikaan laki torppareille, mutta oli siinä sentään yhtä ja toista, joka ei ollut isäntien mieleen. Täytyi sen vuoksi yhteisesti päättää, mitä olisi ruvettava tekemään.

Monta keinoa siinä oli jo ehdotettu uhkaavan vaaran torjumiseksi, mutta mitään käytännöllistä tulosta ei oltu vielä saavutettu. Olihan asia siksi pulmallinen. Piti keksiä keino, joka samalla olisi täyttänyt maanomistajien pyyteet eikä olisi asettanut heitä huonoon valoon.

— Vaan sen minä sanon, — alkoi eräs pöhönaamainen ja punanenä rustitilallinen puhumaan — ettei torpparien pitäminen kannata. Ja tielle minä heidät vielä ajankin joka sorkan. Pitävät suotta hal-

lussaan viljelysmaata, joka kyllä maanomistajallekin tuottaisi hyötyä. Sitte raiskaavat vielä metsät. Kaikki kun ajaisivat torppansa tyhjiksi, niin kyllä vähemmän varmaankin köyhät pöyhistelisivät. Irtolaisuus kyllä heitä tekisi nöyremmiksi, kun väliin saisivat nälkää maistaa. Hätäkös niiden nyt on vaatimuksiaan suurennella, kun on maat ja mannut varana, johon saavat turvata. Mutta kun olisi tyhjä tie edessä, niin vähänpä taitaisivat hiiskua paremmista palkoista ja lyhemmästä työpäivästä jollaisesta on yhä enemmän alkanut kuiskeita kuulua. Minulla jos ei olisi torpparieni kanssa kirjallisia kontrahteja, niin heti tänä päivänä antaisin uloskäskyn. Sinulla Granlund — on siitä hyvä, ettei sinun torppareillasi ole kirjallisia välipuheita. Voit milloin hyvänsä käskeä pois ja — — —

— Mutta tässä uudessa laissa on sellainenkin pykälä, että suullisenkin sopimuksen saa yhtä päteväksi kuin kirjallisen, jos vaan on todistajat — puuttui puheeseen suurtilallinen Leveinen. — Ei tarvitse muuta, kun mennä vaan oikeuteen ja merkityttää ehdot pöytäkirjaan, niin silloin kestää se kymmenen vuotta.

— Siinäpä se on: jos on todistajat. Mutta monellakos niillä on; kenellä ne niin tarkoin päässä pysyvät.

Ja kuka niistä oikeuteen kykenee. Kun lisäksi antaa jonkun pelotella edesvastauksella turhasta oikeuteen menosta, niin kyllä niistä oikeuden käyntihalu haihtuu. — Ja päälle nauraa röhäytti rusthollari, että lihavaleuka tutisi.

— Ei se kuitenkaan sellainen menettely torppareita kohtaan ole oikein — tarttui keskusteluun eräs nuoremman puoleinen tilallinen, joka siihen asti oli ollut ottamatta osaa keskusteluun. — Väärin on sanoa, että torpparit ansiottomasti pitävät viljelysmaita hallussaan. Kuka ne on viljelysmaiksi tehnyt, elleivät juuri he itse. Täytyyhän heidän saada nauttia työnsä tuloksista jotain. Minun mielestäni olisi meidän nyt vaan yhteisesti neuvoteltava, miten voimme uuden asetuksen määräykset parhaiten käytäntöön soveluttaa torppariemme sekä omaksi onneksemme . . .

— He, he! Veli on vielä niin nuori ettei ole ehtinyt jättämään pois turhia intoiluja — keskeytti punanenä rusthollari. — Eikö ole oikein? Miksi ei olisi? Meidänhän ovat maat, meillä silloin täytyy olla oikeus tehdä mitä tahdomme niiden kanssa. En ainakaan minä suvaitse toisia mailleni isännäksi.

Yleinen hyväksyminen, äskeistä puhujaa ja paria

muuta lukuunottamatta, seurasi näitä pontevia sanoja.

— Mitäpä täällä lieneekään sitte minulla tekemistä — sanoi äskeinen nuori tilallinen ja nousi ylös. — Parasta lähteä kotiin, kun täällä ei kuitenkaan asiasta sen parempaa synny.

— Saapihan täältä lähteä pois ketä haluttaa. Ei täällä ketään väkisillä pidetä. Eriseuraisia ei meidän joukossamme kaivatakaan.

— No, no, ei sentään käydä niin rajusti kiinni — tyynnytteli Granlund punanenää.

— Mitäs hän sitte rupeaa nokittelemaan, nulikka!

— Hyvästi sitte! Ei minusta kenellekään vastusta ole. — Ja „eriseurainen“ lähti ulos. Toiset pari samaa mieltä olevat seurasivat esimerkkiä.

— Hyvin joutavatkin mennä, mokomat! Vähemmän sotkevat asiaa — sanoi punanenä, katkaisten siten välikohtauksen synnyttämän hiljaisuuden. Samassa sytytti hän uuden sikarin, nosti toisen jalkansa toisen polvensa päälle, alkaen sitä heiluttaa, oikealla kädellään pöytään tahtia rummuttaen.

Pääsivät siitä toisetkin taas puheeseen käsiksi ja äskeisen kohtauksen unohtaen ryhtyivät kilvan tuu-

mimaan, mitä olisi tehtävä. Omantunnon pistokin, joka äskeisen kohtauksen johdosta oli hiukan kutakin nipistänyt, unohtui siinä yhteisen innostuksen pyörteeseen.

Kokous jatkui edelleen. Millä käytännöllisillä tuloksilla, se oli vastaisuudessa näkyvä.

* * *

Torpassa oli päivällinen syöty. Jussi istuskeli tupakoiden penkillä. Ruumista kolotti työn vaikutukset, minkä vuoksi oli sitä lepuutettava. Kaisa oli jo korjannut ruuat pois pöydältä ja kostealla vastalla veteli lattialle karttuneita rikkoja uunia kohden. Kuusivuotias pikku-Juho istui sivupenkillä, toisella jalallaan keinnuttaen kehtoa, jossa makasi hänen pikku veikkonsa. Toisessa kädessä oli hänellä vielä kuiva leivänkannikka, jota hän ahkerasti jyrsi. Lattialla leikkivät hänen siskonsa, viidennellä vuodella oleva Maiju, jolla oli oikea käsi koukkuun kuivettunut, ja kolmevuotias Kaisa, joka oli saanut nimensä äidin mukaan. Viime mainitulla oli vääräksi painuneet sääret, jotka paniivat hänen alottelevan kävelynsä suuresti muistuttamaan ankan käyntiä.

Pojalla oli päällään karkea liinapaita, sekin pai-

kattu, ja nähtävästi isän housuista pienennetyt, liasta kiiltävät housut. Vanhempi tytöistä oli saanut yläruumiinsa peitteeksi äidin rikkinäisen röijyn ja alaruumista verhosi säkkikankaasta tehty hame. Nuoremalla työllä oli päällimmäisenä mekko, joka alkujaan oli nähtävästi ollut sinistä aivinaa, mutta jonka etupuolen olivat siihen ommellut eriväriset paikat tehneet kirjavaksi kuin narrin puvun. Sen paremmilta eivät vanhempienkaan pukineet näyttäneet. Reikiä, paikkoja, kulunutta yltä päältä. Ei edes jalkoja suojaavat kengät tehneet tästä poikkeusta. Köyhyyttä ja puutetta ne kaikki yhtä sopusuhtaisesti huokuivat. Ja tätä vaikutusta täydentämässä olivat sekä miehen että vaimon kasvojen laihat piirteet. Nekin näyttivät niin kuluneilta.

Katsahdettuaan ulos akkunasta, huomasi Jussi vieraita lähestyvän tietä myöten mökkiä kohti.

— Ketähän vieraita sieltä nyt tulee. Kokonaista kolme niitä onkin — sanoi hän enemmän niinkuin itselleen.

— Vieraitako? Ketä sieltä nyt? — Kaisa tuli akkunaan. Samassa lensivät lapsetkin akkunaan, painaen nenänsä aivan lasiin kiinni.

— Hyvä ihme! Sehän on hovin herra itse. — Osaat teko, penskat, siitä etemmäksi! Kaikessa teidän pitää olla ensimmäisenä. — Mutta ketäs ne nuo toiset ovat? Kun vaan ei olisi lautamies toinen. Toista en tunne vielä.

— Lautamieskö? — Jussi säpsähti — Mitä hän meille?

— Hän se vaan näkyy olevan. Voi kuitenkin, kun täällä on kaikki kuin missähän suden pesässä. — Kaisa riensi hiukan pahimpia siivoja korjailemaan. Jussin jäädessä sydän kuumana miettimään, että mitä hän ne herra ja lautamies yhtenä nyt tulevat. Pahat aavistukset hiipivät rinnan alle.

Vieraat astuivat tupaan. Tunnettiin siinä jo kolmaskin vieraista. Oli eräs kylän joutolaisista, joka tavallisesti kulki lautamiehen mukana todistajana manuilta kulkiessa.

— Istukaa, olkaa hyvät — kehoitti Jussi.

— Kiitoksia!

Alotettiin siinä sitte puhumaan ilmoista ja vuodentulon toiveista. Kun niistä oli selvitty, ei Jussi maltanut olla kysymättä:

— Millä asioilla sitä nyt kuletaan? Meidän arvoisa

isäntäkin on täällä meidän töllissä niin harvoin pistäytynyt. Tämmöinen rypypaikkahan tämä on. Eihän tänne oikein mielellään tulekaan, jos ei ole asiaa.

Herra näytti hermostuneelta.

— Niin, olisihan sitä asiaakin. Tuota, minusta on näyttänyt, ettei tämä torpan viljeleminen tällä tavalla lyö leiville. Ei tuota muuta kuin menoja vaan. Minä olen katsonut tarvitsevani itselleni tämän paikan ja siksi olisi teidän ensi muuttopäivänä muutettava tästä pois. Lautamies on viran puolesta ja tämä toinen mies tässä todistamassa, että olette saaneet laillisen käskyn.

Sekä mies, että vaimo olivat menneet hämmästyksestä sanattomiksi ja vieraita pakoon uunin taakse pötkineet lapset katselivat uunin vieritse puoliksi pelokkaina, puoleksi uteliaina, että mitä tuvassa tapahtuisi.

— Mutta armollinen herra, — puhkesi Jussi sanomaan — olihan välipuheemme, sellainen, että saisin ikäni tässä asua, kun tämän paikan raivaamiseen viljelyskelpoiseksi kulutan voimani. Ja parhaat voimani olen jo tähän uhrannut. Pitäisikö minun nyt perheeni lähteä ilman vaivojen korvausta tielle? Eihän ar-

mollinen herra voi sitä onnettomuutta meille tehdä.

— Mitäpä pitkistä puheista. Sanottu mikä sanottu. Olethan vaivasi saanut tarkkaankin korvatuksi. Seitsemän vuotta asunut, talon metsästä rakennukset tehnyt, joka vuosi viljan korjannut. Ei pitäisi vaivojesi olla korvaamatta.

— Elkää herran tähden ajako meitä tielle! Armahdakaan tätä suurta, köyhää, vieläpä raajarikkoakin perhettäni.

Jussi heittäysi polvilleen herran eteen ja saman teki Kaisakin, hänkin sydämeen käyvillä sanoilla rukoillen armahdusta. Lapsetkin huomasivat yhteisen hädän uhkaavan, koskapa alkoivat itkeä. Karkottavalla eleellä tahtoi herra poistaa armonanojat luotaan.

— Ei tule kysymystäkään. Sanottu pitää. Minä tarvitsen näitä viljelysmaita ja sillä hyvä.

— Armahtakaa, armahtakaa — rukoilivat molemmat aviopuolisot. — Jos sydämenne ei ole kivistä, niin kuulkaa tämä rukous. Elkää tehkö näin monta ihmistä onnettomaksi.

— Lakatkaa tuosta rääkymisestä. Onhan teitä kaksi nuorta, riskiä ihmistä. Kyllä teidän täytyy tuollai-

sen perheen kanssa toimeen tulla, jos vaan on kuntoa. Elätetään niitä suurempiakin perheitä.

— Mutta ajatelkaa kuitenkin: miten me maantielä toimeen tulemme, tällainen joukko. Ennen vaikka hiukan lisätkää veropäiviä. Ennen senkin koetamme suorittaa.

— Ei maksa vaivaa suotta kuluttaa aikaa turhilla sanoilla. Päätös ei siitään muutu. — Asiamme on siis suoritettu, joten joudamme poislähtemään. Hyvästi!

Vieraat lähtivät, herra kylmänä, lautamies ja toinen vierasmies pyyhkäisten silmäkulmistaan jotain niihin valahtanutta.

Toivottomuuteen jäivät torppalaiset. Olivat kuin puusta pudonneita. Sekin vähäinen toivon taivas, mikä oli ollut jälellä, oli äkkiä käynyt umpipilveen. Sannattomina siinä istuivat sekä mies että vaimo iskun johdosta. Ei tehnyt mieli sanaa vaihtamaan, ei työhönkään lähtemään. Ja mitä varten työhön? Turhaahan se nyt oli kaikki, kun kohtalo oli kaikki tähänastisetkin työn vaivat murskaksi musertanut.

— Mikä, jumalan nimessä, tässä nyt eteen tulee — pääsi Jussin rinnasta pyrkivä ajatus kuuluville.

— Kukapa sen tietää. ja mitäpä siitä tietämisestä-

kään. Kuolema paras. Kun se korjaisikin kaikki, niin loppuisikaan edes kärsiminen. Mutta eihän se sekään tule silloin, kun toivoo. Kiusataan vaan, että oikein tuntisi, miltä se tuntuu.

— Mutta kyllä niillä rikkailla on sydän!

— Ennen kiveen puukon saat pistetyksi, ennenkuin rukouksillasi heidän sydämessään hitusenkaan ihmistunnetta hereille.

Jäykkinä jäivät jälleen molemmat aviopuolisot istumaan paikoilleen.

* * *

Toivon säde oli jälleen päässyt pilkistämään Kaisan ja Jussin mieliin.

Eräs heidän entisistä palvelustovereistaan oli, puolikymmentä vuotta kaupungissa oltuaan, tullut katsomaan synnyinseutujaan. Ja hänkös oli tullut siellä hienoksi kuin mikäkin ryökkynä. Oikein hatunkin oli pistänyt päähänsä. Ei ollenkaan olisi uskonut häntä palvelijattareksi, ellei olisi tiennyt. Nyt kohdeltiin häntä rikkaissakin taloissa kuin sukulaista ikään, vaikka aikoinaan kotiseudulla ollessaan eivät katsooneet edes kahvikupin arvoiseksi.

Hän se oli saanut Jussin ja Kaisan innostumaan

uuteen tuumaan. Oli kehunut kaupungin oloja erinomaisiksi. Ei tarvitse työmiesten tehdä kuin kymmenen tuntia päivässä työtä ja kolme ja neljäkin markkaa vetävät päivältä. Kun Jussi kerran oli käsketty muuttamaan pois torpasta, niin ei olisi mitenkään jäätävä tänne maalle nälkään kitumaan. Kaupungissa kyllä löytyisi heillekin työtä ja — rahaa.

Jussi ja Kaisa oikein ilostuivat. Mieleen alkoi vähitelleen varmaksi vakuutukseksi muodostua, ettei siinä muu auta, kun lähteä vaan kaupunkiin. Kun joutuisi vaan se muuttopäivä, niin lähdetäisiin tästä hökkelistä. Vaikka raskastahan se tosin oli lähtö — tästä, johon oli parhaat miehuutensa voimat uhrannut ja toivonut mitä parasta. Vaan eihän se auttanut. Kun käsky oli kova, niin pakostahan se oli lähteminen, vaikkapa se olisi ollut kymmentäkin kertaa raskaampaa.

Mutta kun mieli oli jännityksessä sen onnellisen tulevaisuuden johdosta, jonka kaupunkielämä tarjosi, niin antoi se tyytyväisyyden tunteen mielelle. Ehkäpä nämä ainaiset kärsimykset katoisivatkin kaupunkiin muuton kanssa.

Lausuivathan jotkut tosin varottavia sanoja siitä,

kuinka kaupungissa on myöskin omat vaikeutensa ja viettelyksensä, mutta niille ei niin suuresti korvia kallistettu, että ne olisivat järkyttäneet uskoa onnellisesta tulevaisuudesta, joka kaupungin helmassa avautuisi.

Elettiin jälleen toivoen.

V.

Oltiin todellakin kaupungissa. Ei tosin varsinaisessa kaupungissa, mutta kaupunkiahan ne ovat esikaupungitkin.

Huhtikuun lopulla tänne oli tultu. Kaikki suuremmat kampsut oli siellä kotipuolella myyty ja niillä saatu matkarahat kokoon. Hiukkasen oli jäänyt vielä tähteeksikin, että toivottiin päästävän elämisen alkuun. Muuttokirjatkin oli otettu mukaan, vaikka ei niin varmasti tiedetty, tultaisiinko ainaiseksi sinne asettumaan. Jos hyvästi sattuisi lykästämään ja saisi varoja karttumaan, niin kenties voitaisiin tulla kotiseuduille takaisin. Hauskaahan olisi silloin näyttää, että edistyy se köyhempikin.

Kaupunkiin tultua oli ensimmäisenä huolena ollut suojan hankkiminen perheelle. Kyseltyä vuokria kaupungissa, oli ihmeisiin asti hämmästyttynyt, kun pienestä kamarista ja kyökistä oli pyydetty kokonaista kolmekymmentä markkaa kuussa. Siellä kotipuolella olisi moiset hökkelit sillä summalla saanut miltei omakseen. Ei ollut siis ajattelemistakaan saada kau-

pungista asuntoa. Mistäpä sitä voisi toivoa semmoiset summat saavansa kokoon, kun ei ollut vielä mitään tietoa. Neuvottiin heitä esikaupunkeihin, siellä olisivat vuokrat halpoja. Sinne pitikin lähteä. Mutta monessa paikassa oli sielläkin saanut juosta, ennenkuin onnistui saamaan kattoa päälleen. „Onko lapsia?“ oli jokaisessa ollut ensimmäisenä kysymyksenä, vaikka asunto olisi ollut millainen sikolätti. Ja kun oli vastannut, että onhan niitä luojaan antimia neljä mukulaa, niin oli alettu tehdä esteitä. „Ei me oikein otettaisi, kun on niin paljon lapsia. Se on niin hankalaa niiden kanssa. Ehkä te koetatte hankkia muualta.“ Sen tapaisen selityksen oli saanut useimmilta. Olisi kyllä toisiin päässytkin, mutta ne olivat taas sellaisia, ettei haluttanut. Missä oli vuokra liian kallis, missä taas huoneet pimeitä, kosteita tai muuten kelvottomia.

Vihdoin kuitenkin oli saatu vuokratuksi jonkunmoinen komero. Suuri se suinkaan ei ollut: yksi neljän neliösylen laajuinen huone, joka sai samalla olla sekä kyökkinä että kamarina. Nurkassa oli siinä helia, mikä sai tehdä niin oman kuin myöskin uunin viiran. Korkeuskaan ei huonetta suuresti haitannut. Hy-

vin ylettyi mies seisoessaan kädellään kattoon. Vuokraa oli siitä luvattava kymmenen markkaa kuulta. Halvalta ei se tuntunut Jussin mielestä, vaikka talon emäntä koetti kaikin puolin sen halpuutta ja hyvyyt-
tä ylistellä. Mutta täytyihän sitä tyytyä siihenkin, kun parempaa ja halvempaa ei näyttänyt olevan saatavissa. Siihen sitä täytyi joukon asettautua olemaan.

Asunnon saatua tuli esiin huoli huonekaluista. Ilman niitä ei voinut mitenkään toimeen tulla. Kuitenkin oli niistäkin vähitellen selviydytty. Pöydäksi oli saatu suuri tavaralaatikko, josta muodostelemalla saatiinkin paremman puutteessa välttävä sen viran toimittaja. Kun päälle levitti verhon, niin ei tiennyt-
kään, että se oli laatikosta tehty. Tuoleiksi saatiin pienempiä laatikoita ja kun suurin tarve oli saatu niillä tyydytetyksi, valmisti Jussi itse lisää. Sängyksi oli hän kyhännyt lavitsan. Näillä varustuksilla saatiin kuitenkin alussa toimeen tulla.

Oudoksitti se alussa tuo ympäristö. Likainen esi-
kaupunki, jossa talot olivat kuin mitäkin rähjiä, köyhien omaisuutta kaikki. Kun olivat saaneet hiukan kokoon, niin olivat tehneet näitä suojuksia itselleen ja vieläpä vuokrattaviksikin itseään köyhemmille. Jus-

sin ja Kaisan mielestä olivat ne kuin joitain karjakartanoita siellä kotipuolella. Ja kadut sitten! Ne olivat kapeita, että monellakin parhaiksi mahtui vastaantulijan sivuuttamaan ja liassa sai kahlata kuin maalla tarhakartanoissa. Kaikkialta löyhki likaisuus vastaan ja useimpien talojen sisällä irvisteli puute ja köyhyys. Tuo kaikki oli synkkänä vastakohtana sille komeudelle ja loistolle, joka taas varsinaisessa kaupungissa silmää häikäsi.

Kaksi voimaa, köyhyyden ja rikkauden, näkyi täällä kaupungissa törmäävän yhteen. Aamusilla nähtiin ryysyinen työläisjoukon virtaavan esikaupungeista kohti kaupungin keskustaa, kuluttaakseen siellä päivänsä kovassa työssä yhteiskunnan ylläpidoksi. Ja iltasilla sama joukko väsyneenä laahustaa jälleen esikaupunkeihin. Sama näytelmä uudistui joka päivä, sunnuntaita lukuunottamatta. Koskaan ei tämä ainainen hyöriä näyttänyt loppuvan. Vaihtelua tähän tarjosi ainoastaan silloin tällöin ja erittäinkin lauvantai-iltasin näkyvät, juopuneina kotiin hoippuvat miehet, jotka tämän matoisen maailman katkeruuksia näyttivät tahtovan edes hetkeksi lieventää alkoholin hurmaavalla vaikutuksella. Tämän nesteen tarjoomises-

ta pitivät kaupungin mahtavat isällisen hellää huolta. Monelta perheeltä veivät ne lauvantaisin seuraavaa viikkoa varten odotetut leipärahat.

Jussikin oli jo saanut työtä. Oli päässyt eräälle rakennukselle kirvesmieheksi, kun maalla oli niihin töihin siksi tottunut, ja niin sai hänkin ruveta jauhaamaan edestakaista kiertokulkua kaupungin ja esikaupungin välillä, kuten toisetkin osatoverinsa. Palkkaa sai kolmekymmentäkaksi penniä tunnilta — keskin kertaisen kirvesmiehen palkan — kun oli vähemmän tottunut sellaisiin töihin mitä täällä tarvittiin. Mutta sittekin tuntui palkka aluksi Jussista suuremmoiselta. Maalla olisi sillä palkalla saanut tehdä työtä kolmatta päivää ja nyt lähti se kymmenessä tunnissa; kokonaista kolme markkaa kaksikymmentä penniä. Ensimmäiset viikot elettiin oikein iloisella mielellä. Oli opittu elämään niukasti, niin näytti tämä palkka nyt riittävän oikein hyvin toimeentuloon, vieläpä näytti siitä jäävän säästöönkin. Mikäpä hätä tässä olisikaan elellä, jos samaa menoa mentäisiin. Ympäristöönkin tottui vähitellen, ettei se tehnyt enää sellaista vastenmielistä vaikutusta kuin alussa.

* * *

Päivä oli lyhimmillään. Viikkokausia oli aurinko ollut näyttäytymättä talven pilviseltä taivaalta. Olihan sitä hiukkasan päivääkin kahden hämärän välissä, mutta kunnolliseksi päiväksi ei sitä voinut sanoa. Milloinka se tammikuun päivä Pohjolassa valoisa on?

Samalla kun tammikuun pakkaset alkoivat, oli myöskin alkanut vuoden kovin aika niille, joille kohtalo ei ole antanut riittävästi kaikkia elämäntarpeita. Työt seisattuvat, kylmä tunkee koteihin ja ulkona nippistelee sitäkin enemmän — jos ei ole varustettu kylmiksi sitä vastaan. Töiden mukana loppuu myöskin leipä monesta kodista ja puute pyrkii kutsumattomana vieraana sisään. Rikkaiden kodeissa on kyllä sekä leipää että lämmintä, ehkäpä yli tarpeen, mutta ne eivät tule lieventämään kärsivien puutteita.

Rakennustyötkin olivat seisattuneet, monta työmiestä jäänyt aivan työttömäksi. Sama oli Jussinkin kohtalo. Joulun asti oli sitä työtä riittänyt, mutta sitte ei oltu enää tarvittu. Eikä työtä ollut sen jälkeen enää löytynyt. Kaikilla työmailla oli väkeä riittävästi, jokaiselta oli jo liikoja vähennettykin. Turhaa vaivaa olivat puuhat työpaikan saamiseksi. Tehtaisiinkin oli käynyt pyrkimässä, mutta täydet olivat nekin, ei tarvit-

tu enempää talviseen aikaan. Mikäpä siinä muu auttoi, kun odottaa vaan töiden avautumista. Hätäaputoitakään ei löytynyt, kuten useina muina vuosina oli ollut, kun vallassaolijat katsoivat ajan siksi hyväksi, ettei tarvinnut ryhtyä niiden puuhaamisessa vaivaa näkemään.

Kesällä oli sentään saatu säästetyksi kokoon sen verran, että suoranainen puute ei ensihetkessä päässyt ahdistamaan. Mutta jos tätä joutilaisuutta täytyisi viettää, niin ei se kohta olisi kaukanakaan. Joka päivä kysyttiin kuusihenkiselle perheelle syömistä siksi runsaasti, ettei siinä pienet säästöt pitkälle riittäneet. Ja vuokra ja puut kysyivät osaltaan myöskin varoja. Viikon toisensa jälkeen se työttömyys kesti. Alkoi lopulta ruveta jo ajatteluttamaan, että miten tässä lähdetään eteenpäin menemään, sillä joutua kaupungissa hätään oli kahta kamalampaa kuin maalla. Ei edes velan saamisen toivoa ollut. Kukapa se tuntemattomille, tyhjille ihmisille velkaa uskoisi?

Viimeiset säästöt oli syöty, vuokra maksamatta, josta talonomistaja yhtämittaa muistutti, puutkin loppussa. Työstä ei tietoaakaan. Elämä alkoi tuntua tukalalta. Lapset valittelivat jo ohuissa vaatteissaan vilua,

kun ei raatsittu oikein kunnollisesti enää puitakaan kuluttaa, ja talonomistaja uhkaili uloshädöllä. Kun ei ollut edes kunnollisia huonekalujakaan, niin ei hän uskonut saamistaan niidenkään varaan. Täytyi viedä Jussin päällystakki, joka syksykesällä oli teetetty, panttiin. Sillä saatiin sen verran, että saatiin armoiton vuokrankiristäjä tyydytetyksi. Pari markkaa vielä perheelle muihin tarpeisiin. Vaan pitkällekö sillä? Tuskin päivän eineeseen riitti. Ja puut sitten! Niitä täytyi saada välttämättömästi, ellei halunnut paikoilleen paleltua. Täytyi ruveta keksimään, miten eteenpäin päästä.

Kaisa luulikin viimein keksineensä pelastavan keinon. Oli kuullut, että monet toisistakin vaimoista kävivät pyykillä kaupungin herrasperheissä. Siinä hän löytyisi ansion tilaisuus hänelle ja pelastuksen tie perheelle. Innostuneena selitti hän keksintönsä Jussille. — Kun se tuo joukko vaan tulisi tässä toimeen ilman minua — sanoi hän. — Olisi edes tuo Maiju terve, niin alkaisihan hän pitää hiukan huolta noista toisista. Mutta tuo raukan käsi kun on tuollainen vaivainen, niin minne hänestä yksikätisestä on. Jo se pitää olla kova kuorma säilytetty köyhälle! Olisi se omas-

ta syystä, kantaisihan sen nurisematta, vaan kun saa koettaa minkä voi ja sittenkään ei pääse tuumaakaan eteenpäin, niin tuntuu tuo jo raskaalta. Vaan kärsittävä se näkyy olevan, ei helpota, vaikka. . . Niin, eihän tässä auttane muu, kuin lähteä tiedustelemaan pesemistä.

— Jos sitä sattuisi saamaan ja sinä jaksaisit — tuumi Jussi. — Kyllä minä koettaisin tässä näiden kanssa toimeen tulla. Jouten tässä näkyy kuitenkin pitävän olla. Katsoohan edes kotia.

— Vaihdetaankin nyt ammattia — nauroi Kaisa. — Ole sinä emäntänä, minä käyn leipää ansaitsemassa. . . Oikein pyrkii tämä pula naurattamaan, vaikka ei suinkaan kannattaisi sitä tehdä. Saa se ihminen olla täällä vaeltaessaan rekenä jos kelkkanakin!

— Saanethan tuota koettaa sitäkin keinoa, jos auttaisi tästä kovimmasta ajasta. Ehkä sitä taas sitten rupeisi töitäkin löytymään ja *minä* pääsisin ansaitsemaan.

Päätöksen mukaan lähti Kaisa kaupungille etsimään pesutyötä. Monessa paikassa sai käydä turhaan. Oli tuntematon; ei osattu antaa, kun ei tiedetty, miten hän kykenee työnsä tekemään. Toisissa taas oli

vasta pesetty, eikä sen vuoksi tarvittu. Sai hän kuitenkin lopulta eräältä leskirouvalta lupauksen. Hänelläkin kuului olevan tiedossa tunnettu pesijä, mutta kun Kaisa kertoi suuresta perheestään ja siitä pulasta, jossa olivat, niin oli tämä heltynyt ja käsenyt seuraavana aamuna tulemaan työhön. Lähtiessä oli antanut Kaisalle leivän puolikkaan ja silakoita.

Kolme päivää viipyi Kaisa tässä ensimmäisessä talossa. Iloisempana palasi hän kolmannen päivän iltana kotiin kolme markkaa seitsemänkymmentäviisi penniä taskussaan. Suuri se ei ollut, mutta hyvää se kipeään tarpeeseen teki. Ensimmäisenä tarvittiin mennä puiden vähittäiskauppiaille. Halkokaupalla ostettiin tältä markalla pieniä halkoja, jollaiseksi kauppias oman etunsa vuoksi oli ne pilkkonut. Jäännösrahoilta saatiin vatsantäytettä. Oli niin hauskaa tietää taas joku neuvo elämiseen, vaikkapa laihempikin. Kunpa vaan onnistuisi tuotakin työtä saamaan riittävästi. Oli sitä jo aluksi tiedossa, sen leskirouvan välityksellä oli Kaisalle luvattu pesua eräässä toisessa perheessä. Ehkäpä sitä nyt alkuun päästyä onnistuu vähitellen saamaan enemmänkin.

Kului täten muutamia viikkoja. Kaisa työskente-

li kaikin voimin höyryisissä pesutuvissa. Leikillä eivät suinkaan tulleet ne pennit, jotka siitä lähtivät, ansaituiksi. Olla yhtämittaa päivät päästään märässä ilmassa, kädet aina vedessä ja jalatkin märkänä, se kyllä kysyi terveyttä. Kun iltasilla sitte täytyi tuollaisena lähteä talvipakkasessa huonoissa pukineissa tallustelemaan kotiinsa esikaupunkiin, niin ei ollut mitään mahdotonta saada taudinsiemen rintaansa. Mutta sitä ei saanut katsoa, eihän köyhän elämä näytä olevan niin suuresta arvosta, että siitä tarvitsisi enemmän köyhän itsensä kuin yhteiskunnankaan välittää. Riittäähän niitä kuolemaan, jää niitä sittenkin siksi, että kykenevät työllään yhteiskunnan ylläpitämään. Ja toisia kuin karpäsiä. Toista se on vallassaolijain. Heitä varten täytyy olla terveydenhoitosäännöt, sillä jos he alkaisivat liiemmäksi kuolla, niin kukapa se nauttisi työntekijäin työn liikatuotteet. Herrasväki kun näet ei tahdo sikiäväisyydessään mitenkään pysyä alemman luokan tasalla.

Kituuttamista se elämä sellaisella ansiolla oli, mutta kun koetti supistaa menot kaikkein välttämättömiin, niin ainahan sillä pääsi hiukkasen eteenpäin. Parempi se ainakin oli kuin kerjuulle lähteminen.

Mutta pitkälle ei tätäkään hyvää riittänyt.

Raskas ja epäterveellinen työ ei vaikuttanut hyvää Kaisalle, jolla oli taaskin odotettavina perheen lisääntymistapaus. Äkkiä oli hän tullut sairaaksi, joka oli pakottanut hänet sitä pikaa paneutumaan vuoteen omaksi. Raskaiden pyykkikorien nosteleminen korkealle vinnille oli kai saanut aikaan tämän kohtauksen. Vaikeasti meni se kohtausta ohi, mutta meni hän se viimein, joskin hitaasti. Mutta samalla kun se oli ohi mennyt, tiedettiin myöskin odotetun perillisen jääneen ainaisesti tulemattomaksi. Kauvan sai Kaisa kamppailla heikkouden kanssa ja tautia lisäsi vielä kunnollisen ravinnon puute. Kun ei ollut perheelle riittävästi huonompaakaan ravintoa, niin mistä sitte otti sairaalle sopivaa ruokaa? Naapurit toki sentään pitivät velvollisuutenaan jossakin määrin sairasta auttaa ruuan puolesta, ettei hän aivan nälkään jäänyt. Kyllähän Jussikin puolestaan koki tehdä kaiken voitavansa hoitamisessa ja voidakseen saada sekä sairaan, että perheen pahimmat puutteet poistetuiksi. Oli toki onnistunut saamaan kauppiaalta hiukan velkaa, kun oli kertonut tukalan tilansa ja kunniasanallaan luvannut työtä saatuaan maksaa velan.

Ja parani se Kaisa niinikään vähitellen.

— Niin se raukka joutui tuonen saaliiksi ennen syntymistään — rupesi sairas eräänä päivänä surullisena puhumaan Jussille.

— Mikä joutui. . . ?

— Etkö sinä tuon vertaa? Odotettu pienokaisemme tietysti. — Mutta parempihan tuo taisi ollakin näin. Ei joutunut tätä puutetta kärsimään. Entisetkin saavat tuossa kurjuutta nähdä. Eivät polokset pitkään aikaan kykene mihinkään. Ja tuo Maiju, mikä hän tuon raukan osaksi tulee, kun sattuu meistä vielä aika jättämään?

— No, jätä sinä pois nuo huolesi. Et sinä sairas kykene vielä kestäämään niitä. Ja tullaanhan me tässä nyt toimeen. Työtäkin ehkä kohta saan, niin mikäs meillä sitte taas on eteenpäin mennessä.

— Kunpa tuota saisi! Mutta tiukempaa taitaa tulla tästäpuoleen olemaan työsaanti niinkuin myöskin eläminen. Kaikki sitä ennustavat. Miten sitä sitten elettänee, kun nytkin jo tällaista tiukkaa tekee?

— Koeta olla nyt niitä ajattelematta. Eihän tuota vielä tiedä, miten se käy.

— Minkä niille ajatuksille tekee, ne kun pyrkivät

vaan mieleen. — Kyllä se sentään olisi tainnut maalla olla turvallisempi. Ei ole täällä juuri mitään, mihin hädän tullessa turvautua. Vaivaisapuakaan ei aikuinen, terve ihminen ilkeä mennä pyytämään.

— Elä nyt huolehdi! Koeta edes nukkua, ehkä sitte huolesi menisivät! Toivotaan kuitenkin, ehkä vielä kerran tämä puute poistuu.

Nuorin lapsista alkoi samassa itkeä: — Isä, leipää! Minulla on nälkä.

Jussin täytyi rientää pojalle antamaan. Ahnaasti tarttui poika leipäpalaan ja alkoi sitä nikertää hampaillaan. Samassa toisetkin, kun näkivät nuorimman saaneen, alkoivat kiusata isää samassa tarkoituksessa.

— Ei isä teille anna vielä.

— Pekka on pieni, hän syö vähemmän kuin te ja siksi pitää hänelle antaa silloin kun hän pyytää. Te olette isompia ja teille annetaan sitte, kun tulee suurempi nälkä.

— Johan se onkin kova, oikein ison palasen nälkä.

— Elkää kiusatko isää! Ei isä anna ennenkun myöhemmällä. Isällä on vähän leipää ja äiti on kipeä. Pitää säästää leipää pitkäksi aikaa.

Ja pitkillä katseilla saivat lapset katsoa kuinka isä sulki kannikan lukon taakse.

— Pekka antaa leipää teillekin — sanoi pikkunen toisille lapsille ja lohkasi pienillä sormillaan palasesta murusen kullekin. — Tuotta on tinulle, tuotta tinulle, ja tinulle. Pekka ei ole paha, Pekka antaa!

Liikutettuna katsoivat isä ja äiti pienen puuhia leivän tasaamisessa. Kuinka hän näytti viattomalta!

— Olisit heille antanut hiukan, jos sitä vielä on — sanoi Kaisa heikolla äänellä. — Nälkähän niillä polosilla taitaa ollakin, kun eivät saa muuta kun paljasta leipää.

Kaisaa miellyttääkseen ja myöskin oman sisäisen äänensä kehoituksesta meni Jussi kaapille ja rupesi leikkelemään kullekin leipäviipaleen.

— Elä leikkaa, isä, meille, — ehätti pikku-Juho sanomaan — ei me pyydetäkään nyt. Kun isällä on vähän leipää; odotetaan vielä kovempaa nälkää. . .

Jussille tuli vedet silmiin. „Voi teitä lapsi-kullat! Koetattehan tekin puolestanne kärsiä“ — ajatteli hän itseksensä.

— Ottakaa nyt kuitenkin. — Nälkähän teilläkin jo lienee. — Mutta lapset estelivät vieläkin.

— Ottakaa vaan — sanoi äiti vuoteeltaan.

— Niin; ottakaa nyt! Kas, äitikin kehottaa. Pitää totella äitiä, äiti on kipeä!

Tämä vaikutti, että lapset ottivat tarjotut palat vastaan ja hartaina ryhtyivät niitä hampaillaan jauhaamaan.

* * *

Kaisa oli jo parantunut terveeksi. Entiseen työhön ryhtymisestä ei kuitenkaan voinut olla puhettaakaan ensi viikkoina. Täytyi olla mahdollisimman hiljaa, ettei tapahtumasta aiheutuisi pahempia seurauksia. Raskaaseen työhön käyminen olisi näet voinut tehdä ikuisen kituliaan ja se olisi ollut pahempi kuin suoranainen kuolema. Olisi saanut aina kärsiä tuskia ja samalla olla toisten vastuksina. Kahdenkertainen kärsimys siis.

Onneksi oli toki kesä joutumassa. Päivä piteni pitenemistään ja kevään lämmittävät säteet alensivat päivä päivältä lumikinosten selkiä. Töitäkin päästiin taas alkamaan suuremmassa määrin ja moni työläinen pääsi taas talven puutteiden jälkeen työhön ja leipään käsiksi. Niinpä sai Jussikin työtä rakennuksien päästyä vauhtiin ja perhe voi jälleen saada vatsansa

tarpeet tyydytetyksi. Ja valoisamman ajan koittaessa luonnossa, näytti myöskin kärsineelle perheelle koittavan hiukkasen valoisampi aika.

VI.

Syksy oli tullut aikaseen, kesä antanut maamiehelle huonon tuloksen ja huono aika uhkasi kaikkialla. Peläten katsoivat työläislaumat synkkää tulevaisuutta kohti, sillä se lupasi työttömyyttä, nälkää, puutetta. Ja kylmä talvi oli tulossa. Joskin liikeneuvojen vilkastuttua ei huono vuodentulo vaikuttanutkaan niin suuresti, kuin ennen aikaan, niin ei se kuitenkaan voinut olla vaikutuksiaan jättämättä ja kun lisäksi uhkasi teollisuudellinen pula, joka ennusti työttömyyttä tuhansille sen varassa eläville työmiehille ja työläisnaisille — jotka samainen teollisuus oli koonnut kaupunkiin ja muihin tehdasseutuihin — niin näytti asema sitäkin vakavammalta. Ja maanviljelijöitä kohdannut katovuosi oli varmaankin ajava yhä enemmän köyhäin laumoja kaupunkia kohti. Sama huomio oli ennenkin aina tällaisina aikoina tehty. Siksi pä katsottiin tulevaisuutta mitä synkimmillä tunteilla.

Ansiot jo kesällä olivat olleet huonommanpuoleiset, huonommat kuin monena edellisenä vuonna. Jussinkin ansiot olivat olleet pienemmät kuin edellisenä

kesänä, mutta olihan se kuitenkin sellaista, että toimeen tultiin. Ja kun Kaisa lisäksi kävi pyykinpesussa, niin oli sekin aina lisänä Jussin ansioihin. Mutta syksyn tultua näyttivät työt seisattuvan tavallista aikaisemmin ja se ei ennustanut hyvää. Edellisestä talvesta muistettiin, mikä olisi töiden loppumisen seurauksena. Ja vielä kovempaa oli nyt odotettavissa. Varovaisuuden vuoksi koetettiin jo edeltäpäin supistaa vähemmän tarpeellisia menoja, ettei hätä ensi hetkessä niin kovin saavuttaisi.

Jo aikasin syksyllä oli alettu vähitellen vähennellä työvoimia kaikissa kaupungin työpaikoissa. Eikä vähennyksiä tapahtunut yksin ulkotöissä, vaan tehtais-
takin saivat kylmän tullen monet lähteä pitkälle tielle. Marraskuussa oli työttömiä jo sadottain ja viikko viikolta niiden luku lisääntyi. Marraskuun lopulla jo Jussikin oli saanut lähtöpässiit työpaikastaan ja pääsyt hänkin jakamaan muiden työttömien kohtalot.

Aika näytti „johtavien“ henkilöidenkin mielestä kaupungissa siksi vakavalta, että työväenjärjestön kehotuksesta päätettiin ryhtyä puuhaamaan hätäaputöitä. Mutta ennenkuin ne oli saatu järjestetyksi, oli talvi kulunut hyvän matkaa joulun jälkipuolel-

le. Ja noista töistä nouseva palkka sitten! Kokonainen markka maksettiin päivältä aikamiehen työstä. Urakalla tosin voi ansaita muutaman pennin enemmän, mutta se kysyikin voimia. Työ näet oli enimmäkseen kivien murskaamista ja se ei suinkaan ole tuottavinta työtä, ei ainakaan tottumattomille. Jos valitti palkan pienuutta, niin vastattiin ettei ole pakko olla, kylä tulijoita löytyy liikaakin, vaikkapa toiset lähtevätkin pois. Valittajat kyllä useinkin itsepintaisesti edelleen huomauttivat, että perheellekö tuon saaliin vie, vai itsekö syö ja onko kaupungilla tarkoituksena vaan hyötyä työmiesten hädän kustannuksella, kun kiusataan tuommoisilla palkoilla? Mutta siihen vastattiin jälleen vaan kopeasti:

— Korkeimman mukaankos teille pitäisi maksaa? Menkää sitte muualle, jossa saatte vaatimuksenne täytetyksi! Hätäaputöitähän nämä ovatkin. Ei näissä palkka ole pääasia, vaan kipeimmän avun antaminen.

— Mutta työ vaaditaan kuitenkin täydellinen. Jos et tee, niin matkapassin saat. Miksi emme sitten mekin saisi työskennellä aivan kuin tekisimme kaupungille hätäapua, koska kaupunkikin meitä kohtelee si-

ten?

— Asia ei ole teidän arvosteltavissanne. Jos tahdotte tehdä työtä, niin koettakaa hillitä kieltänne!

Siihen saatiin tyytyä. Eikä sitäkään ansiota riittänyt puolillekaan. Valikoitiin työväestä etupäässä kiipeimmässä tarpeessa olevia, suuriperheisiä. Ja ennen kaikkea täytyi työhön pääsevien olla kunnan kirjoissa. Moni perheellinenkin, vaikka olisi ollut kuinka suuressa tarpeessa, tuli näiden kylläkin oikeasuuntaisten määräyksien kautta suljetuksi pois töiden saamisesta.

Jussin oli onnistunut suuren perheensä perusteella saada työtä. Onneksi oli ollut se, että oli tuonut muuttokirjat mukanaan. Ellei olisi sitä aikanaan tehnyt, olisi nyt monen muun kanssa olla vailla sitäkin vähäistä ansiota, joka kaupungin töissä saatiin. Mutta liikaa iloa ei suinkaan tuottanut sekään, jos saikin olla hätäavuksi järjestetyissä töissä. Kun viikon kuluttua sai aherruksistaan palkaksi kuusi markkaa, niin kyllä se ei tuntunut ilahduttavalta! Kuusi markkaa viikoksi kuusihenkiselle perheelle! Se teki markan kutakin henkeä kohti viikossa. Ja markan annoksella tuli vielä miehen kestää raskaassa työssä. Kyllä

se oli jo liikaa vaadittu. Tuskin paljaaseen leipään se riitti. Muu perhe tosin koetti tulla aikaan vähemmällä ja säästi isälle hiukan enemmän osan, mutta kun lisäksi oli muitakin menoja, ei ainoastaan leipämenot, niin ei siitä suuriakaan lisää karttunut. Vuokra oli maksettava ja puita tarvittiin myös.

Puolestaan koetti kyllä Kaisakin auttaa isää ansiossa, mutta pyykinpesua sai nyt kovin vaikeasti, ettei siitäkään ollut sellaista turvaa kuin edellisenä talvena. Ja siitäkin, mitä sai, maksettiin nyt ainoastaan seitsemänkymmentäviisi penniä päivältä ja sitäkin tahtoivat maksajat paljoksua. — Kyllä niitä taitaa pesijöitä saada ruokapalkallakin, tuumivat. Sitäpaitsi oli vaikeanlainen jättää lapsia yksin kotiin; ei tietänyt, mikä onnettomuus voisi seurata. Paitsi tätä oli Kaisalla taaskin perheenlisäystä odotettavissa ja tämä teki hänet vielä aremmaksi raskaan työn suhteen, sillä edellisen talven kokemus pysyi tuoreessa muistossa. Raskaana lepäsi siis elämän koettelemusten kova käsi perheen yllä.

* * *

Helmikuu oli lopullaan, kun alkoi kuulua huhuja, että läheisellä kanavalla olisi aivan kohta odotet-

tavissa suurempien korjaustöiden alkaminen. Jostain syystä olivat ne lykkäytyneet näin myöhäseen. Sanoma vaikutti työväkeen kuin tulikipinä tappuroihin. Yht’äkkiä olivat mielet innostuksissa. Sinne sitä täytyi lähteä koettamaan onneaan, oli useallakin kohta päätös valmiina. Ennenkin olivat samaiset työt olleet mitä edullisimpia. Oli väliin ansaittu kuuden, seitsemän markan päiviä. Miksipäs tuollainen ei panisi nälkäisiä mieliä vireille.

Jussiin tämä tieto vaikutti samalla tavalla kuin toisiinkin. Kun yhtämittaa kuuli siitä toisten puhuvan, niin sama into häneenkin tarttui. Pakkoko tässä oli päivänsä kuluttaa markan palkalla ja kärsiä puutetta, kun ehkä oli tilaisuus ansaita enemmänkin. Puhui asiasta Kaisan kanssa ja kun hänkin tuntui olevan samaa mieltä, niin oli päätös valmis. Kun vaan saisi jostain hiukan irti rahaa, minkä jättää aluksi perheen tarpeisiin, niin lähtö olisi valmis. Tähän löydettiin keino. Vietiin kauppiaille pantiksi ainoa jällellä oleva „ylellisyysesine“, herätyskello, ja Kaisan hame. Näitä vastaan lainasi tämä kymmenen markkaa, kun sekä Jussi että Kaisa olivat yhtenä vakuuttaneet lunnastavansa ne heti rahaa saatuaan, takasin. Kaupun-

gin töistä oli tulevaa myöskin sen viikkoinen palkka — Jussi nimittäin päätti olla työssä vielä viikon loppuun — joten rahaa kokoontui kokonaista kuusitoista markkaa.

Sunnuntaina lähti Jussi matkalle. Lähtiessään sai hän hiukan evästä ja viisi markkaa rahaa mukaansa, Perheelle jäi yksitoista markkaa. Pitkälle sillä ei kyllä potkittaisi, mutta Jussi heti työstään rahaa saatuaan lähettäisi kyllä kotiin. Ja näin erottiin. Jos joku erinomainen tapahtuma perhettä kohtaisi, saisi kirjoittaa kanavan varrella olevaan kirkonkylään, jossa Jussi luuli tulevan työpaikkansa sijaitsevan.

Toivottuun määräpaikkaan päästyään näki Jussi maalaisoloissa jotain tavatonta. Miestä vilisi talot ja tiet täynnä kuin markkinoilla. Ja kaikilla oli sama päämäärä: päästä työhön käsiksi. Kaikkia oli ajanut sinne sama tarkoitusperä. Tiedon levittyä töiden alkamisesta oli oikea siirtolaistulva alkanut näitä seutuja kohti. Siellä oli nuorta, vanhaa, keski-ikäistä, oli työn kuluttamia jos terveitäkin voimia. Mutta yksi oli yhtenäistä melkein kaikille: kuluneet ja repaleiset puvut. Näkyi, että paikkakunta oli joutunut köyhälistön pyhiinvaelluspaikaksi. Paikkakunnan asuk-

kaat olivat ihmeissään. Mihinkään ei tahtonut sellainen joukko mahtua edes öiksi sisään. Alussa oli koetettu valmistaa heille tilaa, mutta kun joukko aina lisäänty, niin kävi se päivä päivältä aina vaikeammaksi ja sitä mukaa kyllästyivät paikkakuntalaiset tuohon „maanvaivaan“, eivätkä luvanneet kohta ottaa yhtään heistä suojiinsa, päästäkseen kaikista rauhaan.

Mutta mikä oli pahinta, niin oli sitä se, että odotetut työt eivät avautuneetkaan niin kohta kuin oli odotettu. Tämä oli kaikista pahinta, sillä suurella köyhälistöjoukolla ei ollut moneksikaan päiväksi elämisen välineitä varattuna. Se pani ajattelemaan, että mikä siitä sitten seuraisi. Tuollainen joukko voisi nälkäisenä karata taloihin ja ryöstää ne putipuhtaiksi. Varalta pyydettiin jo lisää järjestyksenvalvojia. Pelko ei ollutkaan turha. Monta päivää ei kulunutkaan siinä työttömyydessä, kun alkoi kuulua sieltä ja täältä pienempiä omaisuusrikoksia. Yhtäällä olivat työttömät tunkeutuneet yöllä talon ruokakamariin ja puhdistaneet sen miltei tyhjäksi. Toisaalla taas oli joukko miehiä mennyt taloon ja kun kotona sattui olemaan vain naisväkeä, olivat pakottaneet antamaan itsel-

leen ruokaa ja ottaneetpa vielä evästäkin. Tämä vaan lisäsi pelkoa ja muutamat jo kuvittelivat aivan ulkomaismallisia työläiskapinoita. Niitä ei toki kuitenkaan näyttänyt tulevan, mutta kyllä sen sijaan useita pienempiä rikoksia. Monta miehistä oli siten joutunut tekemisiin järjestysvallan kanssa. Kun kaikki entiset oli syöty, työkalut ja vieläpä muutamat vaatekappaleetkin vaihdettu ruoka-aterioihin, niin ei tosiaankaan näyttänyt olevan mitään, mihin tuo köyhälistölauma olisi voinut turvautua. Paikkakuntalaiset pitivät kuin sotilaat vahtia omaisuutensa yli.

Sellaiset olivat olot paikkakunnalla, kun Jussi sinne entisen joukon lisäksi saapui. Mutta tämä kireä asema se samalla pani kiirehtimään töiden alkua. Työmiehet napsivat ja paikkakuntalaiset valittivat raskasta maanvaivaa, joka oli kestettävänä. Siksipä täytyi kiiruhtaa. Ja monta päivää ei enää kulunutkaan, kun miehiä alettiin töihin valita. Mutta se työ, se olikin kiusallisinta. Tarjolla oli ehkä kymmenen miestä siihen, mihin yksi tarvittiin. Rotevia nuoria miehiä luonnollisesti etusijassa katsottiin ja kun niitäkin kyllä löytyi, niin saivat elähtyneemmät ja heikommat siirtyä hylkykaluina syrjään.

Katkeruuden tunne kuohahti hylkäystuomion kuulua mielissä ja moni uhkaili tekevänsä mitä tahansa, välittämättä seurauksista. Kun *ei saa ansiota* leipäänsä, niin mitäpä silloin enää elämästäänkään välittäisi! Usea kävi aivan tahallaan rikoksiin käsiksi. Moni arveli, että tottapahan ottavat järjestyksenvalvojat kiinni ja pitävät edes ravinnosta huolen. Vähätpä silloin maineesta, kunhan vaan saa vatsansa täyteen. Ja siitä näyttiin kyllä rikollisille pitävän huoli, vaikkei kunniallisena miehenä ollutkaan mahdollisuutta jokapäiväistä leipäänsä saamaan. Vielä luonnottomampiakin tapahtumia tämä toivottomuus vaikutti. Kun valtion työnjohtaja kerran aamulla meni asunnostaan ulos, huomasi hän oven pielessä miehen varpaisillaan maassa. Sanottuaan hänelle jonkun sanan, ja kun se ei näyttänyt tekevän mieheen mitään vaikutusta, ryhtyi hän tarkemmin miestä tarkastamaan ja huomasi miehen huonopukaiseksi, vanhaksi työmieheksi, joka hirttäytymällä oli päättänyt kärsimykseensä. Tuollaisen kuolinpaikan valitsemalla hän kai tahtonut tehdä viimeisen mielenosotuksen.

Hylkyjen joukosta löysi Jussikin itsensä. Monessa valinnassa hän oli ollut tarjokkaana, mutta ei kos-

kaan kelvannut. Aina löytyi nuorempia ja voimakkaampia, jotka kelpasivat ennen häntä. Tämä ei ollutkaan nyt hätäaputyötä, johon päästessä olisi muut seikat kuin voimat vaikuttaneet. Hammasta purren oli moni tyyntynyt syrjäytyksen synnyttämän katkeruuden, mutta Jussin ei tarvinnut edes tätä keinoa käyttää tyyntyäkseen. Niin oli ainaisesti koetut kärsimykset hänen mielensä pehmittäneet. Tämänkin nöyryytyksen jaksoi hän rauhallisesti kestää.

Eväät olivat jo Jussiltakin lopussa. Yhdeksi ateriksi ehkä voi saada leipää sillä viidellätoista pennillä, joka oli vielä jällellä. Hän päätti kuitenkin vielä odottaa, ehkä sittekin sattuisi pääsemään työhön, kun työmaat taas laajenisivat.

Jälleen yhden turhan yrityksen tehtyään työhön pääsemistä varten meni hän majataloonsa, jossa oli onnistunut saada majoittamaan siihen asti — maksua vastaan tietysti. Mutta täälläkin oli sattunut samaa päivänä nälkäisten tekemä häiriö, jonka johdosta talonväki oli niin suuttunut, että olivat ajaneet kaikki miehet taivasalle, eivätkä luvanneet enää koskaan mokomia laskea kattojensa alle. Saman kohtalon alaiseksi joutui Jussikin. Rahattomana oli lähdet-

tävä hakemaan yösuojaa. Mutta se ei ollutkaan helppoa. Kaikki olivat saaneet miehistä tarpeekseen, eivät halunneet enää ottaa. Hyvä jos entisistä pääsisivät hyvällä erilleen. Vaikka kuinka monessa paikassa olisi käynyt, kaikkialla oli sama vastaus, ei oteta. Yön selkään jääminen näytti varmalta. Kävi saunojen ja riihienkin ovia illan tultua koettelemassa, mutta niinkin oli varovaisuuden vuoksi hankittu lukot, ettei vaan joutilaat niihin ajautuisi.

Yö joutui, pohjolan pakkasyö. Mutta Jussin ei ollut vielääkään onnistunut saada suojapaikkaa. Ja vaatteet eivät olleet kehuttavat, että olisi turvallisesti voinut niihin luottaen ottaa pakkasen vastaan ja odottaa aamun tuloa. Lisäksi alkoi nälkä kurnuttaa vatsassa, sillä jällelläolevan viisitoista penniä oli Jussi päättänyt säästää huomisen varaksi, eikä sen vuoksi ollut sinä iltana nauttinut mitään. Hän päätti kuitenkin urhoolisesti vastustaa sekä pakkasta, että nälkää. Yhdessäkohden olemisen tiesi hän pakkasessa olevan suoranaisten turmion itselleen. Siksipä aikoi olla yhtämitaisessa liikkeessä, — niin ehkäpä se yö siten kuluisi.

Ja kuluihan se yö vähitellen, vaikka hitaastikin. Väliin täytyi levätä, mutta pitkäksi aikaa ei kuiten-

kaan uskaltanut jäädä yhteen paikkaan, vaikka ruumis ja nälkäinen vatsa olisivat sen mielellään suoneet. Tuntui niin hauskalta väsyneestä ruumiista istuutuminen pehmeälle hangelle, joka oli kuin puhtain vuode. Tuli ajatus: Mitähän jos jäisikin tuohon pitkäkseen ja antaisi pakkasen tehdä tehtävänsä? Loppuisi silloin nämä ainaiset kärsimykset. Mutta ei, ei! Minä en saa niin tehdä, perheeni tähden . . . ja Jussi hypähti pystyyn luonnottaren houkuttelevasta sylistä. Jalat tuntuivat jo jäykiltä, parasta oli, että tuli aikaan noustuksi, ennenkun ehtii pahempaa tapahtua. Jussi lähti hiljakseen juoksemaan lämmittääkseen itseään.

Se häntä ihmetytti, ettei siellä ulkona yön selässä näkynyt muita, vaikka niitä piti kyllä olla. Olihan niitä joutunut samastakin talosta, josta hänkin, useita tielle ja ehkä oli muitakin. Eikä niitä olisi luullut laskettavan sisään minnekään, enempää kuin häntäkään. Ehkä olivat löytäneet jonkun avonaisen saunan tai muun huoneen ja ovat nyt siellä toisiaan lämmitäten? Mutta olkoot, mikäpä heitä etsimään!

Oikeassa Jussi olikin, sillä miehet tosiaan olivat jääneet asunnotta, mutta olivat ihmisten nukkumaan

ruvettua särkeneet akkunan erään talon saunasta, joka sattui olemaan lämmin, ja kömpineet sisään, jossa voivat viettää yönsä aivan rauhassa.

Kun tämä sattui olemaan toisella puolen kylää, ei Jussi saanut siitä tietoa.

Tunti tunnilta kului yö. Mutta yhtä mukaa vähenevät Jussin voimatkin. Ja viimein tunsu hän erikoisen halun lepäämään. Jalkoja väsytti, koko ruumista herpasi ja pää tuntui raskaalta. Jussi paneutui pitkäkseen ja ajatteli: vain hetkeksi. . .

Aamulla löysivät ihmiset hangelta puolipaleltuneen miehen.

* * *

— Olkaa nyt kilttejä, elkkääkä valittako! Äiti antaa sitte leipää. Kohta lähettää isä rahaa. Sitte saatte syödä kylläksenne. — Näin puheli Kaisa asunnossaan lapsille, kun samassa astui sisään vieras mies ja kysyi, asustiko täällä Jussi Purosen perhe.

— Kyllä. Mutta itse hän ei ole nyt kotosalla. Meni „kanavalle“ työhön. Olisiko ollut jotain asiaa?

— Häneltä minä juuri terveisiä tuonkin.

Kaisa ilostui. Varmaankin Jussi lähetti miehen mukana rahaa, ajatteli hän. Sittehän tästä pahin puute

loppuu.

— Vai niin, vai mieheltäni terveisiä. Kuinka hän siellä jaksaa! — Olkaa hyvä ja istukaa.

— Ei hän nyt erinomaisesti. Taitaa olla vähän huononpuoleista. — Miehen puhe tuntui Kaisasta karttelevalta. Paha ajatus levisi hänen mieleensä.

— Mitä? Onko hänelle jotakin tapahtunut? Sanokaa totuus!

— Ei hänelle mitään erinomaista. Voipi vaan vähän huonosti.

— Elkkää pettäkö minua. Sanokaa kaikki!

— Niin, eihän se oikein hyvääkään ole. Miehenne oli siellä kanavalla jäänyt yhtenä yönä ulos taivasalle ja aamulla, kun hän tavattiin, oli hän puolittain paleltunut. Ei teidän tarvitse kuitenkaan pahasti pelästyä. Ei se kuitenkaan niin vaarallista ole.

— Yön taivasalla pakkasessa! Paleltuneena löydy? Onko hän kuollut? Sanokaa hyvä mies!

— Ei ole, ei! Teidän ei pitäisi niin hätäillä. Ei siitä vielä niin paha seurausta ole ollut. Ehkä hän pian paraneekin, kun saa hoitoa.

— Herran tähden, missä hän nyt on?

— Tyyntykää, tyyntykää! Täällä hän on minun

mukanani. Toin hänet saamaan lääkärin apua ja perheensä luo.

— Onko hän täällä?

— On.

Muuta ei Kaisalle tarvittu. Samassa ryntäsi hän ovesta ulos. Ulkona tapasi hän miehensä valitellen reessä istumassa. Äänetön oli tunteiden kuohun vuoksi molempien aviopuolisoiden tervehdys.

— Tämmöiseen se loppui se matka — sanoi hetken äänettömyyden jälkeen Jussi. — Uutta kurjuutta vaan lisää.

— Voi, voi, mitä me nyt teemme?

— Sairaalaan minun pitäisi päästä. Jalkani ovat turvoksissa ja käsien laita ei ole paljon parempi. Voi vaikka vieläkin pahempi onnettomuus kohdata jos ei sinne kohta pääse. Olisimme jo suoraan sinne ajaneet, mutta tulimme kuitenkin ottamaan sinut mukaamme. Ei tiedä mitä siellä sattuu tarvitsemaan. Sinun olisi nyt valmistauduttava lähtemään.

Kiireesti laittoi Kaisa itsensä matkakuntoon. Varotti lapsia olemaan siivosti sen aikaa, kun hän on kaupungilla. Hän kyllä kohta palajaa.

Mentiin sairashuoneelle. Siellä oli ensimmäisenä

kysymyksenä: onko varoja?

— Eihän meillä ole. Mutta täytyyhän siitä kunnan pitää huoli.

— Hankkikaa sitte ensin papinkirja ja vaivaishoitohallituksen esimiehen lupakirja.

Kaisan täytyi lähteä niitä hankkimaan. Papinkirja joutuikin pian, kun Kaisa selitti asiansa. Mutta kun meni vaivaishoitohallituksen esimiehen luo, niin siinä sitä aikaa meni. Ensin sai odottaa siksi, kunnes tämä oli saanut päivällisensä syödyksi. Sitten vasta pääsi asiaa selvittämään. Välinpitämättömän näköisenä kuunteli esimies Kaisan selitystä. Kaisasta näytti, että herra esimiehestä olisi ruokalepo maistanut paljon paremmalta kuin Kaisan asian kuuleminen. Viimein avasi hän aitte suunsa, joka kävi hiukan haukotuksen muotoisesti ja sanoi:

— Onko se sitten niin vaarallista, että oikein sairashuoneelle? Paleltuu niitä ihmisiä useinkin ja paranevat sairashuoneissa makaamatta. Näkyy tuota nyt olevan vaivaismenoja muutenkin.

— Miksi se ei olisi vaarallista! Mies on yön pakka-
sessa huonoissa tamineissa. . . eikö siinä jo ole liiaksi-
kin vaara tarjolla? Jos ei hätä olisi, ei sitä tultaisikaan

tänne. Mutta terveys jos menee, mihin se perhe sitten joutuu?

— Onko teillä sitten edes papinkirjaa?

— On. Kyllä se tässä on.

— Jaa, mutta eihän teillä ole tässä kunnassa kotipaikkaoikeuttakaan — sanoi esimies papinkirjaa hiukan silmätyään. — Ette ole olleet vielä kahta vuotta tämän kunnan kirjoissa, kuten tästä papinkirjasta näkyy, ja lain mukaan ei kunta ole velvollinen teistä huolehtimaan. Tulette suotta vaivaamaan. Ei sen vertaa oteta asioista selkoa!

— Kukapa köyhä niistä laista tietäisi. Herrat ne ovat tehneet, mikäpä niistä selvän otti.

— Laki on laki ja se pitää. Niitä laativat ne, jotka ymmärtävät. Köyhätkö siihen kykenisivät? Ja menkää nyt, en minä muuta teille voi!

— Mutta eikö se kuitenkin kävisi laatuun? Olemmehan jo olleet täällä vähä vaille kaksi vuotta. Ja mistä me nyt avun saamme, jos ei täältä? Sellainen hätä. . . Kaisa tillahti itkemään.

— Ei, ei siitä tule mitään! Menkää vaan nyt. Hankikaa kotipitäjästänne lupakirja. Niin, niin, johan kuulitte, että käsikin menemään. — Kun Kaisa ei sit-

tenkään tahdo lähteä, tarttuu hän Kaisan käsipuoleen ja työntää häntä edellään oven ulkopuolelle.

Mikäpä siinä muu auttoi, kun lähteminen tyhjin toimin sairaalaan. Siellä toiset jo ikävissään odottavat ja kyytimies alkaa kiirehtiä pois päästäkseen.

— Ei sieltä esimieheltä apua lähtenyt — selittää Kaisa itkien. — Papinkirjan kyllä sain, tässä se on. Mutta se esimies sanoi, että kun emme ole olleet vielä kahta vuotta kunnan kirjoissa, niin ei kunta rupea maksamaan.

— Emme mekään voi sitte häntä vastaan ottaa — sanottiin.

— Mutta täytyneehän toki sairaalassa apua antaa tarvitsevalle, vaikka miten olisi.

— Ei voida ottaa vastaan, jos ei ole kirjat kunnossa. Meidän on tiedettävä, mistä saamme maksun.

— Vaan minä jätän mieheni teille, — sanoo Kaisa pontevana. Hän näytti saavan tarmoa jänteisiinsä. — Tässä vieraidenmiesten läsnäollessa käsken minä pitämään huolen miehestä. Jos ette sitä tee, niin olkaa myöskin valmiit vastaamaan lain edessä. Ottakaa maksu, mistä saatte! Ja nyt me menemme.

Jussi jäi odotushuoneeseen sairaanhoitajattarien

ympäröimänä.

VII.

Isä oli vielä sairashuoneessa. Äidin terveys oli sillä kannalla, ettei se sallinut työntekoa — jos sitä olisi ollut saatavanakin — ja perheellä oli nälkä. Kaikki keinot olivat jo käytetty, eikä elämisen turvasta ollut tietoa.

Tämän puutteen keskellä oli Kaisan täytynyt turvautua keinoon, joka oman kokemuksensa johdosta hänen mielestään oli aina tuntunut raskaalta jo ajattellessakin, mutta kovan hädän vallitessa täytyi turvautua siihenkin. Hänen oli täytynyt lähettää vanhimmat lapsensa, Juhon ja Maijan, pyytämään armeilialta ihmisiltä köyhänapua.

Lapset olivat kerjuumatkallaan kolmatta päivää, kun Kaisan asuntoon astui mies poliisin puvussa ja kysyi Kaisaa. Kaisa pelästyneenä vormupukuisen äkillisestä esiintymisestä, myönsi arkana että kyllä se on hän.

— Kuinka te ette pidä lapsistanne parempaa huolta? Annatte juoksennella pitkin katuja häiriönteossa.

— Mitä he ovat sitte tehneet? — hätäili Kaisa.

— Itse opetatte heitä kerjäämään ja sitte vielä kysytte, mitä he ovat tehneet. Poliisi on tavannut heidät kadulla kerjäämässä ja on kulettanut poliisikamariin. Sinne on nyt teidänkin lähdeävä.

— Poliisikamariin! Onko avunpyyntökin sitte kielletty, että oikein poliisikamariin? Pitääkö tässä ruveta kokonaan kuolemaan, kun ei mitään elämisen neuvoa ole tiedossa?

— No, lähtekää nyt vaan ilman pitempiä puheita mukaan!

Totella täytyi. Poliisikamarissa tapasi Kaisa itkevät lapsensa. Nämä äitinsä nähtyään ilostuivat ja jättivät itkunsa sikseen. Samassa alkoi kuulustelu.

— Teidätkö nämä ovat lapset? — kysyi komisarius totisena Kaisalta.

— Onhan niissä minunkin osaani.

— Ei mitään viisasteluja — sanoi tutkija tuimempänä. — Vastatkaa suoraan mitä kysytään.

— Niinhän minä vastaan, kuten on asia. Minun ovat lapset.

— Miksi ette huolehdi heistä paremmin, vaan annatte juosta katuja pitkin ja vielä käskette kerjäämään, kuten itse ovat kertoneet.

— Nälkäänkö minun pitäisi heidät tappaa? Olisiko se parempi? Isä on sairaalassa, minä en tätä nykyä kykene työntekoon ja viisi suuta vaatii syömistä. Mitä siinä osaa tehdä. Ei sitä niin lystikseen lapsiaan kerjuulle lähetä, mutta kun täytyy. Nälkäänkin jos kuolevat, niin ollaan kohta valmiita vanhempia syyttämään.

— Niin, tuntuuhan teillä löytyvän lieventäviä asiaan-
haaroja, jos puheenne on totta. Mutta kerjuu on kielletty, sitä ei saa harjoittaa — sanoi komisarius leppeämpänä. — On käännyttävä vaivaishoidon puoleen, jos niin on asiat — lisäsi hän sitten.

— Mitäpä siitä olisi apua, jos kääntyisikin. Miestänikään en saanut sairashuoneelle muuten, kun pakolla. Ei olla kahta vuotta vielä oltu täällä kirjoissa ja siksi eivät myönnä apua. Sitä vähemmin tulee se kotipitäjästämmekin hankituksi. Vaikka ei tuo vaivaishoitoon turvautuminen niinkään hauskaa ole. Ennen vaikka miten koettaa toimeen tulla.

— Kaikessa tapauksessa on kuitenkin lastenne lakattava tuosta ammatista. Kun perheolonne ovat tähän teitä olleet pakottamassa, niin pääsette varotuksella tällä kertaa. Muistakaa siis, ettette enää laske

lapsianne kerjuulle! Tai jos he vielä sellaisesta tava-
taan, niin ovat seuraukset siitä kovemmat. Muistakaa
se nyt!

— Mutta, hyvä herra, sanokaa sitte mitä minun
on tehtävä. Enhän voi perheineni kuollakaan. Tämä
on suoranaista piinausta ihmiselle. Ei saisi elää, ei-
kä kuolla. Jos koettaa viimeisetkin keinot elämisek-
seen, sitä ei saa tehdä; jos taas rupeaisi perheineen
toimettomana kuolemaa odottamaan, niin kohta se-
kin rikokseksi sanottaisiin. Mitä tässä osaa tehdä?

— Minulle ei kuulu keinojen neuvominen teille.
Ottakaa lapset ja menkää! — Hiukan ajatteli komisa-
rius sitten, avasi sen jälkeen kukkaronsa ja pisti mar-
kan vaimon kouraan sekä lisäsi: — Tuossa on hiukan,
koska teillä niin hätä on! Mutta koettakaa nyt katsoa,
etteivät lapsenne enää tänne joutuisi vastuksiksi!

Kiittäen poistui Kaisa lapsineen, jotka olivat hyvil-
lään, että pääsivät moisesta paikasta pois. Mutta Kai-
salla oli poliisikamarista tultua taaskin ensimmäisenä
kysymyksenä, että mihin päin olisi käännyttävä elä-
misen apua saamaan.

Joku tiesi neuvoa häntä kääntymään tukkukaup-
pias Hellmanin puoleen. Kaikki kehuivat häntä hyvä-

sydämiseksi mieheksi. Sanomalehdetkin olivat häntä ylistelleet „jalomieliseksi lahjoittajaksi“, kun hän oli lahjoittanut kymmenentuhatta markkaa kunnollisemman kilpa-ajoradan perustamiseksi kaupunkiin. Miksipäs ei juuri tämä mies auttaisi puutteeseen joutunutta, joka häneltä meni apua pyytämään? Ja hänen luokseen Kaisa päättikin lähteä.

Kauppias, tai oikeammin patruuna Hellman oli todellakin tunnettu suurena lahjoittajana. Hänestä sanottiin, ettei hänelle luoja suotta ollut rikkautta lahjoittanut. Kyllä hän osasi niillä tehdä yhteiskunnallakin palveluksia. Paitsi ennen mainittua lahjoitusta, oli hän edellisenä vuonna lahjoittanut kaupungille viisitoistatuhatta markkaa puiston kaunistamiseen ja suihkukaivojen laittamiseen sinne. Kaupunginhallituksen puolesta oli käynyt oikein virallinen lähetystö, pormestari etunenässä, patruunaa kiittämässä. Ja sanomalehdet eivät sen viikon ajalla joutaneet paljon muusta puhumaan kun suitsuttamaan kiitosta tuolle „yhteiskunnan hyväntekijälle“. Molemmissa paikkakunnan viinapolttimoissa ja suurempiliikkeisessä paikkakunnan oluttehtaassa tiedettiin hänen olevan

osakkaana varsinaisen tukkukauppaliikkeensä ohella. Anniskeluosakeyhtiön osakkaaksi ei hän ollut periaatteellisista syistä ruvennut. Hän nimittäin ei pitänyt oikeana sitä, että yhteiskunta kieltää yksityisiltä sellaisen hyödyllisen ammatin kuin viinanmyynti ja oluen anniskeleminen ovat. Sitäpaitsi tuotti rahat siellä niin hävyttömän vähän, ainoastaan kuusi vai-vaista prosenttia ja siitä ei kannattanut niitä seisot-taa. Hän pysyi kun pysyikin erillään koko puuhasta. Sanoi pysyvänsä uskollisena „vapaakaupan periaat-teelle“.

Kaupunginvaltuustossa oli Hellman ollut jo tois-takymmentä vuotta. Kukaan ei tiennyt oikein mihin puolueeseen hän kuului. Sekä suomen- että ruotsin-mieliset pitivät häntä omana miehenään. Ja aina, kun näiden riitaveljesten väli kävi kireälle ja tahdot-tiin näyttää, että juuri meidän puolue se on enem-män tehnyt kaupungin hyväksi, niin heti ensimmäisenä viitattiin Hellmaniin ja hänen ansioihinsa kau-pungin suoranaisena hyväntekijänä, puhumattakaan siitä suuresta kyvystä, joka hänestä löytyi kunnallisten asiain alalla. Jo tämä yksi esimerkki piti olla täy-sin pätevä osoittamaan, että juuri tämä puolue se

kykenee parhaiten kaupunkia hallitsemaan. Ja joka kerta, kun Hellman oli erovuorossa valtuustosta, löytyi hänen nimensä molempien riitelevien puolueiden vaalilistoilla ja hän tuli jälleen valituksi.

Eikä edes Hellman itse tietänyt, mihin puolueeseen hän kuului. Suomalaisia oli kaupungissa paljon ja vaikka he olivat köyhempiä kuin ruotsalaiset, niin antoivat he suuremman lukumääränsä takia paljon rahaa, enemmän kuin ruotsalaiset. Ruotsalaisia oli vähemmän, mutta rikkaampia ja antoivat hekin paljon rahaa Hellmannille ja sitäpaitsi tuotti heidän ystävänään oleminen muita etuja, joten hänestä näytti olevan hyödyllisintä kuulua molempiin puolueisiin. Sitten kun tuli vielä kysymys, ollako maltillisena, vai jyrkempänä, niin näytti hänestä sittenkin olevan järkevintä kannattaa kumpaakin suuntaa. Kun hän seurusteli „vanhojen“ kanssa, niin ei hän aina löytänyt kyllin pontevia sanoja ilmaistaakseen kuinka hän juuri tätä suuntaa piti ainoana oikeana, joka johtaa jälleen normaaliin oloihin. Ja „nuorten“ kanssa puhuessaan piti hän velvollisuutenaan vakuuttaa, ettei tippaakaan ole annettava perään, vaan viimeiseen asti pantava passiiviset voimat vireille. Ja taaskaan ei

hän tiennyt kummalle puolelle hän enemmän kuului. Molemmat pitivät häntä omanaan ja molempien toimeenpanemissa kokouksissa oli hän huomattavimpia henkilöitä.

Hellmanin ihmisrakkaus oli ilmennyt muun muassa silloin, kun syksytalvella oli valtuustossa käsitelty kysymystä hätäaputöiden toimeenpanemisesta uhkaavan hädän poistamiseksi. Hänkin oli innokkaasti puolustanut hätäaputöiden järjestämistä, „etteivät työmiesraukat joutuisi tällaisena aikana puutteeseen“ ja lisännyt sitte, että rahatoimikamarille olisi ohjeeksi lausuttava, ettei töissä kuitenkaan maksettaisi enempää kun kahdeksankymmentä penniä tai korkeintaan markka päivältä. Kaikki valtuusmiehet melkein poikkeuksetta hyväksyivät sen lausunnon ja ihmettelivät mielessään kuinka järkeviä ajatuksia tuo Hellman lausuu. Hän osaa hyväntekeväisyydenkin ja kaupungin oman edun sovittaa toisiinsa niin sopusuhtaisesti. Ja ihmiset, jotka lukivat seuraavana päivänä sanomalehdestä valtuuston hyväksynnän lausunnon tekijänä olleen Hellman'in, myöskin myönsivät ehdotuksen järkeväksi. Eihän tuo rajoitus osottanut muuta kuin etevää kunnallisten asiain

hoitamiskykyä. Muutamat nälkäiset työmieskiihkoilijat tosin sanoivat ehdotuksen olevan oikein verenimijän tekemän, mutta kaupungin oikeinajattelevat asukkaat osasivat moisille mielenpurkauksille antaa oikean arvonsa.

Monien ansioittensa tunnusteeksi odotti Hellman jo kauppaneuvoksen arvonimeä. Se olisi niin mukavaa kuulla jokaisen tulijan puhuttelevan tuolla tavalla.

— — — — —
Sellainen oli hyväntekijä, jonka luokse Kaisa päätti lähteä hakemaan apua puutteeseensa. Ja vielä samana päivänä, jolloin tuttava oli hänelle sen neuvonut, päätti hän käydä Hellman'in puheilla.

Iltapäivällä Kaisa seisoikin jo Hellman'in edessä vaivojaan valittamassa.

— Hm, hm! — hymähteli Hellman — miksi ette ole parempina aikoina säästäneet? — Yhteiskunnan hyväntekijä ei näyttänyt olevan ollenkaan huvitettu Kaisan puheesta. Eikö liene huomannut olevan mitään hyötyä edes kunniankaan muodossa, jos vaimolle olisi pistänyt jokusen markan.

— Voi hyvä herra kauppaneuvos, — alkoi Kaisa —

ei sitä näy kokoontuvan vaikka kuinka koettaisi. Kesällä kyllä hiukan saa, mutta talvi vie kaikki, eivätkä riitäkään. Siihen vielä nuo ainaiset onnettomuudet.

„Kauppaneuvoksen“ kuullessaan oli Hellmanin kasvot saaneet suotuisamman ilmeen. Tuo sana teki niin herttaisen vaikutuksen. Ikäänkuin olisi ensin jotain punninnut mielessään, sanoi hän sitten:

— Kun teillä niin paljon on jo lapsia, eikö teillä ole aikuisia tyttöjä?

— Tyttöjä?

— Niin. Nehän kyllä osaavat ansaita.

— Ei minulla suuria ole. Pieniä on kaksikin; vanhempi seitsemännellä, hänkin vielä käsipuoli. . . Mutta mitä ansiota heille olisi?

— Mitäkö ansiota tytöillä on? Ettekö sitä tiedä? Kyllä he kelpaavat, jos vaan ovat näöltään sopivia. Ansiota, nähkääs on monenlaista, heh. . . !

Tällä hetkellä valtasi Kaisan mitä valtavin inho tuota yhteiskunnan pylvästä kohtaan. Hänen teki mieli huutaa tuolle miehelle vasten kasvoja, että tämä on hävyttömin ihminen, inhottava raakalainen ja kunniallisten ihmisten kauhistus. Kuitenkin jaksoi hän pidättää tunteensa kovimman kuohun. Sentään

ei hän jaksanut pidättyä sanomasta:

— Hyi? Ei ne köyhätkään sentään koiria ole, että heille saisi tuollaisia ruokottomia viittauksia tehdä!

— No, no — virkkoi kauppias kiihtyneempänä. — Kun ihminen on kerjäämässä, niin täytyy sentään luontonsa nöyryyttää, ettei tuollaisia sanoja suustaan päästä. En minä niin ylpeille ihmisille anna äyriäkään.

Kaisa huomasi tehneensä avunsaannille pahan esteen. Kuitenkin vielä hiukan toivoen aikoi hän saada kauppiassa paremman ihmisen hereille. Siksi virkkoi hän:

— Olkaa nyt, herra kauppaneuvos kuitenkin niin hyvä. Pahastihan se oli minulta sanoa vastaan, mutta enhän minä luonnolleni mitään voi. Minä pyydän herra kauppaneuvoksen suomaan anteeksi! Meillä kun on niin hätä. Viisi henkeä ilman syötävää, mies sairaana. Herra on tunnettu niin jalomieliseksi. . . !

Kauppias oli ääneti ja antoi vaan vaimon jatkaa rukouksiaan. Hän näytti miettivän jotain. Sanoi sitten:

— Teidän mies lienee juoppo, kun mitään ei saa säästymään.

— Ei, hyvä kauppaneuvos, ei hän sitäkään ole. Mene se palkka sellaisella perheellä muutenkin. Joskus on hän tainnut ottaa olutpullon, mutta ei enempää. Eikä sitäkään ottaisi, jos eivät herrat kauppaisi tuota nestettään.

Viimeinen lause ei nähtävästi miellyttänyt Hellmania, koska hän tarttui heti siihen kiinni, kuin karpänen tervaan.

— Niin, kauppaajiahan sitä sitten syytetään! Oma halu ei muka vedä? Toisethan ne saavat syyntä kantaa! Se on niin tuon nykyisen työväen tapaista tuo valitus.

Kaisa ei tohtinut tähän mitään virkkaa, peläten särkyvän nekin vähäiset avunsaannin toiveet, jotka hänellä olivat vielä jälellä. — Hellman käveli edestakasin lattialla ja näytti miettivän. Sitten kaivoi hitaasti lompakkonsa ja etsi sieltä esiin viiden markan setelin. Kaisa jo hiukan ilostui. Eihän tuo viisimarkkanen pitkälle potkaissut, mutta apuna se oli sekin. Kauppias piteli viisimarkkasta edelleen kädessään, miettiväisenä lattiaan tuijottaen. Näytti, että samasta Hellmanista, joka ei säälinyt menettäessään yhtenä yönä peliin viittätuhatta markkaa, olisi tuo viisimarkkasen myöntäminen köyhälle vaimolle ollut aivan yhtä ras-

kas, kuin ainoan omaisuutensa antaminen.

— Jos minä annan tämän rahan, — sanoi hän sit-
ten Kaisalle — niin tapahtuu se sillä ehdolla, että pa-
nette sanomalehteen tästä „julkisen kiitoksen“.

— Sanomalehteen? Minkä kiitoksen?

— Eikö se nyt mahdu kalloonne? Annatte kirjottaa
sanomalehteen esimerkiksi: „Siitä jalomielisestä lah-
jasta, jolla herra tukkukauppias Hjalmar Hellman on
muistanut puutteessa olevaa perhettäni, lausun täten
sulimmat kiitokseni“ tai jotain sen tapaista. Loppuun
voi vielä lisätä: „Herra sen lahjoittajalle palkitkoon!“
Ja sitte nimenne alle.

— Mutta enhän minä sitä niin viisaasti osaa. . .

— No, minä kirjoitan sen valmiiksi. Ei muuta kun
viepi vaan sanomalehtien toimituksiin. — Ja kaup-
pias istui kirjoituspöytänsä ääreen ja sepitti antamat-
tomasta lahjasta mieleisensä kiitoksen. Sen kun ih-
miset taas lukisivat, olisi hän saava taaskin kiitoksia
osakseen. . .

— Tässä se nyt on, — sanoi Hellman, ojentaen la-
pun Kaisalle — saatte sen mukaan kirjottaa tai toisilla
kirjotuttaa toiset ja viette sitte lapun kullekin sano-
malehdelle. — Mutta. . . ? Osaattekohan te nyt rahan

oikein käyttää? Kun vaan ette turhuuksiin sitä huk-
kaisi. — Seteli oli vieläkin Hellmanin kädessä.

— Luuleeko herra sitte, että minä silkkiin perhee-
ni tuolla viidellä markalla puetan!

— Kas vaan sitä sisua! Kun ei osata tuon parem-
min käyttäytyä, niin ei ole tositärke. Parasta onkin sit-
te pistää raha omaan taskuun. Tarpeen se on täällä-
kin.

— Pistäkää vaan minun puolestani! Kun ihmistä
kerran ei uskota viiden markan haltijaksi, niin en mi-
näkään sitä sen enempää rukoille. Yksinomaan sen
vuoksi ei perheeni kuole. — Kaisa rupesi tekemään
lähtöä.

— Tuossa on se sentään, ottakaa nyt! Kun vaan
muistatte viedä ne laput sanomalehtiin.

— En tarvitse! Ja tuossa on lappunne, viekää itse
jos haluttaa! — Sen sanottuaan Kaisa lähti.

— Ash! Ne eivät sen vietävät ole kylliksi vielä nöyr-
tyneet. Mutta odottakaa, ehkä sitä kerran vielä opitte!

Ja puhkuen käveli patruuna Hellman huonees-
saan edestakaisin Kaisan matkatessa takaisin nälkäi-
senä odottavan perheensä luo.

* * *

Kaisa oli sattunut leipurinpuodista saamaan palan kuivanutta nisuleipää. Sitä oli hän tasaamassa lastensa kesken, kun samassa avautuu ovi ja kolme rouvashenkilöä astuu sisään ja kysyvät häntä. Kaisa myöntää olevansa se kysytty. Hän ei ensin käsitä, mitä nuo nyt täältä hakevat, mutta sitte äkkiä välähtää hänen mieleensä selvittävä ajatus. Hänhän oli käynyt neljä päivää sitten köyhäin auttamisesta huolehtivan „Köyhäin ystävään“-yhdistyksen johtajain pakinoilla, kun oli jostain saanut tietää sellaisen seururan kaupungissa löytyvän. Oli otettu siellä virallisesti vastaan ja luvattu sitte lähettää katsastajat ottamaan selkoa, katsotaanko tarpeelliseksi tehdä jotain hänen hyväkseen. Joka päivä oli Kaisa sitten odottanut heitä tulemaan, mutta kun ei ollut kuulunut, niin oli joruvennut ajattelemaan turhaksi sitäkin avunpyyntömatkaansa. Olivat kai unohtaneet koko asian. Ja Kaisakin oli jo alkanut mielestään unhottaa toivon niiden tulemisesta. — Mutta nyt ne tulivat, ja vielä sellaisella hetkellä, kun hän oli jakamassa lapsille vehnäs-tä! Mitä he mahtavatkaan ajatella hänen puuttees-taan?

Tulijat näkyivät vilhuvan tutkivasti ympärilleen,

haistelivat sieramillaan huoneen ummehtunutta ilmaa, katsoivat huoneen nurkkiin, jotka eivät näyttäneet oikein puhtailta ja käänsivät sitten katseensa lapsiin ja heidän kädessään oleviin nisuleivän palasiin. Kun sattuikin saamaan juuri nyt tuota vehnästä! Luulevat kai nyt, että vehnäsellä meidän kannattaa herkutella.

— Rouvat ovat hyvät ja istuvat! — sai hän viimein sanotuksi. — Kyllähän täällä on sellaista, ettei täällä juuri mielellään istu, kun tuo joukko pitää tämän pökösän sellaisessa kunnossa, mutta ehkä rouvat sentään suvaitsevat — puheli hän, samalla hieman pyyhkäisten esiliinallaan istuimia.

— En minä ole mikään rouva, — ehätti pisin naisista, joka näytti joukon johtajalta selittämään — neiti minä olen. Nämä toiset ovat rouvia.

— Suokaa anteeksi, neiti! Minä en sitä tiennyt. Mistäpä minä sitä. . . — sopersi Kaisa. Hänestä näytti, pikemmin nuo toiset voisivat olla neitejä, kun tämä, — Olkaa hyvät, neiti rouvat, ja istukaa! — kiirehti hän lisäämään.

— Tekö olette käyneet apua anomassa „Köyhäin ystävilta“? alkoi se pitkä nainen puhumaan.

— Niin, minähän sitä kävin. Kun tuo perhe on tämmöistä, ei kykene toinen toistaan auttamaan, isä vielä sairaalassa ja kaiketi tässä kohta minullekin tulee vuoteeseen käyminen eteen, niin mitenkäpä tässä pääsee päivästä toiseen, ellei armeliaat ihmiset. . .

— Mutta kuinka teidän sitte kannattaa nisua lapsille syöttää, kun te sellaisessa puutteessa olette?

— Nisuako? Voi hyvä neiti, ei tässä tänäkään talvena ole ollut ruisleipääkään, vielä vähemmän nisua! Mutta kun leipurin puodista antoivat äsken kuivan palan kuin kenkärajan tuota vehnästä, niin sen annoin lapsille. Otettava se on köyhän mitä vaan saa, kun joutuu tällaiseen tilaan. Juuri ajattelin sitä, että nyt mahdatte ajatella minusta vaikka mitä, nähdesänne nuo vehnäpalat, mutta totta on sanani, ettei tälläkään hetkellä ole tietoa, mistä päivällisen saamme. Noita vehnäpaloja lukuunottamatta ei koko perheellä ei jumalan jyvää varastossa. Ja näyttäähän tämä huonekin, ettei suinkaan tässä ylellisyydessä rehmätä.

Kaisa puhui niin kärsivällä äänellä, kuin olisi sydän tahtonut pakahtua. Puhe näytti tekevän vaikutuksen naisiin, koska kukaan ei heistä pitkään aikaan virkkanut mitään. Ryhtyivät vaan Kaisan viime sano-

jen johdosta tarkemmin tarkastelemaan huonetta ja sen asukkaita. Ja kyllä siellä tosiaankin köyhältä näytti. Yhtään huonekalua ei kunnollista, ei vaatteita lapsilla muuta kuin riekaleita, eikä äidillääkään kehuttavat verhot.

— Mutta voisitte te kuitenkin pitää hiukan huolta puhtaudesta täällä sisällä. Täällä on likasta kuin missäkin karjahuoneessa — sanoi pitkä neiti.

— Kyllä sitä näkyy saavan koettaa, mutta aina tuo vaan tahtoo olla sellaisena. Iso perhe kyllä likaamisesta huolen pitää. Ja kun joutasit sitte pitämään yksin siitä huolta! Mutta kun on vielä elämisestä huolehdittava tuollaiselle perheelle, niin kyllä se tällaisena aikana ajan viepi.

Naiset rupesivat puhumaan keskenään ruotsiksi. Näyttivät neuvottelevan jotain. Lapsia tarkastelivat enemmän.

— Eikö noita vanhempia lapsia voisi jo johonkin ansioon käyttää? Kotona ovat jouten — sanoi toinen rouvista.

— Onhan se tuo vanhin ollut sanomalehtiä myymässä, mutta pakkasella ei hänkään kykene mihinkään. Puuttuu vaatteita ja jalkineita. Eikä tällaisena

aikana tahdo siitäkään pennejä lähteä. Raskaampaan työhön hän ei kykene vielä. — Vanhimmasta tytöstä taas ei ole mihinkään, tuskin tulleeakaan oikein kunnollisesti omin voimin toimeentulevaa. Sillä polosella kun on toinen käsi pilaantunut. Pienenä loukkaantui, siitä ainasen muiston jätti.

Naiset alkoivat tarkemmin katsoa Maijaan.

— Hänet pitäisi saada raajarikkoisten kouluun, — sanoi neiti — muutenhan hänelle tulee kovin vaikeaksi leipänsä ansaitseminen.

— Milläpä sen kouluun! Hyvä kun kotonakin saisi leivässä pidetyksi. Eikä se kuntakaan taida ruveta semmoseen puuhaan. . .

— Kukapa tietää. Ainakin pitäisi koettaa. Niin, kylähän täällä huonoa näyttää olevan, jos tämä hätä on vaan todellista. Koetamme nyt siellä yhdistyksessä tuumia, mitä voimme tässä asiassa tehdä. Hyvästi nyt sitten!

Naiset lähtivät. Kaisalta oli kuin taakka putoaviinaan hartioilta. Olla heidän edessään kuin pahanteikijä tutkittavana! Ja vielä epäillään turhaa valittavan. Tulisivat itse muutamiksi päiviksi olemaan nälkäisellä vatsalla tuommoisen joukon keskellä! Tuntisivat

silloin varmaankin, että suottako sitä valitetaan!

— Kylläpä siellä todellakin näytti kurjalta — kuului mennessään eräs naisista sanovan — Ei uskoisi kaupungin laidassa tuollaista löytyvän.

— Mutta paljo siinä on omaakin syytä. Ei se olisi pakko pitää asuntoaan tuollaisena. — Se oli „neiti“, joka näin lausui ajatuksensa.

— Ei sitä kuitenkaan voi sanoa huolimattomuuden syyksi — väitti toinen vastaan — kun on tuollaisessa asemassa, niin kylläpä siinä taitaa tosiaankin olla tietämistä. Sellainen puute, ja joukko suuri! Ei ole kumma, jos vapaammat aatteet saavatkin noissa maajoissa jalansijaa. Niissähän on itsessään niille maape-rä, tarvitsematta kiihottajia. Jos ihminen on pakotettu olemaan aina tuollaisessa ummehtuneessa ilmas-sa, niin pakostakin hänen täytyy haluta puhtaampaa, vapaampaa . . .

— Ja tuota puhtaampaa ja vapaampaa hakiessaan vetää sisäänsä ilman sijasta myrkyllistä kaasua ylitiö-päisistä, pilventakaisista aatteista! — „Neidin“ ääni kajahti pilkalliselta.

— Kukapa sen voi sanoa, mikä on pilventakais-ta, mikä mahdollista. Kehitys voi pilventakaisenkin

siirtää mahdollisuuden rajoihin. Päättämään niistä ei edeltäpäin voi ryhtyä. Muuten kun katselee näitä kurjuuden majoja, niin mielellään toivoo niiden häviämistä, vaikkapa sen vaikuttaisi „pilventakaisetkin aatteet“.

Samassa naiset muuttivat puheenaihetta.

VIII.

Ajat olivat parantuneet. Olivat jo pari vuotta olleet tyydyttäväksi sanottavia. Jussin perheeltäkin olivat isommat puutteet poistuneet. Jussi oli silloin nälkätalven keväällä sairaalasta päästyään päässyt työhön ja onnistunut saamaan siitä lähtien yhtämittäisesti työtä. Ja sitä kun sai, niin ainahan sitä eli. Perheellä, joka silloin nälkätalven kevätpuolella oli vielä lisääntynyt pojalla, ei näinä vuosina ollut suurempaa hätää. Kaisa vielä autteli ansiossa, pesemällä pyykkiä, milloin vaan sattui suuren joukkonsa keskeltä joutamaan.

Mutta vaikka elämisen huolet eivät olleetkaan nyt niin raskaat, oli Kaisa saanut sydäналansa alle uuden huolen. Jussi oli ruvennut viime aikoina ryyppimään. Tuota oli hän jo ennemminkin pelännyt. Toisista oli hän nähnyt eläviä esimerkkejä siitä, mitä se pahe tuo mukanaan perheelle: nälkää, puutetta parempanakin aikana. Ei Jussi sentään vielä ollut niin erittäin suuria merkkejä näyttänyt, tullut kolmisen kertaa juopuneena kotiin sekä muutamia kertoja vähemmän „nauttineena“. Mutta jo tässäkin oli kylliksi pe-

lon aiheita. Jos himo pääsee yltymään, niin kyllä se huostassaan pitää. Viimeksi kun Jussi oli tullut juovuksissa kotiin, ei Kaisa jaksanut olla nuhtelematta häntä. Puolustellut oli Jussi ensin itseään. Osaa kyllä muka mielensä pitää, ei hän mieltään juo ja juovat-han muka herratkin, hän väitti. Mutta kun Kaisa oli kovemmalle ottanut, niin nöyräksi oli ruvennut ja lu-vannut, ettei enää sitä tee. Kunpahan pitäisi lupauk-sensa eivätkä ne toverit viettelisi!

Ei kuitenkaan ollut vielä kulunut edellisestä kah-takaan viikkoa, kun Jussi oli jälleen unohtanut lu-pauksensa. Kaisa jo ennen hänen kotiintuloansa pel-käsi pahaa; ei näet joutunut tavalliseen aikaan. Ja sitte kun hän saapui, huomasi Kaisa jo etäältä, ettei kaikki ole taaskaan oikealla kannalla.

— Hyvää iltaa kotiin! — sanoi leveästi Jussi, hiu-kan horjahdellen sisääntullessaan.

Lapset kummastelevat isän käytöstä taas, kuten olivat edellisilläkin kerroilla tehneet ja Kaisa luo pit-kän katseen häneen. Jussi hämmästyy ensin tuon kat-seen edessä, mutta samassa saa hän loukkaantuneen muodon ja virkkaa:

— Mitä sinä minuun tirkistelet kuin lehmä uuteen

konttiin? Olenko minä niin harvinainen otus?

— Etpä suinkaan, — lausui Kaisa levollisena — mutta katselen vaan, että senkö verran se lupaus pitikin.

— Mikä lupaus?

— Ettet juo enää.

— Juonutkos minä sitten nyt olen? Kaikkia sinä luulotteletkin. En muuta kuin maistoin vaan pikusen. Toiset tarjosivat.

— Maistoit? Sen olet näköinenkin, että maistoit vain!

— Minkä näköinen minä mielestäsi olen? Minäkö olen juoppo, häh?

— Jos et vielä ole, niin ainakin tulet, jos tuota menoa jatkat. — Mutta kuule! Onko sinusta tuo elämä kaunista? Ajattele perhettäsi; mihin se joutuu, jos hunnikolle heittäydyt! Emmekö ole jo kylliksi kurjuutta saaneet nähdä, vaikka ei viinan tähden tarvitsikaan sitä nähdä. . . — Kaisa itki.

— Älä tuossa nyt niin murheisiin rupea, — sanoi lohduttaen Jussi — enhän minä vielä mikään renttu ole. Voin minä jättää poisikin ainaiseksi tämän nauttimisen, jos siitä niin pahennusta tulee.

— Hyväkö sinä luulet siitä seuraavan? Etkö näe, mihin se on monen täällä vienyt, kurjuuteen, rikoksiin. Usko pois: ei siitä hyvä seuraa sinullekaan, jos sitä jatkat!

— Ole hupsimatta! Kyllä minä miehuuteni säilytän, vaikka lasin tai pari otankin. Mutta voin senkin olla ottamatta, koska siitä heti sellaiset voivotukset seuraa. Vaan mistä tässä muustakaan saa lohdutusta tämän ainaisen huolen ja rehkämisen keskellä! Saa aina koettaa parhaansa, mutta sen pitemmälle ei koskaan pääse. Aina sama pelko puutteen päivistä edessä. Kummako sitte, jos edes hetkiseksi tahtoo mieltä ryyppyllä ilostuttaa? Ja herrain laitoksia ne liikkeet ovat, miksi ei työmies ottaisi silloin, kun herrat tarjoavat? Vähänpä he sitä tekevätkään. — Jussi tahtoi panna lopussa asian leikiksi.

— Kyllä se on huono lohduttaja. Enemmän murhetta se kyllä voi antaa, mutta lohtua ei. Sen pitäisi sokeankin nähdä. Tuskin päivää menee, ettei esimerkkejä siitä näy. — Niin, totta se on, että ne ovat herrain liikkeitä. Mutta sitä varten ne ovatkin laitettut, että kansa pysyisi mitä huonommassa tilassa. Se sopii niin hyvin heidän tarkoitukseensa. Juopot ovat nöy-

rempiä tyytymään huonompaankin asemaan. Her-
rain ruoska se viinapikari tai olutlasi on. — Sitäpaitsi
ei sinulla nyt ole huolta niinkään paljon, kuin mon-
ta kertaa ennen, jolloin et tuohon „lohduttajaan“ tur-
vautunut. Mikä se pani nyt siihen halun? Parempi oli-
si unhoittaa koko moinen ystävä! Katso tätä perhettä-
si ja ajattele, mikä tälle neuvoksi tulee, kun rahat ka-
pakkaan kannat. Pitäisi sen ehkä mieltäsi liikuttaa!

— Jätänhän minä tämän. Älä nyt enää toru! En mi-
nä enää. — Jussi tunsu itsensä voitetuksi ja hänen oli
paha olla.

Samassa tuli hänen nelivuotias poikansa hänen
luokseen ja lapsen viattomuudella virkkoi:

— Älä ole pahoillasi isä! Ei äiti enää toru, kun et
tule semmoisena kotiin. Ethän tule enää milloinkaan
sellaisena?

— En, en lapseni! — Jussi oli liikutettu. Oikein kyy-
neleet virtasivat poskille. Pyyhkäisten niitä käsiseläl-
lään hän huokasi:

— Voi sentään, miten huono minä olen!

— Ei isä ole huono, kun vaan ei juo — leperteli poi-
ka ja pyrki isän polvelle istumaan.

* * *

Jussia oli viime aikoina onnistunut hyvästi. Oli kolmen muun kirvesmiehen kanssa ottanut urakalla tehdäkseen pienoisen kaupunkirakennuksen. Tässä työssä oli ansainnut viisi markkaa ja väliin enemmänkin päivälle. Vielä oli pieni summa jäänyt joka päivä pohjarahhoiksi, jotka sai nostaa vasta rakennuksen valmistuttua. Tämän työn aikana ei perhe ollut puutteesta tiennyt mitään. Ja kun rakennus joutui valmiiksi, oli vielä tiedossa satanen rakennuksen omistajan takana.

Rakennus oli jo aivan valmis kirvestyön puolesta. Kurkihirsikin oli nostettu jo rakennuksen huipulle. Iloisina lopettivat kirvesmiehet työnsä. Olihan tiedossa hiukan säästöä isännän takana. Ne olisivat kylmä talvella hyvään tarpeeseen.

— Ja nyt panemme oikein kunnolliset harjannostajaiset, — lausui eräs miehistä — vai mitä toverit?

— Se on tietty? — vahvistivat toiset, paitsi Jussi.

— No, entäs sinä Puranen? Eikö ole juhlat mieleesi?

— Mitä niihin pitäisi hankkia? — kysäsi Jussi epäilevästi.

— Viinaa ja olutta tietysti! Lähetetään vaan hake-

maan.

— En minä sitten.

— Mitä? Etkö sinä . . . ? Kuinkas muuten, jos ei viinaa ja olutta! Olemmeko me mitä akkoja, että viitsimme kahvikupin ja limonaadilasin ääressä istua! Väkevämpää se tällaisena päivänä pitää olla, kun rahaa lähtee kuin roskaa. Eikös niin miehet?

— Kuinkas muuten!

— Niin, nyt sen kuulit!

— En kai minä kiellä teitä juhlimasta miten haluttaa, mutta minä en voi sitä tehdä. Minulla on perhe.

— Eikös meillä sitte ole?! Antaa vaan miehen hakea neljä litraa viinaa ja korin olutta! Ja jos sinä Puranen et jää meidän joukkoon, niin kyllä olet silloin akka!

— Ei minun sovi.

— Miksei sovi? Akkaasiko sinä pelkää? Kylläpä olet sitte miesparka tohvelin alla!

— Ei minun silti tarvitse olla tohvelin alla. Mutta minun on mentävä nyt kotiin.

— Odota nyt hetkinen, jos olet mies! Mies joutuu siinä paikassa.

Jussi jäi kun jäikin odottamaan. Hän tahtoi näyt-

tää, ettei hän pelosta tahdo lähteä pois seurasta. Ottaa ryyppyn ja lähtee sitten. Ei se yksi ryyppy mitään tee, eikä Kaisakaan tällaisena päivänä ole ehkä miläänkään. Saapi samalla kertaa sellaisen tukun rahaa, niin onhan hän toki hyvillään siitä sen verran ettei kiellä tuota — yhtä ryyppyä.

Kohta saapuikin odotettu iloaineiden hakija tavaroineen. Miehet varustausivat samassa tuotujen aineiden ympärille — viettämään „iloista“ iltaa. . .

Ilta alkoi olla jo myöhäinen. Harjannostajaisten viettäjät olivat jo sillä päällä, jolloin ei olla köyhiä eikä kipeitä, Jussikin oli jo kokonaan unhottanut, että hänen piti mennä kotiin. Toverit olivat niin kivenkovaan estäneet hänen lähtöyrityksensä, että oli ollut pakostakin jäädä heidän seuraansa. Ja ei nyt enää tehnytkään mieli pois lähtemään. Miehet olivat niin hauskalla mielellä ja omakin mieli tuntui keveältä.

Eivät huolet hituistakaan painaneet. Sitäpaitsi oli vielä pullossa nestettä, joka kykeni huolet karkottamaan, jos niitä olisi sattunut mieleen eksymään. Jo sitä tuntui olevan tavallisesti löylyä pääpuolessa. Sama näkyi olevan toistenkin laita. Retkottivat istual-

laan maassa ja lauloivat jotain rekilaulua. Sinne säesti Jussikin yhteen joukkoon. Ei se laulu oikein laululta tuntunut sivulta kuulijalle, sillä jokainen piti joukossa ääntä omalla tavallaan, mutta itse laulajat nauttivat siitä. Se lisäsi juhlatunnelmaa.

— Heh, heh! — hihkasi eräs miehistä. — Eikä tämä ole hauskaa? Vieläkö tekee Jussi mielesi pois lähtemään? Etpä hiiskukaan enää mitään. . . Mutta sen minä sanon, että jänis sinä olet mieheksi! Sanon kun sanonkin. . .

— Minäkö jänis? Itse sinä se olet! Näytänkö minä jänikseltä?

— Mutta kyllä sinä oikealle miehelle et riitä — et juomisessakaan. Muusta ei puhettakaan.

— Siinä sinä roskaa puhut! Semmoiselle miehelle minä piisaan vaikka missä. Vaikka viskaan katolle, niin et mitään voi!

— Se vasta valetta on! Alakynteen sinun pitää voimissa jäädä vaikka oletkin sellainen, tanakka kuin mikäkin härkä.

— Mitä tuosta turhasta suukovusta on? Koettakaa, niin sittehän se näkyy, kuka alakynteen jää! — ylytti eräs tovereista kinailevia.

— Niin tehdäänkin! Vai uskallatko Jussi käydä pe-
liin?

— Minäkö en uskaltaisi kanssasi? Kaikkea sinä kysyt-
kin! Kun olet niin halukas käymään käsiksi, niin
sama se. Iske kiinni vaan!

— Mihin painiin kävisimme?

— Mihin vaan haluttaa.

— Tietysti sylipainiin.

— Yhdentekevä. Oletko valmis iskemään yhteen?

— Olen. Yksi, kaksi, kolme . . .

Alkoi temmelys. Puolijuopuneet painijat panivat
kumoon ja sikinsokin kaikki esineet ja tavarat, mitkä
vaan eteen sattuivat. Ei kulunut pitkää aika ennen-
kuin Jussi oli suuremmilla voimillaan päässyt voitta-
jaksi ja toveri makasi voitettuna hänen allaan.

— Siinä sen nyt näit, miten kävi, vaikka olit olevi-
nasi niin suurta alussa — kutittelivat toverit.

— Se ei ollut mikään oikea voitto, minä kompas-
tuin — selitti voitettu. — Koiran voitto se ensimmäinen
on, miehen voitto toinen. Otetaanpas uudestaan!

— Otetaan vaan minun puolestani. Mutta ei se tai-
da siitä parantua.

— Katsotaan, niin nähdään. Sanotaan sitten vasta.

Jälleen kävivät miehet kiinni toisiinsa ja taas alkoi huoneessa sama töminä, kuin äskenkin. Toiset katse-
livat tarkkaavina ottelijoita. Pitkälti ei ehtinyt taas-
kaan aika kulua, kun Jussi sai taaskin olla voittajana
maassa makaavan toverinsa päällä, toisten toverien
hurratessa hänen voitolleen.

— Koetetaanpas vielä kolmas kerta — ehdotti hä-
vinnyt toveri, jota samalla näytti alkavan närkeästy-
tää ja hävettää tuo häviämisensä.

— En minä viitsi enää — virkkoi Jussi, mennen sa-
malla toisten luo istumaan. — Johan tuon on nähnyt,
kumpi on miehevämpi.

— Kun et uskalla enää käydä leikkiin. Siinä on
mies!

— Uskallan kyllä, mutta en viitsi. Ei turha maksa
enää telmää.

— Jänis tuli miehelle kun tulikin.

— Ei tullut, mutta en viitsi enää; johan sen kuulit
— sanoi Jussi tiukempaan.

— Niin, näkihän tuon jo selvästi, kuka häviölle jäi
— sanoivat toiset toverit. — Mitäpä turhasta enää. Nyt
vaan ryypyt päälle. Mies se on hävinytkin.

— Niin onkin. Ja vielä se näkyy, kuka se on tosi-

aankin *mies*.

— No, mitä sinä nyt turhaa, pidät leikistä tuollaista puhetta — sanoi eräs tovereista puhujalle. — Tuntuu siltä, kuin rupeaisit kantamaan vihaa mokomasta asiasta. Unhota jo pois!

— Mitä se sinuun kuuluu, pidätkö minä vihaa tai en? Minä teen niinkuin tahdon.

— Eihän tuo kuulu, mutta sanoin vaan hyvänä miehenä siitä sulle, ettet turhaa kaunaa kannaa. Jätetään se asia jo mielestä ja iloitaan! Hei, kippis vaan!

Intoilijan täytyi rauhoittua, kun toverit siksi laimensivat hänen intoaan. Mutta kärsimäänsä häpeää ei hän juopumuksensakaan keskellä jaksanut unohdtaa. Se kyti vaan mielessä ja koston ajatukset pyörivät ympäri hänen kiihottuneissa aivoissaan. Miesten juomingit jatkuivat näin jonkun aikaa edelleen ja päät tulivat yhä enemmän sekaviksi. Jalatkaan eivät enää tahtoneet tehdä kunnollisesti tehtävänsä.

Äkkiä hyppäsi äskeinen riidan hieroja, joka nähtävästi oli hautonut kostotuumia Jussia kohtaan, ylös ja kävi kiinni takaapäin Jussin kurkkuun sekä painoi istuvasta asennostaan allensa, samalla sähisten:

— Nyt sen näet, kuka on mies! Pistäppäs nyt minut

allesi, jos haluttaa!

— A-auttakaa . . . tap-paa — kähisi Jussi.

— Pidä puolesi! — ilakoi rutistaja.

— Älä anna itseäsi pitää tuolla tavalla, Jussi! — ylytti eräs tovereista.

— Tappaa-a! Auttakaa . . . hyvät ihmiset.

— Ota sinäkin miehen tavalla. Onhan sinulla puukko. Pistä sillä, niin kyllä heittää irti!

— Niin, pistä vaan, jos olet mies ja uskallat! — härnäili Jussin päällä olija.

— Niin teenkin . . . jos et hellitä.

— Tee se!

Hetken kuluttua päästi mies sydäntä vihlovan kiljahduksen. Samassa pulpahti rinnasta esiin vaatteet punaava verivirta . . . Jussi oli todellakin ottanut puukkonsa ja sen enempää ajattelematta sysännyt sen pitelijänsä rintaan. Mutta samassa, kun hän oli vetäissyt puukkonsa takaisin ja lämmin verivirta syöksyi hänen käteensä, heräsi hän kuin unesta. Väkijuomain nostamat höyrytkin näyttivät tuossa hetkessä hajoavan. Peljästyneenä ja vaikeroiden kysyi hän:

— Mitä minä olen tehnyt? Mitä olen minä poloinen tehnyt?

— Tappanut minut, murhannut — sopersi lyöty katkonaisesti.

— Voi tätä kauheata päivää! Näitä kirotuita juomia saan siitä kiittää. Kun ette laskeneetkaan minua aikanaan pois!

— Olisit mennyt. Emmehän me sinua kiinni pidelleet. Pistät ensin miehen kuoliaaksi, syytät sitten meitä!

— Enhän minä teitä syytä. Minähän tämän tein. Mutta kun ette laskeneet pois, vaikka olisin lähtenyt. Siitä minä sanoin teille. Vielä nyt yllytitte pistämään. Voi, voi tätä turmion päivää! Minun perheeni, perheeni, miten sille nyt käy. . .

Ja heittäen puukkonsa menemään huoneen perälle lähtee Jussi avopäin juoksemaan ulos, jossa jo on pimeä.

— Jussi hoi, elä juokse! Kuuletko, et saa mennä! — huutavat toiset.

Jussi ei kuuntele heitä.

* * *

Vähässä ajassa oli talo kukahtanut täyteen uteliaita ihmisiä. Heti tapahtumasta kuultuaan riensivät ihmiset sinne kuin jonnekin pyhiinvaelluspaikkaan. Jo-

ku saatiin hakemaan lääkäriä ja muutamat lähtivät viemään sanaa järjestysvallan edustajille.

Haavotettua ei voitu enää elämälle pelastaa. Pisto oli sattunut siksi vaaralliseen paikkaan ja verenvuoto oli niin ankara, ettei lääkärin taito riittänyt kuoleman valtaa vastaan. Parin tunnin päästä oli hän jo kylmä.

Miltei samoihin aikoihin kuin puukotettu henkäsi viimeisen henkäyksensä, kiinnittivät esivallan edustajat Jussin käsiin käsiraudat hänen kotonaan, epätoivoisen perheen häntä ympäröidessä.

Tapahtui katkeralta tuntuva hyvästijätö ja onneton isä oli matkalla kolkkoja muureja kohti.

IX.

Pormestari istui raastuvanoikeudessa pöydän takana ja tutki poliisitutkinnon pöytäkirjaa murhaju-
tussa, joka juuri piti ottaa käsiteltäväksi. Hänen rin-
nallaan istuivat sekä vanhempi että nuorempi oi-
keusneuvosmies ja haukotellen odottivat asian esil-
leottamista. Viimein sai pormestari luettavansa lop-
puun ja asetti pöytäkirjan eteensä pöydälle toisen pa-
perikasan viereen ja virkkoi:

— Pitänee se jo alkaa. Ikävä juttu tämäkin.

Neuvosmiehet kohentausivat istumaan paremmin
ja pormestari soitti kaupunginpalvelijaa sisään. Tä-
mä saapui ja käskyä odottavana jäi seisomaan oven-
suuhun.

— Käskekää kaupunginviskaali sekä asialliset Pu-
rasen murhaju-
tussa sisään.

Viskaali astuu sisään kohta kaupunginpalvelijan
mentyä, kumartaa oikeuden jäsenille ja istuutuu ylei-
sen syyttäjän pöydän ääreen sekä alkaa selailta pa-
pereitaan. Heti viskaalin jälestä tulee sisään keski-
ikäinen naishenkilö, joka jää seisomaan liki ovensuu-

ta. Hän on murhatun vaimo. Hetken perästä sen jälkeen alkaa kuulua rautojen kilinää ja sisään astuu vanginvartijan saattamana Jussi sekä jalka- että käsi-raudoissa. Hänen jälestään seuraa, huonommanpuoleisesti puettu vaimoihminen, jolla ovat nähtävästi itkusta turvonneet ja punertuneet silmät. Tämä on Kaisa, Jussin aviopuoliso. Tulleet jäävät seisomaan oven puolelle.

— Tulkaa lähemmäksi! — kehoittaa pormestari. Tämän käskyn johdosta siirtyvät tulleet keskenmäksi huonetta. Pormestari kysyy sitte ruotsiksi viskaalilta, onko vainajan puolesta ketään hänen oikeudenomistajiaan saapuvilla. Viskaali vastaa myöntäen, osottaen samalla lähinnä ovea seisovaa naista. Tämän pöytäkirjaan merkittyään kääntyy pormestari vangitun puoleen kysymyksellä:

— Tekö olette Juho Puranen.

— Se olen — vastaa vangittu alakuloisella äänellä.

— Entäs te, vaimoihminen? — kysyy pormestari, katsoen kulmiensa alta Kaisaan.

— Minä olen tämän Purasen vaimo.

— Jaha. Tahdotte siis kuunnella asian käsittelyä.

— Niin.

— Vai niin. No, hyvä on sitte — mutisee pormestari kirjottaessaan pöytäkirjaan läsnäolevien nimiä. Hetkinen kuluu äänettömyydessä. Sitten pormestari rykäsee ensin virallisen kuivasti ja alkaa:

— Kuten oikeudelle saapuneesta poliisitutkinnon pöytäkirjasta näkyy, syytetään kirvesmies Juho Lienanpoika Purasta siitä, että hän on viime elokuun neljäntenätoista päivänä tahallisesti tuottanut kuoleman kirvesmies Heikki Latukalle, mikä asia on tässä oikeuden istunnossa määrätty käsiteltäväksi. Tulee siis luettavaksi ensiksi poliisitutkinnon pöytäkirja. — Ja samassa alkaa pormestari hiukan nuottimaisella äänellä lukea mainittua asiakirjaa.

— Onko lääkärintodistus vainajan ruumiinavauksesta saapuvilla? — kysyy pormestari, kun poliisitutkinnon pöytäkirja on tullut luetuksi.

— Kyllä. Se on tässä; olkaa hyvä! — sanoo viskaali jättäessään paperin pormestarille. Todistus oli kirjoitettu virkamiestemme rakkaalla ruotsinkielellä. Kun pormestari on sen ensin lukenut sellaisenaan läpi, kysäsee hän:

— Vaaditaanko, että tämä käännettäisiin myöskin suomeksi?

— Ehkäpä se on tarpeen.

— Om herr rådmannen ville vara go' o' öfversättä detta bevis — sanoo pormestari hiljaa nuoremmalle oikeusneuvosmiehelle, ojentaen hänelle samassa lääkärintodistuksen ja mainiten kääntämisen käyvän häneltä huonosti. Neuvosmies alkaa samassa lukea todistusta suomeksi. Sen mukaan selviää siitä, että vainaja on kuollut verenvuotoon haavasta, joka oli terävällä aseella pistetty sydänkehään.

Asiallisten kuulustelu alkoi. Kysyttiin aluksi vainajan leskeltä, mitä vaatimuksia hänellä oli asiassa. Tämä ei osannut tehdä mitään erikoisia vaatimuksia. Antaa vaan asian mennä lain mukaan. Viskaalille yleisenä syyttäjänä tehdään sama kysymys. Hän sanoo loppuvaatimuksen jättävänsä siksi, kunnes todistajat ovat kuullut.

— Mitä syytetyllä puolestaan on asiaan sanomista? — kysyy pormestari Jussilta.

— Mitäpä minä siihen tiennen. Kun toverini miltei pakottivat mainittuna iltana jäämään ryypyille ja sitte olin nauttinut jo niin paljon, etten tapahtumasta muista paljon mitään.

— Tahdotteko te tuolla tovereistanne mainitse-

mallanne seikalla jäävät heidät todistamasta?

— En suinkaan. Tietysti he puhuvat asian niinkuin he tietävät.

— Ettekö siis muista mitään tapahtumasta? Tunnetteko tätä puukkoa? – Pormestari kohotti paperien välistä puukon, joka näytti olevan hiukan veressä, näkyville.

— Kyllä. Minun puukkoni se on — myöntää Jussi.

— Mihin olette sen jättäneet?

— En varmaan muista, mutta lienen viskannut sen samaan huoneeseen, jossa tapaus tapahtui.

Pormestari merkitsee saamansa tiedot pöytäkirjaan. Sen tehtyään kysyi taas:

— Ettekö siis muista mitään yksityiskohtia asiasta?

— Enpä juuri. Sen kyllä muistan, että painimme aikaisemmin Latukan kanssa, jolloin hän joutui häviölle. Se näytti suututtavan häntä. Sitten lienee ollut jotain käsikähmän tapaista hänen omasta alotteestaan ja siinä kai se tuli tehdyksi. Vaikka viina sen työn todellisuudessa tuotti.

— Muuta ette tiedä?

— En.

— Onko todistajia tänne manattu? — kysyi pormestari viskaalilta, kun on saanut edellä olevan pöytäkirjaan merkityksi.

— On neljä. Tässä ovat heidän papinkirjansa.

— Käskekää todistajat sisään — antaa pormestari kaupunginpalvelijalle käskyn.

Pian saapuu sisään neljä miestä. Niistä on kaksi Jussin työtovereita, jotka olivat tapahtumapaikalla koko illan. Toiset kaksi ovat poliiseja, jotka olivat tapahtuman jälestä paikalle saapuneet. Pormestari kysyy kutakin nimeltä ja kun kukin vastaa, niin tulee seuraavaksi kysymykseksi, josko todistajia vastaan on mitään muistuttamista. Kun ei ole, saavat todistajat vanna valansa.

Kuulustelu alkaa. Kukin kutsutaan vuorostaan sisään ja kertovat he tietonsa. Jussin toverit kertovat muistinsa mukaan illan tapahtumat rakennuksella. Poliisit eivät tiedä itse tapahtumasta, mutta kertovat näkemänsä sen jälkeen kun olivat tulleet tapahtumapaikalle: kertovat haavottuneen tilasta, puukon käyttämisestä ja syytetyn vangitsemisesta.

Kuulustelu on loppunut. Kysyttäessä syytetyn mieltä todistusten suhteen, vastaa tämä, ettei hänellä ole

niihin mitään sanomista. Sen perästä tekee yleinen syyttäjä vaatimuksensa. Hän vaatii syytetyn tuomitavaksi miestaposta, joka kuitenkin ei ole ollut edeltäpäin harkittu, kuritushuonerangaistukseen rikoslain mukaan sekä juopumuksesta sakkoihin.

Asialliset saavat poistua oikeussalista. Kuluu aikaa lähes tunnin verran. Kello oikeussalissa kilahtaa. Ja asian osalliset kutsutaan sisään. Kun kaikki ovat koolla, alkaa pormestari virallisen nuottimaisella äänellä lukea:

„Raastuvanoikeus on tämän asian tutkiaksensa ottanut ja katsoo täysin selville tulleen niin hyvin syytetyn Juho Lienanpoika Purasen itsensä kuin myöskin todistajain kertomuksista, että syytetty Juho Lienanpoika Puranen on viimeksi kuluneen elokuun neljäntenätoista päivänä aiheuttanut kirvesmies Heikki Latukan kuoleman, pistämällä tätä puukolla rintaan, josta haavasta on aiheutunut sanotun Latukan kuolema, jonka ohella on ilmennyt, että vastaaja Puranen on mainitun teon tehdessään esiintynyt juopuneessa tilassa, josta syystä vastaaja Puranen rikoslain mukaan tuomitaan miestaposta pidettäväksi neljä vuotta kuritushuoneessa ja menettämään kansa-

dettäväksi ne tuomitut neljä vuotta. Jussille ilmoitettiin jo päiväkin, milloin lähtö tapahtuu. Hän ilmoitti sen Kaisallekin — joka väliin kävi häntä vankilassa tervehtimässä — ja pyysi häntä tulemaan lähtöpäivänä viimeisen kerran tapaamaan.

Lähtöpäivä joutui. Tunnin verran oli Kaisa saanut luvan olla ennen lähtöä miehensä luona. Katkeran eron hetki oli tuo lyhyeltä tuntunut tunti. Sekä Jussi että Kaisa olivat ikäänkuin huumeessa. Tuo katkera hetki oli vaikuttanut heihin niin, että käsityskykykään ei pysynyt tasapainossa. Ja olihan tähän syytäkin, kun ajattelee että toisella aviopuolisolla oli edessään monivuotinen olo Kakolan synkkien muurien sisällä ja toisella kamppailu elämästä ja kuolemasta suuren lapsilauman kanssa tylyn maailman keskellä.

Pian oli määrätty tunti kulunut. Vartija tulee ilmoittamaan eron hetken tulleeksi. Molemmat aviopuolisot käsittävät vasta nyt hetken merkityksen. He heräävät kuin unesta.

— Joko se nyt on kulunut tunti loppuun? – Rukoileva katse seurasi tuota kysymystä.

— Jo.

— Eikö sitä voisi pitentää edes hiukkasen.

— Ei voi. Minun on toteltava määräyksiä.

— Eikö kuitenkin edes viittä minuuttia?

— Ei voi, johan sen sanoin. Nyt on siis erottava — sanoo punanauhainen tiukempana.

Vastaan ei uskallettu enää väittää. Seurasi viimeinen hellä syleily ja aviopuolisot erosivat.

— Hyvästi nyt ja . . . muistahan toki onnetonta miestäsi! Koeta kasvattaa lapsiamme vointisi mukaan ihmisiksi . . . paremmiksi kuin minä . . .

Mielenliikutus keskeyttää Jussin puheen. Kaisakin oli vaan äänekkäänä itkuna. Karaistunut vartijakaan ei voinut olla silmäkulmaansa pyyhkäisemättä.

Samassa näkyivät vankilan tirehtööri, pastori ja työnjohtaja olevan tulossa sinne päin. Vartija kiirehtii Kaisaa pois lähtemään ja kun tämä ei niin pian halua vieläkään lähteä, niin ottaa hän tätä kädestä ja käskee hänen lähtemään ennenkuin tirehtööri ehtii kärkeä. Itkien lähtee Kaisa etenemään oveen päin, vilkasten kuitenkin vielä kerran taakseen. Kohta saapuivat tulijat Jussin luo. Vartija tekee sotilaallisen tervehdyksen ja tirehtööri virkkaa hänelle muutamia sanoja vangin matkalle valmistamisesta. Sitten lähtevät he edelleen tekemään matkaa.

— Siinäkin on selvästi yksi yhteiskunnan uhri —
virkkaa työnjohtaja tovereilleen, kun olivat hiukan
edenneet Jussista.

— Kuinka niin? — Sekä tirehtööri että pastori heit-
tävät toveriinsa kysyvän katseen.

— Miksi ei rikoksensa uhri?

— Siksi, että hän ei oikeastaan olekaan rikollinen,
vaan on se viina. Sitä jos ei olisi, ei hänestä olisi kos-
kaan tullut murhaajaa. Sen on hän itse sanonut.

— Joutavia, — virkkoi pastori — se on tavallinen
ihmisluonteen halu sysätä pahat työt jonkin seikan
syyksi. Kukapa se tahtoisi tunnustaa olevansa huono
ihminen. — Tirehtööri lausui hyväksymisensä näille
pastorin mietteille.

— Mutta niin ei ole laita tässä enempää kuin mo-
nessa muussakaan tapauksessa, sen tiedän — väit-
tää työnjohtaja. — Yhteiskuntajärjestys hänen rikolli-
suuteensa on syyllinen, yhteiskuntajärjestys, joka sal-
lii muutamain ihmisten valmistaa nestettä kansaih-
mistensä turmioksi. Jos tuollaisista rikoksista olisi jo-
takin rangaistava, niin juuri he olisivat rangaistuksen
ansainneet. Kurjistavat ja saattavat ihmisiä rikosten
teille.

— Se on niitä tavallisia yhteiskunnan parantamishoureita — hymähtää tirehtööri.

— Yhteiskuntajärjestys, yhteiskuntajärjestys. Siihen sitä ensiksi hyökätään kaikkien uusien aatteiden apostolien puolelta — tarttui pastori taas puheeseen. — Yhteiskuntajärjestyksessä se on sitte vika olevinaan, kun muuta ei osata vetää puolustukseksi, vaikka vika on ihmisessä itsessään. Ihmiset oppivat kovin vaikeasti nöyrytymään ja tunnustamaan itseään puutteellisiksi. Kiusaaja lähestyy heitä puettuna kaikenmoisten kauniiden aatteiden kaapuun ja niin syöksyvät ihmiset noiden aatteiden pettävään helmaan, syyttävät kaikesta yhteiskuntaa eivätkä huomaa, että syy ei olekaan yhteiskunnan, vaan heidän itsensä.

Väittelijät olivat tulleet sisästä vankilan päärapusille, johon seisattuivat.

— Kaikkiko on vaan ihmisten itsensä vika, eikö yhteiskunnassa ole mitään vikaan?

— Melkeinpä niin.

— Mutta heitetäänpä nyt pieni silmäys tuohon edessämme olevaan kaupunkiin, — työnjohtaja osotti kaupunkia kohden — niin eiköhän se pane hui-

kan toisin ajattelemaan. Siinä seisoo edessämme kaupunki, joka antaa selvän kuvan yhteiskunnastamme. Tuolla mahtavat palatsit rikkaiden asuinsijoina ja sen vastakohtana tuolla sivuilla, likaisissa esikaupungeissa työläisten puutteelliset hökkelit, eikö niissä ole eroa? Mikään muu kuin yhteiskuntajärjestys ei ole tehnyt tuota ihmeellistä eroa eri ihmisten asumusten välillä. Kuka voi sanoa, että juuri rikkaat ovat oikeutetut elämään komeudessa, kun toisaalla henkii vastaan mitä alastomin kurjuus? Entä sitten muut edessämme olevat yhteiskunnan kukat? Tuolla töröttää kahden viinatehtaan ja kolmen oluttehtaan piiput. Kuka voi mitata sen kurjuuden määrän, jonka nämä laitokset ovat ympäristöönsä kylväneet? Yhden uhrin näitä juuri näimme. Ja edelleen tätä yhteiskuntakuvaa täydentää tuolla vaivaistalo ja tässä vankila, molemmat yhteiskunnallisen kurjuuden todisteita, sekä vielä tämän kaiken sekamelskan keskellä kirkko, huone, jossa tulisi korkeimpia totuuksia julistaa! Mutta kuinka sitä voidaan puhtaana tehdä tällaisessa ympäristössä. Johan tämä pimeä ympäristö tahraa senkin. . .

— Ei maksa vaivaa käydä väittelemään mokomas-

ta pitemmälle — lausui tirehtööri ja lähtee kävelemään konttoria kohti. Toisetkin väittelytoverit näkevät nyt parhaaksi erota omille teilleen. — — —

Jonkun ajan kuluttua lähti vankilan portista rautatieasemalle päin vierimään parihevosten vetämät umpinaiset vaunut, jonka sisällä istui vangin vaatteisiin puettu, jalka- ja käsiraudoilla varustettu mies, punapolettisen vartijan seuraamana.

Tien varrella, vankilan portin ulkopuolella, nähtiin vaunujen lähdettyä istumassa itkevä nainen, joka vähän väliä painoi esiliinansa kyyneleisiä kasvojaan vasten.

X.

Sydäntalven kirpakka pakkanen tahtoo tunkeutua esikaupungissa olevan hökkelin vinttikamarin hataroista seinistä. Lapsijoukko, joka kaikenmoisia ryysyjä päälleen vetämällä tahtoo taistella pakkasta vastaan, valittaa sekä vilua että nälkää. Huoneen nurkassa olevassa, aukivedetyssä sängyssä vaateriekaleiden keskellä makaa valju vaimo. Tämä ei ole kukaan muu kun Jussi Purasen Kaisa. Vähän väliä hän yskähtää ja toisinaan, kun yskän puuska kovalle ottaa, näyttää ikäänkuin kaikki sisälmykset häneltä siinä paikassa tulisivat ulos. Näitä puuskia seuraa aina joko suurempi tai pienempi määrä verensekaista märkää, joka tulee rinnan alta. Ja joka kerta sen jälestä tuntuu siellä kipeitä pistoja. Keuhkotauti se siten tekee viimeistelyjään tuon kärsineen naisen elämästä.

Toista vuotta on kulunut Jussin lähdöstä Kakkolaan. Kärsien on perhe elänyt tämän ajan Kaisan ansioilla ja ihmisten armopaloilla. Suu on täytynyt panna säkkiä myöten. Asuntoakin on täytynyt muuttaa ja

tyytyä halvimpaan saatavana olevaan hökkeliin. Tämä on todellisuudessa oikea ihmisasumuksen irvikuva: lautaseinäinen ullakkokamari, jonka seinän saumoista tuuli olisi päässyt jotakuinkin esteettömästi puhaltamaan, ellei rakoja olisi tukittu kaikenmoisilla käsiin saaduilla räteillä. Lämmin ei siinä talvella tahdo pysyä nimeksikään, joten sen lämmittämiseen hukatut puut eivät paljoakaan pysty pakkasta ulos hätyyttämään. Huoneen edusta ullakolla oli myöskin kaiken muun kuin ihmisasunnon edustan näköinen. Kun astui alhaaltapäin vanhuuttaan vapisevia portaita ylös ullakolle, niin aukeni eteen multainen, likainen vintti, jossa mullan päällä ei ollut muuta peitettä kun muutamia laudanpätkiä ihmisten kulkupaikan kohdalla. Tämä oli Kaisan asunnon „eteisenä“. Ja tämä eteinen ei suinkaan sisääntulijalle luonut erittäin ihanteellista kuvaa tämän „eteisen“ takana olevasta varsinaisesta ihmisasunnosta.

Tuossa viheliäisessä majassa oli Kaisa elää kituuttanut lapsilaumansa kanssa miehensä jouduttua vankilaan. Pyykinpesulla oli saanut ansaituksi sen verran, ettei perheen tarvinnut suoranaisesti ruveta nälkäkuolemaa odottamaan, vaikka väliin tiukalla piti.

Ja jonkun verran olivat myöskin armeliaat ihmiset antaneet apua. Mutta epäterveellinen työ oli Kaisaan istuttanut taudin ituja, jotka hänen elimissään ryhtyivät tekemään yhtämittaista työtään hänen maallisen majansa murtamiseksi. Ja vähitellen tuo kalvava tauti edelleen paheni, kunnes kaatoi Kaisan tautivuoteelle. Viimeiseen asti koetti Kaisa kyllä ponnistella surman enkeliään vastaan, mutta mikään ei auttanut, hänen oli taivuttava taudin tahdon alle ja painuttava ennen pitkää sairasvuoteelle.

Tauti oli saanut tahtonsa täytäntöön, ja siinä hänen uhrinsa lepäsi nyt valjuna ehkä viimeisissä kamppailuissaan.

— — —

Ilta alkoi jo hiukan hämärtää. Lapset eivät olleet vielä saaneet päivälliseksi mitään. Alkoivat sen vuoksi jo valitella nälkänsä. Vanhin kysyi jo äidiltäkin:

— Eikö äidillä ole jo nälkä? Meillä olisi jo.

— Eihän tuo vielä minulla. Syökää te, jos siellä on mitä syömistä.

Lapset ryhtyivät etsimään esiin ruokavaroja. Niitä löytyi lähes kokonainen leipä, kaksi sillin puolikasta

ja joukko kellastuneita silakoita sekä kupillinen keitettyjä, kylmiä perunoita. Oli siellä lautasella hiukkasen voitakin, mutta siihen eivät lapset raatsineet käydä käsiksi, sillä se oli säästettävä sairaalle äidille. Naapurit armeliaisuudessaan olivat näitä ruokatarpeita tuoneet, kun tiesivät Kaisan jo kolmatta viikkoa makaavan miltei ylöpääsemättömänä vuoteessa. — Lapset tarttuivat ahnaasti ruokiin käsiksi ja ihmeteltävän pian alkoivatkin ne viiden suun jauhaessa huveta.

— Olisitte panneet nuo perunat uuniin, ehkä ne olisivat siellä hiukan lämminneet ja maistuneet paremmilta. Minäkin olisin voinut jonkun niistä pistää suuhuni — sanoo äiti heikosti, katsellen lasten aterioimista.

— Kyllä nämä näinkin kelpaavat meille — sanoo vanhin — mutta pannaan äidille muutamia näistä uuniin. Sitten kun äidillä on nälkä, voi ne ottaa sieltä. — Samassa ottaa hän puolentusinaa potattia ja vie ne uuniin. Toiset katsovat surullisina perunoiden vähenemistä, mutta kun ne tulevat äidille, ei kukaan sano siitä mitään.

— Voi teitä lapsiraukat! Mikähän teillekin eteen

tulee, kun minustakin loppu tulee — huokaa Kaisa itseksensä, katsoessaan ruuan ympärillä olevaa lapsilaumaansa. — Kärsimyksiä, kärsimyksiä vaan teilläkin on edessä!

Kohta ovat lapset saaneet syödyksi ja korjaavat vähäiset tähteet pois. Samassa kun lapset ovat saaneet syöntinsä lopetetuksi, kohtaa äitiä taas rajua puuskaa. Rinnassa tuntuu ikäänkuin kaikki sisälmykset pakautuisivat ylös ja tukkisivat kokonaan hengitystien. Kaisa tahtoi rykiä, mutta ilma ei tahdo päästä kurkusta kulkemaan ja se tahtoo vetää kasvot mustansinertäviksi. Kaisa viittaa hätäisesti pikku-Juhaa, vanhinta lapsijoukossa, avukseen ja tämä kun pitää äitiä istuallaan ja taputtaa kädellään hartioihin, alkaa hengitys päästä jälleen kulkemaan. Hätäisesti sieppaa hän sitte sylkiastian äidin suun alle ja juuri kun hän on saanut sen tehdyksi, pulpahtaa äidin suusta voimakas märkä- ja veritulva, joka näyttää vievän äidistä kaikki voimat. Viimein, kun se loppuu, painaa Juho äidin vuoteelle pitkälleen, jossa tilassa äiti näyttää ikäänkuin kuolleelta. Ainoastaan heikko hengitys näyttää, ettei kaikki sentään ole vielä lopussa. — Pienimmät lapset alkavat pelosta itkeä.

Ovesta astuu sisään hämärään huoneeseen joku. Lapset kääntyvät tarkastamaan tulijaa ja unohtavat siinä itkunsa.

— Uh! onpas täällä kylmä — sanoo tulija — aivanhan te palellutte tänne. — Tulija tunnetaan alhaalla asuvan perheen emännäksi.

— Ottakaa edes lamppuun tulta! Ainahan se hiukan lämmittää huonetta — sanoo tullut ja panee kädessään olevan kivivadin, jossa on puolillaan lihasopan jäännöstä, pöydälle.

— Meillä on vähän öljyä, niin pitää säästää sitä. Otetaan tuli sitten, kun tulee pimeämpi — sanoo pikku Juho.

— Ota vaan tuli jo nyt. Tarpeen se jo on. Minä annan öljyä lisää.

Pikku-Juho panee tulen lamppuun ja asettaa sen pöydälle. Tulen valossa vasta naapurin emäntä huomaa, miten huononnäköiseltä Kaisa näyttää.

— Hyvä ihme, Kaisa, kovin heikkohan sinä nyt oletkin. Näytät aivan kuolemankuvalta.

— Heik. . . kohan. . . minä — saa sairas sanotuksi, ensin hetken sanoja tavoteltuaan. — Oli niin kova yskänpuus. . .

Taas tapasi yskä. Juho sen huomattuaan kiirehti viemään sylkiastiaa. Pian tämä puuska sentään helitti ja Kaisa pääsi painautumaan jälleen pitkälleen.

— Kyllä minulle nyt taitaa kohta loppu tulla. Kovin ottaa kovasti. — Sairaana puhe tuskin kuului lähellä oleville.

— Älähän sentään vielä toivoasi jätä. Vielä sinä voit parantuakin. Toin sinulle tässä hiukan soppaa, jos haluttaisi sitä syödä.

— Eipä tuo tunnu haluttavan vielä. En ole vielä mitään päivälliseksi maistanut. Mutta kiitoksia vaan tuhansittain. Kyllä se ehkä myöhemmin tulee syödyksi, eikä se syömättä jää, vaikka minä en tarvitsisikaan. Tuo lapsilauma kyllä siitä selvän tekee.

Noin pitkä puhuminen ei tehnyt sairaalle hyvää. Taaskin tuli yskä häiritsemään hänen rauhaansa. Naapurin vaimosta näytti ettei sairaalla todellakaan mahda olla erittäin pitkiä elämänaikoja jällellä.

— Hyvinpä tiheään se tapaa — sanoo vaimo puuskauksen ohimentyä.

— Niin. . . se on näin. . . iltapäi—vällä aina pahempi.

— Olisi ehkä hyvä, jos koettaisit syödä. Lisäisi voi-

mia. Minä annan tätä soppaa.

— Jos tuota koettaisi.

Vaimo auttaa Kaisan istualleen ja pistää muutamia lusikallisia soppaa hänen suuhunsa. Mutta pian kieltää sen sairas. Sydän ei kuulunut ottavan vastaan. Ja niin rupee hän jälleen pitkälle vuoteelle. Hetken katselee naapurin vaimo häntä siinä, pitäen rinnan kohoilua epäsäännöllisenä. Sitten lähtee hän kohta pois, mutta lupaa vielä samana iltana tulla jälleen katsomaan.

— Sehän on hyvä, että edes sinä käyt täällä huvina. Täällä tuntuukin päivät niin pitkiltä. Kiitoksia vaan kaikesta hyvyydestäsi! — lausui sairas lähtiäisiksi.

Jonkun ajan kuluttua vaipui sairas uneen. Mutta pitkää aikaa ei hän ollut nukkunut, kun hän äkkiä kiljasee ja samassa hypähtää ylös, että lapset kaikki säpsähtävät. Pitkäallinen yskiminen ja verensyöksy olivat hypähdyksen seurauksena.

— Mikä äidille tuli? — kysyivät lapset, kun Kaisa oli yskästään selvinnyt.

— Äiti näki paha unta.

— Kuinka paha? — utelee nuorimman edellinen lapsista.

— Hyvin pahaa. Mutta ei äiti nyt kerro. Äiti ei jaksa. . . Käykääpäs Juho tai Maiju käskemässä Kettuskaa tänne.

— Tämän talon Kettuskaako, joka äsken kävi täällä?

— Nii-in.

Kipeäkätinen Maiju lähtee kohta juoksemaan alas. Vähän ajan kuluttua saapuvat sekä hakija, että haettava. Ensin ei Kaisa tulleelle jaksa virkkaa mitään, mutta vähän aikaa voimia koottuaan avaa hän suunsa ja sanoo:

— Minun lähtöhetkeni näyttää olevan jo lähellä, se tuntuu minun ruumiissani. Siltä varalta pyydän sinun, ystäväni, tekemään sen palveluksen, että koettaisit noille lapsiparoilleni saada hiukan hoitoa, kun heidän isänsä ei vielä pitkiin aikoihin tänne pääse. Vaivaishoidon huostaan tietysti heidät annetaan, mutta asiasta on kai ensin käytävä puhumassa kunnan herroille. Pyydän, että sinä sen tekisit.

— Teen sen mielellänikin, jos asiat sille kannalle tulevat. Mutta aikaista on vielä siitä puhua. Tärkeämpää taitaisi olla lääkärin hankkiminen sinulle, koska sairaus niin pitkäksi venyy.

— Mitäpä minä lääkäriellä? . . . Ei hän enää minusta ihmistä saa sillä kohta on kaikki lopussa ja minä olen päässyt rauhaan näiltä ainaisilta kärsimyksen teiltä. Kyllä ne kärsimysten tiet ovatkin olleet minulla läpi elämäni yhtämittäisesti astuttavina . . . Ja samat kärsimyksen polut näkyvät olevan edessä noilla lapsiparhoillanikin; sydäntä särkee ajatellessa sitä, mutta minkäpä sille tällainen köyhä, kurja voi. Sydän saa vaan tihkua verta.

— Samallinen kohtalo se näkyy olevan niin yhdellä kuin toisellakin köyhällä täällä. — Kärsimistä vaan — virkkaa Kettuska ja istuutuu selkänojattomalle tuolille vuoteen viereen.

Sairas näytti pitkästä puhumisesta väsyneen kokonaan. Huokottaen lepäsi hän selällään vuoteella ja epämääräisesti hapuili hänen katseensa ympäri huonetta. Rinta kohoili epätasaisesti ja huokuminen kuulosti käyvän hyvin likaisen torven kautta. Se piti väliin röhisevää, väliin raakuvaa ääntä aivan kuin vanha soittokone. Kaikista näistä merkeistä päätteli Kettuska, ettei elämän pitäisi enää kaukaa aikaa viipyä Kaisan maallisessa ruumiissa. Pitkän aikaa istuskeli hän siinä vuoteen vieressä, odotellen joko tuosta koh-

ta mitä seuraisi. Mutta kun mitään erikoisempaa ei vielä näkynyt, lähti hän sairaan luota, ajatellen taas sopivalla ajalla käydä tarkastamassa sairaan tilaa.

— — —

Aamupuolella yötä heräsivät kaikki lapset sikeimmästä unestaan mitä ankarimpaan rykimiseen. Äitiä oli taas tavannut kova puuska, joka ei häntä aivan vähällä jättänytkään rauhaan. Aina uudestaan ja uudestaan se uusiutui ja entistä kovemmalla vauhdilla. Aivan luuli siihen paikkaan läikähtyvän. Tämä melu se ajoi lapset kaikki hereille. Juho riensi auttamaan äitiä. Kun puuska oli ohi, aikoi hän lähteä nukkumattalleen, mutta äiti teki kieltävän liikkeen ja sanoi hänelle samassa tuskin kuuluvasti:

— Käske tänne toi—siakin. . . koska ovat valveilla.

Unisina ja vähän ihmeissään tästä kutsumuksesta saapuivat lapset äidin vuoteen luo.

— Nyt, lapsikultani, taitaa äiti kohta lähteä teidän luotanne. Kuolema on jo tullut minua kutsumaan. Te jäätte yksin maailmaan, oman onnenne nojaan. Koetatakaa kuitenkin tulla kaikin puolin kunnollisiksi ihmisiksi ja pysykää sellaisina elämänikäanne. Siten tullette saamaan omantunnon rauhan, joka on suurin

rikkaus viheliäisen köyhyydenkin keskellä.

— Minne äiti lähtee — uteli nuorin lapsista, joka ei täysin tajunnut hetken merkitystä.

— Elä kiusaa nyt äitiä. Ole hiljaa; ei äiti jaksa sinulle selittää — estelee Juho pienen uteliaisuutta.

— Äiti lähtee pois teidän kaikkien luota toiseen elämään ja jättää sinutkin, pienoiseni, tänne — sano äiti hetken perästä kyyneleet silmissä vastaukseksi pienokaisen kysymykseen.

Pieni tämän kuultuaan ja vaistomaisesti peläten jotain paha tapahtuvan, riensi itkusilmin äidin luo sekä painoi päänsä äidin rintaan hokien:

— Ei saa äiti mennä, ei!

Toisillekin tuli sama hätä ja itku kurkussa riensivät hekin äitiä hyväilemään, sivelemään pienillä käsillään äidin laihtuneita kasvoja ja käsiä. Äiti tuli tästä liikutetuksi ja sen seurauksena kai saapui taaskin rykimispuuska. Kun se oli ohi, jatkoi Kaisa jälleen puhelua lapsilleen:

— Minusta te nyt jäätte, mutta vielähan teillä on isä, joka pitää teistä huolta, kun hän tänne joutuu. . . Sanokaa hänelle viimeiset terveiseni ja että vielä viime hetkelläkin häntä muistin. . . Hyvästi nyt lapsikul-

lat! Ja menkää vaan taas jälkeen nukkumaan! Sain teille hyvästini sanotuksi ja voin rauhassa laskea lepoon pääni jos elämästä erottaja tuleeekin korjamaan.

Lapset eivät tahtoneet ensin kehotusta noudattaa, vaan jäivät edelleen seisomaan vuoteen viereen ja katselivat kuinka äiti taaskin lepäsi vuoteella tuskin juuri mitään elon merkkiä osottamatta, aivan kuin vahakuva ikään. Mutta kun äiti taas hetken levon jälkeen voimia saatuaan uudestaan kehotti heitä menemään makuulle, sanoen itsekin tahtovansa unta, niin lähtivät lapset vähitellen vuoteelleen, jossa hetken aikaa valvottuaan jälleen nukahtivat. Juho koetti viimeiseen asti tapella unta vastaan, aikoen katsoa miten äidin luulo toteutuisi, mutta ennen pitkää painoi unen hengetär hänenkin silmänluomensa kiinni ja hänkin vaipui siskostensa tavalla makeaan uneen.

Aamulla varhain tuli Kettuska ottamaan sairaan tilasta selkoa. Kun hän astui lukitsemattomasta ovesta huoneeseen, ei sitä näyttänyt kukaan huoneessa olevista huomaavan. Kaisa näytti nukkuvan selälään sängyssä raskasta unta, niin raskasta, ettei näkynyt kuulevan Kettuskan sisään tuloa. Lapset vetelivät

rääsyjen keskellä lattialla vanhurskaan unta ja pikkunen „kitupiikki“ palaa tuikutti hyvin pienenä pöydällä lähellä sänkyä, levittäen heikosti valoaan ympäri huonetta, jossa tämän johdosta oli hämäräntapaista. Vähän aikaa seisoivat tullut hiljaa keskellä lattiaa ja aikoi ensin poistua niinkään hiljaa, kuten oli tullutkin, ettei häiritsisi nukkujain lepoa, mutta ensin päätti hän kuitenkin katsoa tarkemmin sairasta.

Lähestyttyään sänkyä huomasi hän Kaisan silmien olevan hiukan raollaan. Arvellen sairaan olevan siinä unen ja valveen välisessä horrostilassa, tarkasti hän tarkemmin tämän kasvoja. Mutta samassa pääsi häneltä pieni hämmästyksen huudahdus ja hän peräytyi askelen taaksepäin. Vuoteella lepäävän kasvot olivat käyneet jäykiksi, niiltä puuttui elon leima ja kun Kettuska koetti tämän kättä, oli se kylmä ja jäykkä.

Kaisa oli kuollut.

— — —

Päivän valjettua aamulla oli kuolleen vuoteen ääressä lääkäri ja poliisikomisarius tarkastuksella. Kettuska oli näet järjestysvallan edustajille vienyt sanan, että talossa oli tapahtunut kuolemantapaus ja olisi

lääkärintarkastus toimitettava, että ruumiin saisi vaikeuksitta haudatuksi. Kun vainaja oli kokonaan varaton eikä hänellä ollut ketään omaisia, niin oli luonnollisesti järjestysvallan toimitettava ruumis tarkastetuksi. Ja, kuten sanottu, oli tarkastus nyt parhaillaan käynnissä.

— Kuolema on kai tapahtunut luonnollisella tavalla? — kysyy komisarius, kun lääkäri hetken aikaa oli totisena tarkastellut ruumista. — Eihän liene epäilystäkään väkivallasta?

— Väkivallastako? Jos sitä tahdotte tietää, niin on kyllä.

— Kuinka? Onko syytä? — Komisariuksen käsi meni vaistomaisesti sapelin kahvaan, ikäänkuin ryhtyäkseen torjumaan uhkaavaa vaaraa. Ja itse komisarius näytti pelkältä kysymysmerkiltä.

— Niin, — sanoo lääkäri painavasti, samalla suoraksi ojentuen — ettekö sitä näe? Katsokaa ensin ympärillenne! Näette silloin, että väkivaltaa on täällä tehty. *Yhteiskunta* on täällä tehnyt sitä. Ilman yhteiskunnan harjoittamaa väkivaltaa ei tuo vaimo makasi tuossa kuolleen. Kurjuus tässä ympärillä puhuu kyllä siitä selvää kieltä, jos vaan tahtoo sitä ymmärtää.

Komisarius katsoo suurilla silmillä lääkäriin. Tuskin puolta hänen puheestaan hän ymmärtää. Puhe yhteiskunnan rikollisuudesta on kokonaan outoa ja uutta hänelle. Milloin hän olisi sellaista tullut ajatelleeksi, sillä hänhän oli virkamies ja kantoi palkan säännöllisesti kuukausittain.

Lääkäri jatkaa työtään. Hänen sitä tehdessään istuu huoneen eräässä nurkassa toinen toiseensa kiinni painautuneena viisi ikävää orpoa.
